

**STUDIUM UWARUNKOWAŃ
I KIERUNKÓW ZAGOSPODAROWANIA
PRZESTRZENNEGO
GMINY ŁASZCZÓW**

CZĘŚĆ I

UWARUNKOWANIA ROZWOJU

ZESPÓŁ AUTORSKI

PROJEKTANT WIODĄCY

mgr Iliana Zawadzka – Górską
nr up r. 363/88

SFERA KULTUROWA

mgr Barbara Buszewicz

SFERA SPOŁECZNO-GOSPODARCZA

mgr Jadwiga Ćwik

SFERA PRZYRODNICZA

mgr Zofia Kurek

KOMUNIKACJA,
INFRASTRUKTURA TECHNICZNA

Lucjan Michalczyk

ROLNICTWO, LEŚNICTWO,
MIESZKALNICTWO

mgr inż. Barbara Strzemecka-Gromek

ŁASZCZÓW 2002

ZMIANA 2011

ZMIANA 2017

ZMIANA 2018 r.

ZESPÓŁ AUTORSKI ZMIANY STUDYUM:

1. mgr inż. arch. Robert Kuryło
2. mgr Joanna Czopek
3. mgr Jolanta Kulik
4. mgr Michał Pyra

Załącznik Nr 1 do

Uchwały Nr

Rady Miejskiej w Łaszczowie z dnia

ZMIANA STUDYUM UWARUNKOWAŃ I KIERUNKÓW ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO GMINY ŁASZCZÓW

przyjęta uchwałą Rady Miejskiej w Łaszczowie
Nr..... dnia
Załącznik Nr 1

Integralną część opracowania zmiany studium stanowi mapa w skali 1:25 000

*„Gmina Łaszczów. Zmiana studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego” –
rysunek ujednolicony.*

AUTOR OPRACOWANIA

mgr inż. arch. Agnieszka Rabiega

ZMIANA STUDYUM UWARUNKOWAŃ I KIERUNKÓW
ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO GMINY ŁASZCZÓW

przyjęta uchwałą Rady Miejskiej w Łaszczowie
Nr z dnia
Załącznik Nr 1

AUTOR OPRACOWANIA
mgr inż. arch. Agnieszka Rabiega

SPIS TREŚCI

I. WSTĘP	5
1. PODSTAWA PRAWNA	5
2. CELE STUDIUM, ZAKRES I METODA OPRACOWANIA	5
3. MATERIAŁY WEJŚCIOWE	7
3.1. <i>Obowiązujące opracowania planistyczne</i>	7
3.2. <i>Materiały mapowe i inne opracowania</i>	7
3.2.1. <i>Materiały mapowe</i>	7
3.2.2. <i>Inne opracowania</i>	8
II. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE – POZYCJA GMINY W REGIONIE.	8
1. POŁOŻENIE ADMINISTRACYJNE.	8
2. POWIĄZANIA FUNKCJONALNE Z REGIONEM I SĄSIEDNIMI GMINAMI	9
2.1. <i>Przyrodnicze</i>	9
2.2. <i>Kulturowe</i>	9
2.3. <i>Powiązania w zakresie infrastruktury społecznej i gospodarczej.</i>	10
2.4. <i>Powiązania z zakresu komunikacji i infrastruktury technicznej.</i>	12
3. DIAGNOZA	12
III. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE	12
1. STREFA FUNKCJONALNO – PRZESTRZENNA	12
1.1. <i>Układ przestrzenny</i>	12
1.2. <i>Funkcje gminy.</i>	13
1.3. <i>Charakterystyka miejscowości</i>	14
1.4. <i>Synteza uwarunkowań – diagnoza</i>	19
2. SFERA EKOLOGICZNA	19
2.1. <i>Stan środowiska przyrodniczego – elementy i cechy środowiska.</i>	19
2.2. <i>Funkcjonowanie środowiska przyrodniczego.</i>	35
2.3. <i>Zagrożenia środowiska.</i>	37
2.4. <i>Obszary chronione .</i>	41
2.5. <i>Stan środowiska w świetle wyników Państwowego Monitoringu Środowiska.</i>	44
2.6. <i>Synteza uwarunkowań – diagnoza</i>	45
2.6.1. <i>Przyrodnicze uwarunkowania rozwoju gminy.</i>	45
2.6.2. <i>Uwarunkowania wynikające z ilości i jakości zasobów i walorów środowiska oraz warunków fizjograficznych.</i>	50
2.6.3. <i>Uwarunkowania wynikające z istniejących przeobrażeń i procesów degradacji środowiska.</i>	53
3. ZASOBY ŚRODOWISKA KULTUROWEGO I KRAJOBRAZU	53
3.1. <i>Rys historyczny</i>	53
3.2. <i>Układy przestrzenne i zabudowa wsi.</i>	65
3.3. <i>Stan zachowania zasobów zabytkowych.</i>	65
3.4. <i>Rozpoznanie i ocena stanu krajobrazu.</i>	69
3.4. <i>Wykaz zabytków prawnie chronionych oraz znajdujących się w ewidencji konserwatorskiej.</i>	71
3.5. <i>Niematerialne wartości kulturowe.</i>	98
3.6. <i>Uwarunkowania środowiska kulturowego – diagnoza stanu istniejącego</i>	99

4. SFERA SPOŁECZNO – GOSPODARCZA	101
4.1. <i>Stosunki ludnościowe, rynek pracy, aktywność społeczna</i>	101
4.1.1. Zasoby ludzkie	101
4.1.2. Rynek pracy	106
4.1.3. Aktywność społeczna	108
4.1.4. Diagnoza stanu zasobów ludzkich	108
4.2. <i>Mieszkalnictwo i ruch budowlany.</i>	109
4.2.1. Mieszkalnictwo.	109
4.2.2. Ruch budowlany.	110
4.3. <i>Obsługa mieszkańców</i>	112
4.3.1. Usługi publiczne znaczenia lokalnego.	112
4.3.2. Usługi publiczne o znaczeniu ponadlokalnym.	115
4.3.3. Usługi o charakterze komercyjnym	115
4.3.3. Bezpieczeństwo państwa i obrona ludności	118
4.3.4. Uwarunkowania z zakresu obsługi mieszkańców – diagnoza	118
4.4. <i>Potencjał gospodarczy gminy</i>	120
4.4.1. Potencjał przemysłowy	120
4.4.2. Mikrostruktura gospodarcza.	121
4.4.3. Uwarunkowania rozwoju – diagnoza dotycząca rozwoju przemysłu i mikrostruktury gospodarczej.	122
4.4.4. Rolnictwo i jego obsługa	123
4.4.5. Leśnictwo	128
4.4.6. Uwarunkowania rozwoju - diagnoza	130
4.5. <i>Turystyka i wypoczynek</i>	131
4.5.1. Walory i wyposażenie	131
4.5.2. Diagnoza	131
5. SYSTEM KOMUNIKACJI	132
5.1. <i>Podstawa prawna</i>	132
5.2. <i>Układ drogowy</i>	132
5.3. <i>Układ kolei wąskotorowych.</i>	135
6. SYSTEM INFRASTRUKTURY TECHNICZNEJ	135
6.1. <i>Zaopatrzenie w wodę</i>	135
6.2. <i>Odprowadzanie i oczyszczanie ścieków.</i>	137
6.3. <i>Gospodarka odpadami stałymi.</i>	138
6.4. <i>Elektroenergetyka.</i>	139
6.5. <i>Ciepłownictwo</i>	139
6.6. <i>Gazyfikacja</i>	139
6.7. <i>Telekomunikacja</i>	140
6.8. <i>Uwarunkowania rozwoju infrastruktury technicznej – diagnoza.</i>	140
7. FINANSE PUBLICZNE ORAZ GOSPODARKA PRZESTRZENIĄ.	142
7.1. <i>Struktura budżetu gminy</i>	142
7.2. <i>Infrastruktura obsługi biznesu i ludności</i>	144
7.3. <i>Gospodarka przestrzeni</i>	144
7.4. <i>Diagnoza</i>	145
8. BIBLIOGRAFIA.	146

I. WSTĘP

1. Podstawa prawna

Podstawą prawną jest uchwała nr XXX/171/01 Rady Gminy Łaszczów z dnia 14 listopada 2001 r. w sprawie opracowania „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Łaszczów”, oraz Uchwała Nr XXXIV/204/10 Rady Miejskiej w Łaszczowie z dnia 28 kwietnia 2010 r. w sprawie przystąpienia do sporządzenia zmiany studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Łaszczów

Obowiązek sporządzenia wynika z obowiązującej ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. o zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. nr 15 poz. 139/99, Nr 41, poz. 412 i Nr 111, poz. 1279, z 2000 r. Nr 12, poz. 136, Nr 109, poz. 1157 i Nr 120, poz. 1268 oraz z 2001 r. Nr 5, poz. 42, Nr 14, poz. 124, Nr 100, poz. 1085, Nr 115, poz. 1229 i Nr 154, poz. 1804).

Obowiązek sporządzenia zmiany studium wynika z obowiązującej ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (~~Dz. U. z 2003 r. Nr 80, poz. 717 z późniejszymi zmianami~~). (Dz. U. 2016, poz. 778, z późn. zm.) Dz. U. 2018 r., poz. 1945 Uchwały Nr XIX/122/2016 Rady Miejskiej w Łaszczowie z dnia 14 grudnia 2016 r. w sprawie przystąpienia do opracowania zmiany studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Łaszczów. Uchwała Nr XXXIII/235/2018 z dnia 20.04.2018 r.

2. Cele studium, zakres i metoda opracowania

Ustawa o zagospodarowaniu przestrzennym w art. 6 ust. 1 i 2 określa cel opracowania „Studium” – jest to polityka przestrzenna gminy”.

Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym w art. 9 ust. 1 określa cel opracowania „Studium” – jest to określenia polityki przestrzennej gminy, w tym lokalnych zasad zagospodarowania przestrzennego”.

W opracowaniu tym zawarte muszą być „ustalenia strategii rozwoju województwa zawarte w planie zagospodarowania przestrzennego województwa”, w którym to „uwzględnia się zadania rządowe, służące realizacji ponadlokalnych celów publicznych” (art. 54b ust. 3).

Wójt, burmistrz albo prezydent miasta sporządza studium zawierające część tekstową i graficzną, uwzględniając zasady określone w koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, ustalenia strategii rozwoju i planu zagospodarowania przestrzennego województwa oraz strategii rozwoju gminy, o ile gmina dysponuje takim opracowaniem (art. 9 ust. 2).

„Strategia rozwoju województwa lubelskiego” została uchwalona przez Sejmik Samorządowy uchwałą nr XXII/265/2000 z dnia 14 lipca 2000 r.

Plan zagospodarowania przestrzennego woj. lubelskiego jest w trakcie opracowania. [Plan zagospodarowania przestrzennego województwa lubelskiego \(Uchwała Nr XI/162/2015 Sejmiku Województwa Lubelskiego z dnia 30 października 2015 r.\)](#)

~~[Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego przyjęty Uchwałą Nr XLV/597/02 Sejmiku Województwa Lubelskiego z dnia 29 lipca 2002 r.](#)~~

Brak jest określonych zadań rządowych, w związku z powyższym w „Studium” zostaną wykorzystane informacje zawarte w piśmie Biura Planowania Przestrzennego w Lublinie – Oddział Terenowy w Zamościu.

„Studium” obejmuje gminę Łaszczów w jej granicach administracyjnych.

Zawarte w nim zostaną cele uwarunkowań rozwoju wyartykułowane w „Strategii” rozwoju gminy oraz kierunki zagospodarowania przestrzennego obszaru oraz wskazania ich realizacji.

„Studium” stanowi dokument dla samorządu gminnego potrzebny do realizacji zarówno długo- jak i krótkoterminowych zadań oraz ich rozmieszczenia w przestrzeni.

Opracowanie składa się z:

- uwarunkowań rozwoju zawierających zestaw informacji o środowisku przyrodniczym, kulturowym, strukturze funkcjonalno-przestrzennej, stosunkach ludnościowych, rynku pracy, infrastrukturze społecznej, gospodarczej, technicznej, komunikacji itp. Dane te pozwolą na opracowanie diagnozy stanu istniejącego, z którego wynikać będą możliwości i bariery rozwojowe terenu oraz ważniejsze występujące problemy.
- kierunków zagospodarowania przestrzennego, w których zawarte zostaną określone strategią cele społeczno-gospodarczego rozwoju oraz kierunki i sposoby prawidłowego rozwoju gminy przy zachowaniu ładu przestrzennego oraz nienaruszaniu w sposób istotny i nieodwracalny środowiska naturalnego.

„Studium” w świetle obowiązujących przepisów nie jest aktem prawnym o charakterze regulacyjnym. Wskazuje rozwiązania przestrzenne powiązane z rozwojem społeczno-gospodarczym gminy.

3. Materiały wejściowe

3.1. Obowiązujące opracowania planistyczne

- *miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Łaszczów* w skali 1:10 000 zatwierdzony uchwałą nr XIX/105/88 Rady Gminy Łaszczów z dnia 12 kwietnia 1988 r. opracowany przez zespół WBPP pod kierunkiem inż. Romana Grabiasa;
- *zmiana miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego gminy Łaszczów* w skali 1:10 000 uchwalona uchwałą nr XVIII/103/91 Rady Gminy Łaszczów z dnia 30 września 1991 r. opracowana przez zespół WBPP pod kierunkiem Andrzeja Rabiegi;
- *zmiana miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego gminy Łaszczów* uchwalona przez Radę Gminy w Łaszczowie z dnia 30 grudnia 1996 r. uchwałami: XXVI/113/96 – handel, ulica; XXVI/114/96 – komenda policji, ulica; XXVI/116/96 – wysypisko nieczystości – Zimno; XXVI/117/96 – wiejski punkt składowania nieczystości – Dobużek; XXVI/120/96 - wiejski punkt składowania nieczystości – Podlodów ogłoszona w Dz. Urz. Woj. Zamojskiego nr 8 poz. 26 z 11 lutego 1997 r.;
- *zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Łaszczów* uchwalona przez Radę Gminy uchwałą nr XL/185/98 z dnia 18 czerwca 1998 r. dot. lokalizacji usług nieuciążliwych.
- [studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Łaszczów uchwalonego uchwałą Rady Gminy w Łaszczowie NR XXVIII/159/2001 z dnia 29 czerwca 2001 r. z późn. zm.](#)

3.2. Materiały mapowe i inne opracowania

3.2.1. Materiały mapowe

- *mapa w skali 1:10 000 topograficzna i zastępcza* obejmująca obszar gminy w granicach administracyjnych opracowane przez Państwowe Przedsiębiorstwo Geodezyjno-Kartograficzne;
- *mapa w skali 1:25 000* obejmująca obszar gminy w granicach administracyjnych opracowana przez Państwowe Przedsiębiorstwo Geodezyjno-Kartograficzne;
- *mapy w skali 1:10 000* stanowiące dokumentację miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego gminy Łaszczów;

- *mapa topograficzno-turystyczna „Region Zamojski” w skali 1:200 000 opracowana przez Wojskowe Zakłady Kartograficzne;*
- *mapa w skali 1:100 000 topograficzno-administracyjna województwa zamojskiego opracowana przez Przedsiębiorstwo Geodezyjno-Kartograficzne Katowice sp. z o.o.;*
- *mapa w skali 1:250 000 administracyjno-turystyczna województwo lubelskie opracowana przez BiK-Piła.*

3.2.2. Inne opracowania

- dokumentacja opisowa miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego gminy Łaszczów wraz ze zmianami do planu;
- strategia gminy Łaszczów – praca dyplomowa Dawida Długosza i Dariusza Magdziaka pod kierunkiem dr inż. Jana Andreasika – Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji Zamość-2000;
- materiały informacyjne i statystyczne w tym roczniki statystyczne i materiały uzyskane w Urzędzie Gminy Łaszczów;
- informacje i wnioski instytucji, do których wysłano pismo w sprawie przystąpienia do opracowania „Studium”.

Strategia rozwoju gminy Łaszczów na lata 2007 - 2020

II. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE – Pozycja gminy w regionie.

1. Położenie administracyjne.

Gmina Łaszczów położona jest w południowo-wschodniej części województwa lubelskiego we wschodniej części powiatu Tomaszów Lubelski.

Graniczy z gminami:

od północy: gmina Tyszowce i gmina Mircze (pow. Hrubieszów)

od wschodu: gmina Telatyn

od południa: gmina Ulhówek

od zachodu: gmina Rachanie i gmina Jarczów

Siedzibą samorządu gminnego jest Łaszczów – miejscowość o charakterze małego miasteczka. Wraz z przylegającymi wsiami Czerkasy, Domaniz, częścią Kol. Łaszczów oraz gruntami wsi Dobużek tworzy ośrodek gminny.

Łaszczów posiada dobre połączenie komunikacyjne z miastem powiatowym – Tomaszów Lubelski oraz z Zamościem oraz z sąsiednimi gminami.

Oddalony jest od (połączenia drogowe):

Lublina	-	136 km
Zamościa	-	52 km
Tomaszowa Lubelskiego	-	27 km
Tyszowiec	-	10 km
Hrubieszowa	-	40 km
Hrebenne (międzynarodowe przejście graniczne)	-	30 km 9PRZEZ Tomaszów Lub. ~53 km)
Uśmierz (lokalne przejście graniczne)	-	30 km

2. Powiązania funkcjonalne z regionem i sąsiednimi gminami

2.1. Przyrodnicze

Przyrodnicze powiązania obszaru gminy z sąsiednimi obszarami wynikają z: położenia w podprovincji Wyżyna Wołyńsko – Podolska, w makroregionie Wyżyna Zachodnio – Wołyńska, w mezoregionie Grzęda Sokalska (podział fizjograficzny wg J. Kondrackiego);

- położenia w granicach Zbiornika Wód Podziemnych (GZWP – nr 407 chełmsko-zamojski) stanowiącego element powiązań hydrogeologicznych regionu;
- przebiegu korytarza ekologicznego lokalnego doliny Huczwy i Lasów Pukarzowskich.

2.2. Kulturowe

Gmina oddalona jest znacznie od większych miast, stanowiących ośrodki kultury, mieszkańcy mają, więc utrudniony dostęp do usług wyższego rzędu.

Społeczeństwo i władze gminy organizują lokalne imprezy, z których korzystają oprócz mieszkańców gminy również mieszkańcy gmin sąsiednich.

W Łaszczowie działa Gminny Ośrodek Kultury organizujący stałe i okazjonalne imprezy, skupiający twórców ludowych, zespoły artystyczne itp. Zespoły artystyczne, głównie młodzieżowe biorą udział w festynach, konkursach itp. na terenie gminy i w regionie.

W Łaszczowie funkcjonuje również kino, z którego korzystają również mieszkańcy sąsiednich gmin.

Działa klub sportowy „Korona” rozgrywający zawody na terenie gminy i w regionie.

W zakresie kultury sakralnej powiązania wynikają z przynależności gminy do diecezji zamojsko – lubaczowskiej. Gmina położona jest w dwóch dekanatach:

- Łaszczowski, do którego należą parafie:
 - Nowosiółki i Żulice z gminy Telatyn
 - Grodysławice z gminy Rachanie
 - Gródek z gminy Jarczów
 - Rzeplin z gminy Ulhówek
 - Wiszniów z gminy Mircze
 - Dołhobyczków i Osznów z gminy Dołhobyczków;
- Tyszowiecki:
 - Nabróż z gminy Łaszczów
 - Czadowiec z gminy Tyszowce.

Kościół parafialne znajdują się w:

- Łaszczowie - do którego należą również parafianie ze wsi Żarniki (gmina Ulhówek);
- Nabróż - do którego należą wsie Małożów, Tuczapy i Stara Wieś z gminy Mircze.
Do parafii położonych poza granicami gminy należą wsie z gminy Łaszczów:
- Gródek: wsie Hopkie, Kol. Hopkie, Podlodów i Pieniany;
- Czartowiec: Muratyn i Kol. Muratyn;
- Grodysławice: Pukarzków, Kol. Pukarzków, Wólka Pukarzowska.

Przy parafii św. Apostołów Piotra i Pawła działa Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży.

Kościół w Nabrożu to Sanktuarium Matki Boskiej z drogą krzyżową, do którego przybywają wierni z okolicznych gmin i regionu.

2.3. Powiązania w zakresie infrastruktury społecznej i gospodarczej.

Usługi z zakresu infrastruktury społecznej, zlokalizowane są głównie w Łaszczowie i obejmują gminy sąsiadujące – to głównie z zakresu:

- oświaty
 - Liceum Ogólnokształcące im. Stanisława Starowieyskiego o zasięgu regionalnym,

- Gimnazjum i szkoły podstawowe – uczęszcza kilkanaścioro dzieci z gminy Ulhówek (szkoła podstawowa – Zimno), gminy Tyszowce i Mircze (szkoła podstawowa – Nabród), gminy Telatyn (Łaszczów).
- zdrowia
 - warsztaty terapii zajęciowej w Muratynie – korzystają niepełnosprawni z gmin: Łaszczów, Telatyn, Ulhówek, Tyszowce i Rachanie.
- bezpieczeństwa publicznego
 - komisariat policji w Łaszczowie obejmujący gminy Rachanie, Telatyn, Ulhówek, Jarczów, Tyszowce;
 - Strażnica Straży Granicznej obejmująca zasięgiem połowę powiatu tomaszowskiego.
- usługi komercyjne
 - z placówek handlowych i rzemieślniczych korzystają mieszkańcy wsi sąsiednich głównie Ulhówka i Telatyna.
- finanse
 - Bank Spółdzielczy obsługuje gminy Telatyn i Tyszowce.

Powiązania w zakresie infrastruktury gospodarczej to zakłady przetwórcze lub rolne, które obejmują swoim zasięgiem gminy sąsiednie, a nawet region (skup produktów) lub stanowią filie zakładów położonych w gminach sąsiednich. Są to głównie:

- Zakład Mleczarski „Lacpol” w Łaszczowie (eksport produktów do krajów zachodnich);
- Chłodnia „Uren Coldstores” (owoce, warzywa) – eksport do krajów zachodnich i wschodnich – lokalizacja Czerkasy;
- Zakład Wyrobu oklein Naturalnych „Bracia Mrozik” sp. z o. o. – Łaszczów (kraj i eksport- głównie na wschód);
- Elewator zbożowy w Zimno – „Młyn – Smoryń” sp. z o. o. (skup zboża z regionu);
- Spółdzielnia Kótek Rolniczych Łaszczów – usługi dla gmin sąsiednich;
- ZFTCH – Pukarzew i GHZ – Nadolce należące do OHZ sp. z o. o. w Tarnawatce;
- Gospodarstwo Rybackie „Kres-Ryb” należące do sp. z o. o. w Tarnawatce.

2.4. Powiązania z zakresu komunikacji i infrastruktury technicznej.

- droga wojewódzka nr 852 – Józefów – Łaszczów – Witków łączy gminę z Tomaszowem lubelskim, Hrubieszowem oraz lokalnym przejściem granicznym w Uśmierzu;
- drogi powiatowe stanowią dogodne połączenia z gminami sąsiednimi oraz krótsze połączenie z międzynarodowym przejściem granicznym w Hrebennem (Łaszczów – Jarczów – Lubycza Królewska – Hrebenne).
- telekomunikacja - gmina połączona jest światłowodem z Zamościem oraz objęta siecią telefonii komórkowej: Era, Plus, Idea.
- elektroenergetyka – przez teren gminy przebiegają linie wysokich napięć:
 - 220 kV – Zamość- Dobrotwór (Ukraina)
 - 110 kV – Tomaszów Lubelski – Ulhówek
Tyszowce - Poturzyn

3. Diagnoza

Gmina Łaszczów mimo stosunkowo peryferyjnego położenia – dość znaczne odległości od większych miast - ma silne powiązania z regionem i gminami sąsiednimi. Dotyczy to nie tylko powiązań przyrodniczych i infrastrukturalnych, ale również powiązań z zakresu infrastruktury gospodarczej i społecznej oraz kultury, głównie poprzez placówki oświatowe oraz zakłady przemysłowe.

III. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE

1. Strefa funkcjonalno – przestrzenna

1.1. Układ przestrzenny

Układ przestrzenny gminy zdeterminowany jest warunkami przyrodniczymi, zaszczościami historycznego rozwoju osadnictwa oraz polityką społeczno-gospodarczą – głównie rolną państwa po 1944 r.

Większość jednostek osadniczych ukształtowana została w okresie XVII do XIX w. wzdłuż istniejących szlaków komunikacyjnych i dolin rzecznych i ma zabudowę zwartą i skupioną.

Wiek XX to rozwój zabudowy kolonijnej powstałej na skutek reform rolnych – głównie z 1944r – oraz późniejszych wtórnych podziałów, a także skoncentrowanych ośrodków wielkoobszarowych gospodarstw rolnych (byłe PGr-y, SHr-y itp.)

z budownictwem mieszkaniowym powstałych po 1944 r. na bazie majątków ziemskich.

Wielkość jednostek osadniczych jest różnorodna i przedstawia się następująco:

wsie bardzo małe do 100 osób	-	5 (Kol. Hopkie, Kol. Kmiczyn, Kol. Muratyn, Kol. Pieniany, Kol. Zimno – wszystkie miejscowości nie stanowią sołectw)
wsie małe: 101 – 200 osób	-	7 (Kol. Dobużek, Kmiczyn, Małoniż, Muratyn, Nabród Kolonia, Pieniany, Pukarzów Kolonia)
wsie średnie: 201 – 500 osób	-	14 (Czerkasy, Dobużek, Domaniż, Hopkie, Kol. Łaszczów, Kol. Łaszczów, Nabród, Nadolce, Podlodów, Pod hajce, Ratyczów, Steniatyn, Kol. Steniatyn, Wólka Pukarzowska, Zimno)
wsie duże: 501 – 1000 osób	-	1 (Pukarzów)
wsie b. duże: pow. 1001 osób	-	1 (Pukarzów)

Pod względem funkcjonalno-przestrzennym gminę podzielić można na dwa obszary:

A – ośrodek gminny – wieś Łaszczów z przyległymi wsiami Czerkasy i Domaniż.

B – produkcji rolnej – obejmujący pozostałą część gminy.

1.2. Funkcje gminy.

Główną funkcją gminy jest rolnictwo. Funkcje uzupełniające to:

- obsługa ludności
- obsługa rolnictwa i gospodarki rybackiej
- mały i średni przemysł spożywczy
- rzemiosło o charakterze usługowym i wytwórczym
- mieszkalnictwo

Większość wymienionych funkcji spełnia Łaszczów wraz z przyległymi wsiami Czerkasy i Domaniż.

1.3. Charakterystyka miejscowości

Gmina administracyjnie dzieli się na 18 sołectw, które obejmują 28 miejscowości.

W charakterystyce określa się obecna funkcje miejscowości, ich wielkość w oparciu o liczbę ludności, układ przestrzenny (określony na podstawie podziału M. Chilczuka), wyposażenie w infrastrukturę społeczną i gospodarczą oraz techniczną, istniejące zabytki oraz co wskazuje się na ewentualne ograniczenia ich rozwoju.

CHARAKTERYSTYKA MIEJSCOWOŚCI

Lp.	Sołectwo miejscowość	Funkcja	Wielkość ilość mieszkańców	Układ przestrzenny	Infrastruktura społeczna i gospodarcza	Infrastruktura techniczna	Zabytki	Ograniczenia rozwoju. Uwagi
1	ŁASZCZÓW	ośrodek gminny o znaczeniu ponadlokalnym; produkcja żywności	b. duża – około 1200	zwarta, wieloosiowa – układ małego miasteczka	Urząd Gminy, policja, szkoła podstawowa, gimnazjum, liceum, ośrodek zdrowia, apteki, gminny dom kultury, kino, ośrodek opieki społecznej, kościół, bank spółdzielczy, poczta, gastronomia, handel, usługi rzemieślnicze, lekarz weterynarii, mleczarnia, SKR, gospodarstwo rybackie, magazyny, obsługa rolnictwa, zakłady małego biznesu (produkcja), straż graniczna, remiza OSP.	droga wojewódzka nr 852, drogi powiatowe, wodociąg, częściowa kanalizacja, telefon, elektryfikacja	układ urbanistyczny, zespół kościoła parafialnego, arsenał, zespół pałacowo-parkowy, szkoła, kapliczka, 3 figury kamienne, cmentarz żydowski, synagoga.	uwarunkowania przyrodnicze (dolina Huczwy, stawy), znaczna część miejscowości na gruntach Domaniża.
2.	CZERKASY	ośrodek pomocniczy dla Łaszczoza, produkcja żywności	średnia – ok. 210	zwarta – osiowa	rzeźnia, masarnia, piekarnia, handel, rzemiosło przetwórczo-spożywcze (młyn, kiszanie kapusty), SKR (obsługa komunikacji) magazyny itp.	droga powiatowa, stacja paliw, wodociąg, telefonizacja, elektryfikacja, cmentarz.	cmentarz grzebalny – czynny	dolina Huczwy.
3	DOBUŻEK	produkcja żywności, obsługa ludności	średnia – ok. 260	zwarta – osiowa	chłodnia, SKR, zlewnia mleka, handel, szkółka zadrzewieniowa.	droga powiatowa, stacja paliw, wodociąg, telefonizacja, elektryfikacja	zespół dworski z parkiem, mogiła jeńców radzieckich	

Lp.	Sołectwo miejscowość	Funkcja	Wielkość Ilość mieszkańców	Układ przestrzenny	Infrastruktura społeczna i gospodarcza	Infrastruktura techniczna	Zabytki	Ograniczenia rozwoju. Uwagi
	KOL. DOBUŻEK	produkcja żywności	mała – ok. 170	skupiona – osiowa				
4.	DOMANIŻ	ośrodek pomocy dla Łaszczoza, produkcja żywności	średnia – ok. 360	zwarta	warsztat rzemieślniczy, sklep; na gruntach wsi Domaniz zlokalizowane jest gros usług ośrodka gminnego Łaszców	wodociąg, telefonizacja, elektryfikacja		dolina Huczwy
5.	HOPKIE	produkcja rolna, elementarna obsługa ludności	średnia – ok. 237	skupiona wieloosiowa z ośrodkiem gospodarstwa wielkoobszarowego	gospodarstwo wielkoobszarowe-RSP, zabudowa wielorodzinna, sklepy, boisko sportowe.	droga powiatowa, wodociąg, telefonizacja, elektryfikacja, cmentarz zamknięty	cmentarz zamknięty	
	KOL. HOPKIE		mała – ok. 52	rozproszona regularnie			cmentarz czynny	
6.	KMICZYN	produkcja żywności	mała – ok. 115	skupiona wieloosiowa	zlewnia mleka	droga powiatowa, ujęcie wody, wodociąg, telefonizacja, elektryfikacja, cmentarz zamknięty	cmentarz zamknięty	
	KMICZYN. KOL.		mała – ok. 75	rozproszona regularnie				
7.	ŁASZCZÓW KOL.	produkcja żywności	średnia – ok. 400	skupiona wieloosiowa		droga wojewódzka, wodociąg, telefonizacja, elektryfikacja		
8.	MAŁONIŻ	produkcja żywności	mała – ok. 150	zwarta osiowa		droga powiatowa, wodociąg, telefonizacja, elektryfikacja		

Lp.	Sołectwo miejscowość	Funkcja	Wielkość Ilość mieszkańców	Układ przestrzenny	Infrastruktura społeczna i gospodarcza	Infrastruktura techniczna	Zabytki	Ograniczenia rozwoju. Uwagi
9.	MURATYN	produkcja żywności, obsługa rolnictwa	mała – ok. 190	zwarta osiowa	ośrodek terapii zajęciowej dla niepełnosprawnych, sklepy, świetlica	droga powiatowa, wodociąg, telefonizacja, elektryfikacja, cmentarz zamknięty	cmentarz zamknięty	
	KOL. MURATYN		mała – ok. 40	rozproszona regularnie				
10.	NABRÓŻ	produkcja żywności, obsługa ludności	średnia – ok. 321	skupiona wielooosiowa	kościół (sanktuarium), szkoła podstawowa, sklepy, remiza, boisko	droga powiatowa, wodociąg, elektryfikacja, telefonizacja, cmentarz	zespół kościelny, cmentarz	
	NABRÓŻ KOL.		mała – ok. 200	rozproszona regularnie				
11.	NADOLCE	produkcja żywności	średnia – ok. 205	zwarta – ośrodek wielkoobszarowy	gospodarstwo hodowlane OHZ, sklep	droga powiatowa, wodociąg, telefonizacja elektryfikacja	zespół parkowy, zabudowa podworska	stawy rybne
12	PIENIANY	produkcja żywności, elementarna obsługa ludności	mała – około 180	zwarta, częściowo skupiona wielooosiowa	sklep, usługi transportowe, remiza	droga powiatowa, telefonizacja, elektryfikacja	cmentarz zamknięty	
	KOL. PIENIANY		mała – około 80					
13.	PODŁODÓW	produkcja żywności, elementarna obsługa ludności i rolnictwa	średnia – około 270	zwarta wielooosiowa	szkoła, zlewnia mleka, remiza, sklepy, pustostan po byłej bazie SKR	droga powiatowa, telefonizacja, elektryfikacja	założenia obronne	
14.	POD HAJCE	produkcja żywności, elementarna obsługa ludności i rolnictwa	średnia – około 300	zwarta wielooosiowa	sklep, zakład kamieniarski i pogrzebowy, sezonowy magazyn zbożowy	droga wojewódzka, droga powiatowa, ujęcie wody, wodociąg, telefonizacja, elektryfikacja		
15	PUKARZÓW	produkcja żywności, elementarna obsługa ludności	duża – 575	zwarta wielooosiowa	szkoła, sklepy, kościół, świetlica, gospodarstwo wielkoobszarowe OHZ	droga powiatowa, wodociąg, telefonizacja, elektryfikacja	pozostałość zespołu dworskiego	

Lp.	Sołectwo miejscowość	Funkcja	Wielkość Ilość mieszkańców	Układ przestrzenny	Infrastruktura społeczna i gospodarcza	Infrastruktura techniczna	Zabytki	Ograniczenia rozwoju. Uwagi
	<i>PUKARZÓW KOL.</i>		mała – około 105	rozproszona regularnie				
16.	<i>RATYCZÓW</i>	produkcja żywności	średnia – około 240	skupiona, wieloosiowa oraz zabudowa wielorodzinna o charakterze szeregowym w SKR	remiza OSP, gospodarstwo wielkoobszarowe prywatne (d. SER)	droga powiatowa, wodociąg, telefonizacja, elektryfikacja.	cmentarz zamknięty	
17.	<i>STENIATYN</i>	produkcja żywności, elementarna obsługa ludności	średnia – około 230	skupiona	szkoła, remiza, zlewnia mleka, sklep, rzemiosło, gospodarstwo szklarniowe oraz hodowlane	droga powiatowa, ujęcie wody, wodociąg, telefonizacja, elektryfikacja	pozostałość parku dworskiego	
	<i>KOL. STENIATYN</i>		średnia – około 230	wieloosiowa z przysiółkami			cmentarze zamknięte	
18.	<i>WÓLKA PUKARZOWSKA</i>	produkcja żywności, elementarna obsługa ludności	średnia – około 300	zwarta wieloosiowa	sklep, remiza, punkt inseminacyjny, zlewnia mleka, gospodarstwo agroturystyczne	droga wojewódzka, wodociąg, telefonizacja, elektryfikacja		
19.	<i>ZIMNO</i>	produkcja żywności, elementarna obsługa ludności	średnia – 430	skupiona wieloosiowa	szkoła, sklepy, remiza OSP, zlewnia mleka, elewatory, gospodarstwo rybne, skup piodów rolnych	droga powiatowa, ujęcie wody, wysypisko nieczystości – częściowo urządzone, wodociąg, telefonizacja, elektryfikacja	cmentarz zamknięty	
	<i>KOL. ZIMNO</i>		mała – około 50					

1.4. Synteza uwarunkowań – diagnoza

Gminę Łaszczów charakteryzuje występowanie rozdrobnionych gospodarstwa rolnych charakterystycznych dla województwa lubelskiego – gospodarstwa małe i średnie oraz gospodarki wielkoobszarowej na bazie dawnych gospodarstw państwowych lub spółdzielczych.

Przeważają wsie średnie od 201 – 500 mieszkańców – 14 oraz wsie małe do 200 mieszkańców – 12.

Są to wsie wybitnie monofunkcyjne z bardzo słabo rozwiniętą obsługą ludności i rolnictwa. Wyjątek stanowią jedynie wsie Zimno i Steniatyn.

Wszystkie funkcje skupione są w ośrodku gminnym Łaszczów i przylegającymi do niego wsiami Czerkiesy i Domaniż.

Łaszczów ma charakter małego miasteczka o rozdrobnionych usługach zarówno gminnych jak i ponad gminnych.

2. Sfera ekologiczna

2.1. Stan środowiska przyrodniczego – elementy i cechy środowiska.

■ Fizjografia terenu

Według podziału fizjograficznego Lubelszczyzny gmina Łaszczów leży w prowincji Wyżyny Ukraińskie, Podprowincja Wyżyna Wołyńsko - Podolska, makroregion Wyżyna Wołyńska, mezoregion Grzęda Sokalska.

Zasadnicze rysy rzeźby Wyżyny Wołyńskiej podobnie jak Wyżyny Lubelskiej i Rostocza ukształtowały się podczas trzeciorzędu w wyniku intensywnych procesów denudacyjnych w skałach osadowych o różnej odporności (do najtwardszych zaliczane są opoki, do najmniej odpornych margle i serie kredy piszącej), powodowanych ruchami wypiętrzającymi i zmiennymi warunkami klimatycznymi. Na wychodniach mało odpornych margli zostały wyżłobione kotliny. Zasadniczym rysem rzeźby są trzy poziomy zrównań. Pierwszy (najwyższy) poziom wierzchowinowy, ścinający utwory kredowe i trzeciorzędowe ma wysokość od 280 do 300 m n.p.m. (na Rostoczu powyżej 300 m n.p.m.) i na terenie gminy Łaszczów nie występuje. Drugi poziom, średni zaznacza się na wysokości od 220 do 250 m n.p.m. (na Rostoczu 280-290 m n.p.m.). Powstał on na wskutek wywołanego procesami denudacyjnymi cofania się i kurczenia poziomu najwyższego, na co wskazuje bezpośrednio sąsiedztwo obu tych poziomów, jak i szereg izolowanych wzgórz, pozostałości poziomu wyższego Trzeci poziom, niski, występuje na peryferiach poziomu

średniego. Jego wysokość nie przekracza 200 m n.p.m. Ponad nim wznoszą się również wzgórza ostańcowe. Przejścia pomiędzy poszczególnymi poziomami są silnie złagodzone przez denudację. W czwartorzędzie ponownie nastąpił etap denudacji w wyniku rozwoju sieci rzecznej i rozcięcia dolinami. Utwory górnokredowe w końcowym okresie zlodowacenia północnopolskiego zostały na znacznej powierzchni przykryte lessem lub zasypane piaskami. Rozwinęło się wówczas szereg drobniejszych, drugorzędnych cech rzeźby (terasy dolinne, sieć wąwozów lessowych, suche doliny itp.). Obszar Wyżyny Wołyńskiej podobnie jak Lubelskiej jest lekko pochylony ku północy, co decyduje o kierunku odpływu głównych rzek.

Zasadnicza różnica pomiędzy Wyżyną Lubelską i Wyżyną Wołyńską jest widoczna w stylu rzeźby i orientacji form wyrażających się w układzie drugorzędnych dolin, a także w przebiegu garbów i ważniejszych krawędzi. Na wschód od Wieprza zaznacza się kierunek równoleżnikowy, który staje się kierunkiem dominującym na wschód od Bugu i dlatego nazwano go kierunkiem wołyńskim. Kierunek ten powtarzają również doliny dopływów Huczwy i niektórych prawostronnych dopływów Wieprza jak i garbów. Na zachód od Wieprza równoleżnikowa orientacja form ulega odchyleniu, pojawia się tu kierunek zwany lubelskim, reprezentowany przez formy przebiegające z zachodnio-północnego zachodu na wschodnio-południowy wschód (doliny prawobrzeżnych dopływów Wisły). Przyczyny podporządkowania form rzeźby wymienionym kierunkom są dwojakie. Z jednej strony ważną rolę odegrały tutaj procesy związane z alpejskimi ruchami górotwórczymi. Ruchy te nie obejmowały wprawdzie centralnej części Wyżyny Lubelskiej i Wyżyny Wołyńskiej, lecz zaznaczyły się tutaj licznymi uskokami i spękaniami, wśród których odnaleźć można nawiązania do kierunków fałdowań paleozoicznych i mezozoicznych, odnawianych podczas orogenezy alpejskiej. Rzeki dostosowujące się do linii spękań podłoża doprowadziły stopniowo do rozczłonkowania całego obszaru na szereg płaskich garbów powtarzających te same kierunki. Z drugiej strony, w miarę postępującego rozwoju rzeźby stopniowo coraz większego znaczenia zaczęły nabierać różnice odporności materiału. Na obszarach gdzie rozprzestrzeniają się skały mało odporne (margle, kreda piszcząca) powstały obniżenia, tam zaś gdzie występują skały odporniejsze (gezy) - wyniosłości.

Wyżyna Wołyńska w obrębie województwa lubelskiego dzieli się na trzy mezoregiony: Grzędę Horodoleską, Kotlinę Hrubieszowską i Grzędę Sokalską.

Gmina Łaszczów położona jest w obszarze Grzędy Sokalskiej.

Grzęda Sokalska stanowi ciąg wzniesień po obu stronach górnego Bugu o wysokości bezwzględnej 240-260 m n.p.m. Oprócz Bugu przecina ją rzeka Huczwa, biorąca początek na jej południowych zboczach. Zachodnia część Grzędy wyróżnia się regularnym układem orograficznym, wiążącym się wyraźnie z ułożeniem warstw opok i margli górnokredowych. Ponieważ jest to osiowa część niecki kredowej, warstwy mają bieg zbliżony do równoleżnikowego. Przełomowe odcinki dolin Bugu i Huczwy dzielą Grzędę na człony, które są porozcinane dolinami subsekwentnymi na szereg drugorzędnych grzęd. Cała Grzęda pokryta jest lessami, których powierzchnię urozmaicają głównie suche doliny erozyjno - denudacyjne. Południowa granica Grzędy Sokalskiej biegnie w przybliżeniu krawędzią doliny Rzeczyca. Północna granica przebiega krawędzią na linii Komarów - Tyszowce - Wereszyn. Granica między Grzędą Sokalską i Roztoczem jest mało czytelna i ma charakter niezbyt wyraźnego skłonu wytworzonego w strefie, w której równoleżnikowe warstwy kredowe skręcają dość gwałtownie i przybierają „roztockii” kierunek (SE-NW), typowy dla lewego skrzydła niecki lubelskiej. W strefie tego skrzywienia następuje ściśnięcie i jakby spiętrzenie warstw budujących skłon wyżej wzniesionego Roztocza. U stóp tego skłonu wierzchowina Grzędy Sokalskiej wznosi się do 280 - 290 m n.p.m. i obniża się w stronę doliny Huczwy do 240 m n.p.m.

Rzędne terenu w obszarze gminy Łaszców wynoszą od 237,8 m. n.p.m. (na południe od Kol. Hopkie) w obrębie wysoczyzn (średnie zrównania wierzchowinowe: 220-260 m. n.p.m.) do 196 m n.p.m. w dolinie Huczwy przy północnej granicy gminy. W morfologii terenu dominują zrównania wierzchowinowe średniego poziomu oraz szerokie torfowiskowe doliny Huczwy i jej dopływów. Różnice wysokości pomiędzy dolinami i wierzchowinami przekraczają 40 m.

■ **Budowa geologiczna**

Paleozoiczne podłoże Wyżyny Wołyńskiej podobnie jak Wyżyny Lubelskiej stanowi platforma wschodnioeuropejska o strukturze zapadliskowo-zrębowej oraz rów mazowiecko-lubelski (A. M. Żelichowski), wypełniony osadami karbonu produktywnego. Na taki obraz paleozoiku nałożona jest mezozoiczna niecka brzeżna, której odcinek leżący w obrębie Wyżyny Lubelsko-Lwowskiej nazywany jest niecką lubelską.

Utwory mezozoiczne w obrębie niecki brzeżnej (lubelskiej) zalegają prawie poziomo. Są to piaskowce, margle, wapienie i dolomity środkowej i górnej jury oraz wapienie, margle, opoki, gezy i kreda pisząca środkowej i górnej kredy. Wypełniają

one nieckę brzezną i wkraczają na powierzchnię przyległej płyty krystalicznej niwelując w ten sposób ostatecznie nierówności głębszego podłoża i nadając całemu obszarowi Wyżyny Lubelskiej i Wyżyny Wołyńskiej charakter płyty. Pokrywa mezozoiczna pocięta jest wieloma uskokami o amplitudzie na ogół nie przekraczającej 100 m. Utwory górnokredowe stanowią zasadnicze rysy obu Wyżyn. Ich miąższość wynosi od około 350 m wzdłuż Bugu do 1000 m w osi niecki lubelskiej (nad Chodelką i na wschód od Tomaszowa Lubelskiego). Przykryte są jedynie niewielkiej miąższości płatami utworów trzeciorzędu i czwartorzędu. Znaczniejsza grubość pokrywy młodszych osadów trzeciorzędowych pojawia się na Roztoczu (wapienie mioceńskie). Grubość pokrywy osadów czwartorzędowych jest bardzo różnicowana. Wzgórza są jej całkowicie pozbawione. Znaczna część zarówno Wyżyny Lubelskiej jak i Wyżyny Wołyńskiej pokryta jest lessami. W dolinach rzecznych osady rzeczne dochodzą do kilkudziesięciu metrów.

Gmina Łaszczów położona jest w centralnej części Grzędy Sokalskiej, w części osiowej niecki brzeżnej. Utwory podłoża kredowego o miąższości kilkuset metrów, zawadnione w uszczelinionej części spągowej (strefa około 100m-150 m.) w poziomie wierzchowinowym przykryte są 15 - 20 metrową pokrywą lessową, które dość dobrze izolują wodonosiec kredowy przed infiltracją zanieczyszczeń z powierzchni ziemi wraz z wodami opadowymi. Podłoże kredowe odsłania się jedynie na niewielkiej wychodni w rejonie Kolonii Dobużek (margle kredowe cienko ławicowe). Wychodnia kredowa jest obszarem bardzo silnie narażonym na przenikanie zanieczyszczeń w głąb warstwy wodonośnej (nawozy, środki chemicznej ochrony roślin itp.) Doliny Huczwy i dopływów wypełnione są namułami terasów zalewowych zalegającymi na podłożu piasków pylastych i mułków w północnej części gminy oraz torfami (bardzo wrażliwymi na zmiany stosunków wodnych). Terasy nadzalewowe występujące na linii Wólka Pukarzowska - Kol. Łaszczów - Pod hajce tworzą zmienny profil budowy wgłębnej. Występujące tu osady piasków drobno i średnioziarnistych przechodzące w spągowych częściach w piaski pylaste i mułki charakteryzują się zmienną miąższością od 0,5 m do 4m. Średnio 1,5 m.

■ **Surowce mineralne.**

Na terenie gminy Łaszczów nie ma udokumentowanych złóż surowców naturalnych. Istnieje jednak możliwość udokumentowania i eksploatacji wstępnie rozpoznanych złóż kruszywa naturalnego tj. piasków drobno i średnioziarnistych przydatnych do celów ogólnobudowlanych i drogowych w pokrywie terasowej na

odcinku Łaszczów - Wólka Pukarzowska oraz lessów przydatnych do produkcji cegły w klasie 50, 75 w rejonie wsi Nabróż, Dobużek, Kmiczyn, Czerkasy, Kol. Steniatyn, Zimno, Podlodów, Gościńiec i Hopkie. W.w. surowce w przeszłości były eksploatowane na potrzeby lokalne, zwłaszcza do modernizacji dróg lokalnych i potrzeb ceramiki budowlanej. Są to wyrobiska wgłębne, małoobszarowe i poza wyrobiskiem w Wólce Pukarzowskiej eksploatacja prowadzona była bez koncesji. Wyrobiska wymagają rekultywacji na cele rolnicze lub leśne.

■ **Gleby**

Tworzenie się gleb rozpoczęło się prawdopodobnie już w końcu późnego glacjału, a na pewno w holocenie. Decydujący wpływ na typologię gleb miały: skały macierzyste, szata roślinna, warunki klimatyczne, warunki wodne, rzeźba terenu i działalność człowieka. W obrębie Wyżyny Wołyńskiej przewodnimi czynnikami były skały macierzyste oraz formacje roślinne (leśno-stepowe).

W obszarze gminy Łaszczów w obrębie szerokich dolin rzecznych, wykształciły się gleby hydrogeniczne mułowo-torfowe i torfowo-mułowe. W warunkach zmiennych szybkości przepływów wody, przebiegały na przemian dwa lub trzy procesy glebotwórcze: proces torfotwórczy (bagienny) i proces aluwialny lub deluwialny. Gleby z przewagą masy torfowej od powierzchni są glebami torfowo-mułowymi, natomiast z przewagą namułów aluwialnych - glebami mułowo-torfowymi. W profilach gleb mułowo-torfowych doliny Huczwy występują bogate przewarstwienia węgla wapnia wymytego z osadów lessowych i osadzonego w dolinie. Gleby mułowo-torfowe i torfowo-mułowe użytkowane są głównie jako trwałe użytki zielone - łąki. Przeważnie są one okresowo lub trwale nadmiernie uwilgotnione i wymagają uregulowania stosunków wodnych. W górnych poziomach wykazują odczyn obojętny lub alkaliczny, sporadycznie słabo kwaśny lub kwaśny. Są to gleby żyzne i urodzajne, z uregulowanymi stosunkami wodnymi (zmeliorowane doliny rzek).

Obok gleb mułowo-torfowych i torfowo-mułowych w dolinach rzek na torfowiskach niskich wykształciły się gleby torfowe i murszowo-torfowe, najczęściej w szerszych zakolach, o zwolnionym przepływie wody, gdzie dominującym był proces torfotwórczy. Warunkiem rozwoju tego procesu było stagnowanie wody na powierzchni oraz akumulacja dużych ilości resztek roślinnych. Po zmeliorowaniu dolin rzecznych i obniżeniu się poziomu wody gruntowej przebieg procesu torfotwórczego został poważnie ograniczony do niewielkich, najniższych położonych powierzchni. W wyższych partiach dolin proces torfotwórczy został zdominowany

przez proces murszotwórczy, pod wpływem, którego powstały gleby murszowo-torfowe. Procesy murszowe postępują od powierzchni w dół profilu osiągając miąższość 30-50 cm, a niekiedy i więcej.

Gleby torfowe i murszowo-torfowe mają odczyn słabo kwaśny lub zbliżony do obojętnego. Użytkowane są głównie jako łąki i pastwiska.

Na podłożu piaszczystym rzecznych teras akumulacyjnych, pod wpływem lasów iglastych wykształciły się gleby bielicowe i pseudobielicowe. W wyniku procesu bielicowania nastąpił rozkład minerałów ilastych, a następnie wymycie z górnych poziomów związków żelaza, manganu i wapnia oraz powstanie charakterystycznego dla tych gleb poziomu eluwialnego. Na obszarach pofolnych proces bielicowania został za hamowany w wyniku uprawy, a gleby bielicowe i pseudobielicowe przekształcają się w gleby brunatne wyługowane. Są to przeważnie gleby kwaśne i ubogie w przyswajalny fosfor i potas, z wadliwymi stosunkami wodnymi (za mokre na wiosnę i w okresie obfitych opadów, a w okresach niedoboru opadów - za suche).

W obszarach wierzchowinowych na podłożu lessowym wykształciły się czarnoziemy, czarne ziemie właściwe, gleby brunatne właściwe oraz gleby brunatne wyługowane i kwaśne.

Czarnoziemy wytworzone z lessów w strefie lasostepu powstały w miejscach, gdzie las wcześniej został wycięty. Wykształciły się pod wpływem długoletniej kultury rolnej. Miąższość poziomu próchnicznego wa ha się od 40-60 cm, czasami powyżej 1m (czarnoziemy namyte). W wyniku procesów erozyjnych oraz podatności na procesy odwęglanowania, zakwaszanie i przesuszania przekształcają się w poczarnoziemne gleby brunatne.

Czarne ziemie właściwe wykształciły się zarówno na podłożu lessowym (Muratyn) jak i piaszczysto-gliniastym (Wólka Pukarzowska) w warunkach nadmiernego uwilgotnienia, często przy udziale roślinności łąkowej. Występują w lokalnych obniżeniach, w dolnych partiach stoków lub u ich podnóży. Gleby te odznaczają się dużą zawartością substancji organicznych i poziomem próchnicznym o dużej miąższości. Część tych gleb powstała na drodze ewolucji gleb bagiennych, w wyniku obniżenia poziomu wody gruntowej po melioracji. Są one okresowo nadmiernie uwilgotnione. Użytkowane są jako trwałe użytki zielone. Są one zasobne lub średnio zasobne w fosfor i magnez, a ubogie w potas.

Gleby brunatne właściwe w większości wykształciły się z bogatych w węglany skał macierzystych (less zalegający na podłożu kredowym, glina marglista) pod

wpływem lasów liściastych lub mieszanych i erozji wodnej. Charakterystyczną cechą tych gleb jest występowanie poziomu brunatnienia bezpośrednio pod poziomem próchnicznym, odczyn zbliżony do obojętnego albo alkaliczny oraz występowanie węglanu wapnia w profilu (poniżej 60-100 cm). Miąższość poziomu próchnicznego wynosi 30 - 35 cm.

Gleby brunatne wyługowane i kwaśne pod względem budowy profilu zbliżone są do gleb brunatnych właściwych. Różnią się od nich właściwościami chemicznymi. Są głębiej odwapnione (węglan wapnia poniżej 100 cm) i zakwaszone w poziomie próchnicznym. Wykazują odczyn kwaśny albo słabo kwaśny, rzadziej zbliżony do obojętnego. Są przeważnie ubogie w przyswajalny fosfor i potas, natomiast średnio zasobne lub zasobne w magnez. Miąższość poziomu próchnicznego wynosi 25 – 30 cm. Na ogół gleby te mają uregulowane stosunki wodne.

Gleby gminy Łaszczów zaliczane są do wysokich klas bonitacyjnych. Gleby klas chronionych (I-IV i V-VI – organiczne) obejmują prawie 97% użytków rolnych i 100% użytków zielonych. tj. 98,56% powierzchni gruntów rolnych gminy. Odpowiednio do typów gleb oraz ich bonitacyjnych klas wykształciły się kompleksy rolniczej przydatności gleb, tworzące typy siedliskowe rolniczej przestrzeni produkcyjnej. Wśród gruntów ornych dominuje kompleks pszeny bardzo dobry - 64,2% pow. gruntów ornych oraz kompleks pszeny dobry - 26,9% pow. natomiast wśród użytków zielonych 94,8% zajmują użytki zielone średnie. Według waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej dawnego woj. zamojskiego wykonanej w 1990 r. przez IUNiG w Puławach gm. Łaszczów osiągnęła 97,7 punktów i plasuje się w grupie gmin o najwyższym wskaźniku (m. Hrubieszów 105,1 pkt., gm. Hrubieszów 104,5 pkt., gm. Trzeszczany i gm. Telatyn 103,8 pkt., gm. Dołhobyczów 102 pkt., gm. Ulhówek 100 pkt., gm. Miączyn 98,7 pkt., gm. Zamość 98,6 pkt.). Dla porównania gminy o najniższych wskaźnikach waloryzacji uzyskały: Biłgoraj - 54,3 pkt., Teresopol - 52,9 pkt.

■ **Wody powierzchniowe i podziemne**

Gmina Łaszczów leży w regionie hydrograficznym (Wilgat 1975): Wyżyna Wołyńska.

Wody podziemne występują w podobnych warunkach jak w regionie hydrograficznym Wyżyna Lubelska i Roztocze tj. w utworach kredowych oraz utworach czwartorzędowych. W dolinach rzek oba poziomy wodonośne tworzą kredowo-czwartorzędowy zbiornik.

Wody podziemne w utworach górnej kredy mają charakter szczelinowy. Występują one w spękanych marglach, wapieniach i opokach. Przepływ wody odbywa się szczelinami, których wielkość i drożność jest różna w zależności od litologicznego typu skał i genezy szczelin. Maksymalna strefa zawodnienia ta, która ma znaczenie dla eksploatacji wód podziemnych posiada miąższość od 100 do 150m. Dolna granica krążenia wód w skałach kredowych oceniana jest na 200 - 300m., a w strefach dyslokacji nieciągłych rozcinających do różnych głębokości skały węglanowe możliwy jest zasięg krążenia na 200 – 300 m. Na dużych głębokościach na wskutek ciśnienia górotworu szczeliny ulegają zaciśnieniu i utwory górnokredowe można traktować jako bezwodne. Największe dopływy są obserwowane w przedziale 30,0 - 70,0m i takie głębokości mają w większości studnie wiercone tego rejonu. Wody kredowe posiadają swobodne lustro wody. Lokalne napięcie może być wywołane przez ilastą zwierzelinę występującą na litej skale, nadkład nieprzepuszczalnych osadów czwartorzędowych lub lite, niespękane bloki masywu skalnego. Statyczne lustro wód kredowych występuje na bardzo zróżnicowanych wysokościach. W dolinach rzecznych stwierdza się je już na głębokości kilku m. p.p.t., natomiast na wysoczyznach nawet na głębokości prawie 100 m. Głównym źródłem alimentacji tego poziomu jest infiltracja opadów atmosferycznych przez cienką warstwę utworów czwartorzędowych lub bezpośrednio w utwory kredowe. Rejon Roztocza, z racji dobrych warunków infiltracyjnych i najwyższej sumy opadów stanowi główny obszar alimentacji dla całej Niecki Lubelskiej. Przepływ wód kredowych odbywa się generalnie z południa (Roztocze) ku północy. Na obszarze Roztocza lustro wody występuje na rzędnej 300,0 – 320,0m. n.p.m., w rejonie Zamościa na rzędnej 200,0 - 210,0 m n.p.m., a w północnej części Wyżyny Lubelskiej na około 180,0 m. n.p.m.

Zawodnione utwory czwartorzędowe występują w dolinach rzecznych lub lokalnie, niewielkimi płatami na wysoczyznach. Wody tego poziomu występują na niewielkich głębokościach - od kilku m. p.p.t. Pierwsza czwartorzędowa warstwa wodonośna ma zwierciadło swobodne, a głębsze położone pod przykryciem mułków lub iłów rzecznych, lekko napięte. Zasilanie poziomu czwartorzędowego na wierzchowinach odbywa się przez infiltrację wód opadowych natomiast w dolinach rzecznych przez infiltrację wód opadowych oraz dopływ wody z przyległych obszarów wierzchowinowych. Dzięki temu zasobność wodna jest lokalnie znacząca.

W dolinach rzecznych praktycznie istnieje jeden kredowo-czwartorzędowy zbiornik wód podziemnych.

Wody kredowe stanowią podstawowy poziom wodonośny i ujmowane są studniami wierconymi. Na terenie gminy Łaszczów ujęcia wód kredowych mają wydajność od 2,6m³/h (Wólka Pukarzowska) do 72m³/h (Łaszczów Pod hajce). Ujęcie w Pukarzowie stanowi zespół 3 otworów o łącznej wydajności 60 m³/h, natomiast w Łaszczowie (OSM) zespół 5 otworów o łącznej wydajności 180m³/h. Studnie mają głębokość średnio kilkudziesięciu metrów. Woda nawiercana jest na głębokościach od 16 do 45 m. Lustro wody jest współkształtne do rzeźby terenu i ma charakter lekko napięty. Na pograniczu z dolinami rzecznyymi wody kredowe nawiercane są na rzędnych 158m. n.p.m. do 181m. n.p.m. i stabilizują się na rzędnych 197-198m. n.p.m. tj. 5-6 m pod powierzchnią terenu. W poziomach wierzchowinowych nawiercane są na rzędnych 188 do 204 m. n.p.m. i stabilizują się na rzędnych 212 -215m.n.p.m. tj. kilkanaście metrów pod powierzchnią terenu. Na terenie gminy znajduje się 21 udokumentowanych ujęć wód kredowych, z tego 5 ujęć zasila wodociągi grupowe.

Ludność zaopatrywana jest w wodę z następujących wodociągów grupowych:

- Łaszczów - 19,5km (Łaszczów, Łaszczów Kolonia, Pod hajce, Czerkasy, Domaniż, Wólka Pukarzowska)
- Kmiczyn - 20,6km (Kmiczyn, Kmiczyn Kolonia, Nabród, Nabród Kolonia, Dobużek, Dobużek Kolonia)
- Pukarzew - 22km (Pukarzew, Pukarzew Kolonia, Muratyn, Muratyn Kolonia, Małoniż, Nadolce)
- Steniatyn (Steniatyn i Steniatyn Kolonia)
- Zimno - ok.34km (Zimno, Zimno Kolonia, Hopkie, Hopkie Kolonia, Pieniany, Pieniany Kolonia, Kolonia Podlodów, Ratyczów).

Zwodociągowane wsie nie są wyposażone w systemy kanalizacyjne.

Ścieki gromadzone w zbiornikach bezodpływowych i okresowo wywożone do oczyszczalni lub użytkowane rolniczo. Na terenie gminy funkcjonują dwie oczyszczalnie ścieków w Łaszczowie; chłodni Uren Coldstortes oraz zakładu mleczarskiego grupy "Lacpol".

Wody czwartorzędowe występują w dolinach rzek. Warstwą wodonośną są mułki czwartorzędowe. Nawiercane są na głębokości kilkunastu metrów (np. Steniatyn 13 m). Ujmowane są w studniach kopanych.

Wody powierzchniowe gminy Łaszczów stanowią naturalne ciek wodne, źródła, stawy i rowy melioracyjne.

Południowy obszar gminy odwadnia górna Huczwa, lewostronny dopływ Bugu (rzeka IV rzędu). Huczwa zaczyna się w Justynówce na zachodnim krańcu Grzędy Sokalskiej, niedaleko Tomaszowa Lubelskiego i Jeziora Wieprzowego. Górny odcinek liczący około 15km., wykorzystuje równoleżnikową dolinę o stromych zboczach i stopniowo rozszerzającym się, płaskim i podmokłym dnie. Następnie rzeka zmienia kierunek na południkowy. Chociaż w obrębie Grzędy Sokalskiej południkowa dolina ma charakter przełomu, jej szerokość jest duża, miejscami ponad 1km. Płaskie dno zajmują zmeliorowane łąki. Z terenu Grzędy Sokalskiej Huczwa otrzymuje kilka dopływów, w tym na terenie gminy Łaszczów dwa dopływy prawostronne tj. Kanał Rokitno i rzeka Kamień z opływem Kmiczynka oraz dwa dopływy lewostronne tj. Kanał Hopkie i Wożuczynka. Lewostronna Wożuczynka i prawostronna rzeka Kamień są dużymi dopływami. Wschodnie skrzydło zlewni Huczwy to obszar specyficzny, charakteryzujący się stosunkowo niewielkim zróżnicowaniem hipsometrii, płytko występującymi wodami podziemnymi oraz dość dużym nacięciem płytkiej strefy wodonośnej siecią koryt rzecznych i rowów melioracyjnych. Wody podziemne nie mają tu warunków do tworzenia wypływów, co tłumaczy niemal całkowity brak źródeł na tych obszarach. Wyjątkiem jest źródło w Steniatynie w zlewni rzeki Kamień w gm. Łaszczów o wydajności 0,5 l/s. Ma ono charakter podzboczowego wypływu descensyjnego z kredowej warstwy wodonośnej, na rzędnej 215 m n.p.m. Zupełnie odmienna sytuacja występuje w zachodniej i północnej zlewni, gdzie zinwentaryzowano kilkadziesiąt źródeł o wydajności od 0,1 do 50 l/s. Pomimo dużej liczby źródeł, ze względu na bardzo małą wydajność sumaryczną (211,43 l/s w czerwcu 2000 r.), ich udział w formowaniu odpływu Huczwy jest bardzo mały i wynosi zaledwie 5,4% całkowitego odpływu. Na obszarze Rostocza zasilanie źródlane wynosi średnio 43%, w zachodniej części Wyżyny Lubelskiej 34%, łącznie z bezpośrednim drenażem korytowym udział zasilania podziemnego w średnim wieloletnim odpływie wynosi około 75%. W okresach bezopadowych z zasobów podziemnych pochodzi 100% wody rzecznej, w tym źródła dostarczają a od 40% prawie do 100% wody. We wschodniej części Wyżyny Lubelskiej i zachodniej części Wyżyny Wołyńskiej zasilanie źródlane rzek jest zdecydowanie mniejsze. Również mniejszy jest udział odpływu podziemnego w odpływie całkowitym. W okresie przed wykonaniem prac melioracyjnych dna

rozległych dolin w dorzeczu Huczwy były silnie podmokłe. Zasilane były wodami podziemnymi, które poprzez wysięki i niewielkie źródła wydobywały się na powierzchnię. Po zmeliorowaniu terenu nastąpiło obniżenie zwierciadła wód podziemnych, a tym samym osuszenie dolin, Jednocześnie z podmokłościami zanikły niewielkie źródelka, znajdujące się na skraju rozległych dolin, co negatywnie wpłynęło na reżim hydrologiczny rzek oraz dużą zmienność przepływów uzależnioną od zasilania atmosferycznego.

Ponadto na terenie gminy Łaszczów znajdują się dwa duże kompleksy stawów rybackich w Zimnie i Nadolcach. Powierzchnia lustra wody stawów w Zimnie wynosi 126,3 ha, pojemność całkowita wynosi 2.129.000 m³, natomiast roczny pobór wody z Huczwy 3.032.000 m³. Powierzchnia lustra wody stawów w Nadolcach wynosi 105,40 ha, pojemność całkowita 1.365.000 m³ i roczny pobór wody z Wożuczynki -3.182.000 m³. Również w Dobużku znajduje się staw o pow. 0,8 ha, pojemności całkowitej 16.000 m³, pobierający wodę z lokalnych źródeł w ilości 9 .000 m³/rok. Na stawach prowadzona jest gospodarka rybacka.

■ **Warunki klimatyczne.**

Gmina Łaszczów położona jest (wg W. i A. Zinkiewiczów) w Lubelsko - Chełmskiej dziedzinie klimatycznej, na pograniczu z dziedziną Tomaszowską. Obecny klimat zaliczany jest do przejściowych i jest kształtowany poprzez zmienny w swym zasięgu napływ mas powietrza o charakterze oceanicznym lub kontynentalnym. Jednakże wpływ kontynentalizmu wyraźnie zaznacza się w rozkładzie poszczególnych parametrów. Średnie roczne wartości temperatury w tym rejonie wynoszą 7,3°C (na Rostoczu 7,0 °C, w rejonie środkowej Wisły 7,8°C), średnie temperatury lipca wynoszą 17,8 °C (na Rostoczu 17,4°C, nad Wisłą 18,2°C), natomiast stycznia: -4,2°C (na Rostoczu: -4,9°C, nad Wisłą: -3,4°C). Trwanie zimy określane liczbą dni z ujemną temperaturą średnią określa się na 85 dni (w okolicach Zamościa - 80 dni, nad Wisłą - 74 dni). Duża różnica między średnią temperaturą stycznia i lipca wskazuje na kontynentalizm klimatu, zwiększający się w kierunku wschodnim (niższe temperatury Rostocza wynikają z większych wysokości bezwzględnych terenu). Największe nasłonecznienie wykazują miesiące w kolejności: sierpień, lipiec, czerwiec, wrzesień; natomiast z miesięcy zimowych luty. Pokrywa śnieżna średnio zalega 75 dni. Średnia roczna wartość opadów atmosferycznych w wieloleciu wynosi 550mm i należy do najniższych w obszarze województwa Lubelskiego. Przykładowo średnie roczne opady na Rostoczu

przekraczają 700mm. W przebiegu rocznym przeważają opady letnie nad zimowymi. Maximum opadów przypada zazwyczaj na lipiec (ok.85mm), minimum na grudzień i styczeń (ok.30 mm), jednakże występują tak duże nieregularności, że najbardziej deszczowy miesiąc - lipiec, bywa w niektórych latach bardzo suchy, a najuboższy w opady styczeń, może ich otrzymać więcej, niż średnio lipiec. Częste są deszcze o dużej intensywności, opady gradowe oraz wiatry huraganowe. Gmina Łaszczów położona jest w pasie burzowo – gradowym, obejmującym wschodnie gminy Zamojszczyzny. Częściej niż w innych miesiącach zdarzają się ulewne deszcze i opady gradu w czerwcu i lipcu (2000, 2001) oraz wiatry huraganowe w czerwcu (1997) i we wrześniu (1992, 1994). Zdarzają się też nadmierne opady śniegu w listopadzie i grudniu. Przeważają wiatry z kierunków zachodnich i północno-zachodnich, które stanowią około 50% wszystkich wiatrów. Najmniejszy udział mają wiatry z kierunku północnego. Dominują wiatry o prędkości 2,1m/s. Klimat jest modyfikowany lokalnie przez rzeźbę, głębokość zalegania wód podziemnych oraz obecność wód powierzchniowych, szatę roślinną oraz antropogenną emisję gazów i pyłów do atmosfery. W obszarze gminy Łaszczów silniej modyfikowany jest w dolinach rzek, zwłaszcza Huczwy, ze względu na płytkie zaleganie wód gruntowych, obecność wód powierzchniowych, obniżenie terenu oraz emisję gazów i pyłów z lokalnych kotłowni i palenisk domowych (szczególnie zimą). Występuje tu niekorzystne zjawisko inwersji termicznej. Korzystniejszy klimat jest w na wyniosłościach, jednakże ze względu na niewielkie powierzchnie lasów (3,66% pow. gminy), które są regulatorem stosunków wodnych, termicznych, wiatrów), wahania termiczne, wilgotności powietrza są większe niż w dolinie. Silniejsze są również wiatry.

Na obszarze województwa średnioroczne 10-minutowe prędkości wiatru w okolicach Zamościa na wysokości 10 m wynosi około 3,1 m/s, natomiast na wysokości 30 m około 3,6 m/s. Największe prędkości wiatrów notowane są w miesiącach zimowych, szczególnie w styczniu, najmniejsze zaś latem, zazwyczaj w sierpniu.

Czynnikiem, który znacząco wpływa na zasoby energii wiatru w skali lokalnej jest klasa szorstkości danego terenu.

Na terenie gminy nie występują obszary wykluczone z rozwoju energetyki wiatrowej ze względu na uwarunkowania prawne, takie jak:

- wyprzedzających badań archeologicznych na znanych lub nowo wykrytych stanowiskach archeologicznych.
- strefy bezpośredniego zagrożenia powodziowego;
- strefa 50 - metrowa od stopy wałów przeciwpowodziowych;
- rezerваты przyrody i parki narodowe;
- strefy A i B ochrony uzdrowiskowej;
- lasy ochronne;
- strefy nalotów i krążenia wokół lotnisk cywilnych;
- strefy ochronne od obiektów wojskowych;
- Pomniki Historii i Pomniki Zagłady ze strefami ochronnymi.

Agroklimat gminy Łaszczów charakteryzują następujące wskaźniki:

- okres gospodarczy z temperaturami wyższymi od 2,5°C - 237 dni (232 dni - Tomaszów Lubelski, 246 dni – Nisko)
- okres wegetacyjny z temperaturami wyższymi od 5°C-211 dni (207- Tomaszów Lubelski, 217 – Nisko)
- średnia temperatura okresu wegetacyjnego (IV - X) - 14,6°C (15,3°C - Leżajsk, 14,3°C – Lubaczów).
- średnia liczba dni z przymrozkami w okresie wegetacyjnym (IV – X) - 21,4 dni (Nisko - 13,7 dni, Horyniec Zdrój - 23,1 dni)
- średnie opady okresu wegetacyjnego - 410mm (Narol-480mm, Biszczka - 382mm)
- deszcze nawalne z huraganami i gradem w czerwcu i lipcu,
- dodatni roczny bilans wodny (średnio 46mm) oraz ujemny w miesiącach kwiecień - wrzesień (średnio - 53mm),
- liczba dni z pokrywą śnieżną

Gmina Łaszczów należy do grupy gmin o średnich walorach agroklimatu. Nie występują tu czerwcowe przymrozki tak jak na Rostoczu, mniejsza jest również średnia liczba dni z przymrozkami w kwietniu i wrześniu. Uciążliwe dla rolnictwa są powtarzające się czerwcowe ulewne deszcze i grad, powodujące znaczne szkody w uprawach rolnych.

■ **Biocenozy.**

Gmina Łaszczów położona jest w dwu krainach geobotanicznych: Rostocza i Wyżyny Zachodniowołyńskiej, na styku trzech okręgów i pięciu podokręgów botanicznych. Zamojskiego (podokręg Wożuczynski), Grzędy Sokalskiej (podokręgi

Mirczański i Ulhowski) Hrubieszowskiego (podokręgi Hrubieszowski i Werbkowicki). Pod względem zoogeograficznym w okręgu subpontyjskim. Zróżnicowanie biocenotyczne terenu, przyjmując w dużym uproszczeniu, jest pochodną warunków geomorfologicznych, hydrologicznych, glebowych, klimatycznych w przeszłości i obecnie oraz antropopresji. Znaczna część flory, a szczególnie gatunki rzadkie wywodzi się z różnych okresów kształtowania się flory po ustąpieniu lodowca (około 10 000 lat temu). Dziś występują one w postaci reliktywów powiązanych z obszarami o klimatach dawniej u nas dominujących. Stąd wywodzi się określenie odpowiednich elementów geograficznych lub genetycznych (arktyczny, borealny, środkowoeuropejski, śródziemnomorski, atlantycki, pontyjski, południowosyberyjski i śródziemnomorski).

W pasie Grzędy Sokalskiej wśród roślin naczyniowych dominują gatunki środkowoeuropejskie (około 160 gatunków z 208 notowanych na Lubelszczyźnie), gatunki borealne (około 90 ze 158 notowanych na Lubelszczyźnie) oraz gatunki pontyjskie (około 90 ze 119 notowanych na Lubelszczyźnie).

Znacznie mniej liczne są gatunki śródziemnomorskie (18), górskie (25), południowo-syberyjskie (36) i atlantyckie (4). Nie występują gatunki arktyczne i alpejskie. Łącznie w pasie Grzędy Sokalskiej występują 422 gatunki. Większe bogactwo gatunkowe notowane jest jedynie w obszarze Płaskowyżu Nałęczowskiego (463), Pagórów Chełmskich (456), Wzniesień Urzędowskich (447), Działów Grabowieckich (446), Padołu Zamojskiego (439). Przylegające od zachodu Roztocze Tomaszowskie posiada mniejsze bogactwo gatunkowe (334 gatunki), natomiast najuboższy florystycznie Płaskowyż Tarnogrodzki jedynie 260 gatunków.

Podstawowym siedliskiem reliktywnej flory borealnej, pontyjskiej, południowosyberyjskiej i śródziemnomorskiej są lasy liściaste. Skupiają się w nich też gatunki środkowoeuropejskie i górskie. Drugim podstawowym siedliskiem są ciepłolubne i widne zarośla oraz murawy kserotermiczne - skupiają one głównie florę pontyjską i środkowoeuropejską. Dużo roślin borealnych występuje też w naturalnych zbiorowiskach łąkowych, w zbiorowiskach ruderalnych i segetalnych oraz na torfowiskach przejściowych.

Gmina Łaszczów ma charakter wybitnie rolniczy. Blisko 90% powierzchni gminy zajmują użytki rolne, w tym grunty rolne stanowią około 70% i użytki zielone około 20%. Lasy zajmują zaledwie 3,66% powierzchni gminy (456 ha).

Odpowiednio do struktury użytkowania ziemi w obszarach wierzchowinowych dominują biocenozy rolnicze jednoroczne pól uprawnych, natomiast w dolinach rzek biocenozy rolnicze łąkowe i wodno-torfowiskowe.

Na południowo - zachodnich stokach doliny Huczwy spotyka się niewielkie fragmenty biocenoz kserotermicznych. Najcenniejsze biocenozy leśne występują małymi płatami wśród biocenoz agrarnych.

Zbiorowiska leśne zgrupowane w dwóch większych kompleksach "Sośnina" i "Dębina", na międzyrzeczu Wożuczynki i Kanału Hopkie oraz w kilku mniejszych tj. na południe od Sachalina, na wschód od Steniatyna, na pograniczu z gmina Telatyn oraz na południowy-wschód i na północny-zachód od Dobużka. Występują tu siedliska lasu świeżego z dębem jako gatunkiem dominującym oraz modrzewiem i bukiem jako gatunkami współtworzącymi oraz lasu mieszanego świeżego i boru mieszanego świeżego z sosną i dębem jako gatunkami dominującymi oraz modrzewiem, bukiem, brzozą i świerkiem w domieszce. Drzewostany lasów państwowych są w średnich i starszych klasach wieku 50 - 100 lat, natomiast drzewostany w lasach niestanowiących własności Państwa są drzewostanami młodszymi, jedynie w drzewostanach prywatnych Dobużka i Wólki Pukarzowskiej spotyka się ponad 100-letnie dęby. Lasy są ostoją fauny leśnej. Występuje tu jeleń, sarna, lis, kuna leśna, dzik, borsuk, zając, bażant, kuropatwa. Widywany jest też wilk. Na przestrzeni lat 1990 - 1999 na terenie Nadleśnictwa Tomaszów wzrosła liczebność lisa, wilka, jelenia, borsuka i dzika, spadła liczebność sarny, zająca, bażanta i kuropatwy. Awifaunę reprezentują: zięba, świstuszka, rudzik oraz ptaki drapieżne takie jak jastrząb, kania, myszołów - żerujące na polach uprawnych (nornice). Lasy, pomimo powtarzających się klęsk żywiołowych (huragany -1992, 1994, 1997, okiść – 1997), posiadają dużą naturalną odporność na choroby grzybowe i gradacje szkodników owadzich, wynikającą ze składu gatunkowego, występującego podrostu i podszytu i są w dobrym stanie sanitarnym.

Zbiorowiska łąkowe występują w dolinach rzek. Dominują łąki rajgrasowe o charakterze antropogenicznym (łąki kośne), rzadziej naturalnym z rajgrasem wyniosłym, wiechliną łąkową i kupkówką pospolitą jako gatunkami dominującymi i wyczyńcem łąkowym, kostrzewą czerwoną, mietlicą białawą, koniczyną białą, rzeżuchą łąkową, babką lancetowatą i bodziszkiem łąkowym w domieszce. Powstanie tych zbiorowisk wiąże się z podsiewami mieszanek traw, mniej lub bardziej intensywnym nawożeniem, a także zabiegami pielęgnacyjnymi. Nad rzekami

występują głównie łąki wyczyńcowe z wyczyńcem łąkowym, kostrzewą czerwoną, wiechliną łąkową jako gatunkami dominującymi z jaskrem ostrym i firletką poszarpaną w domieszce. Łąki kośne występują na osuszonych zbiorowiskach torfowiskowych oraz trzęślicowych. Najbliżej koryta Huczwy spotyka się siedliska łągowe zastoiskowe rzadziej łągi właściwe. W składzie florystycznym użytków zielonych na tych siedliskach dominują trzciny, oczerety, trzęślica modra, turzyce niskie, wyczyńiec łąkowy, wiechlina błotna, manna jadalna, turzyca błotna, śmiełek darniowy. Ze zbiorowiskami łąkowymi związany jest fauna łąkowo - zarośla z takimi gatunkami jak brzęczek, remiz, potrzos, derkacz, bocian biały.

Zbiorowiska torfowiskowe niskie występujące w płaskich i szerokich dnach dolin rzecznych zostały na terenie gminy Łaszczów osuszone zabiegami melioracyjnymi w strefie przypowierzchniowej i zamienione na łąki kośne. W dolinie Huczwy w gminie Łaszczów występują złoża torfu niskie szuwarowo - turzycowe o powierzchni ponad 600 ha i zasobach ponad 10.000 tys.m³. Średnia miąższość torfu wynosi prawie 2m, natomiast maksymalna 3,5m. Ponieważ torfowiska są zmeliorowane i użytkowane gospodarczo zostały wyłączone z potencjalnej bazy zasobowej i podlegają ochronie. Naturalnych zbiorowisk torfowiskowych praktycznie nie ma. Zbiorowiska szuwarowe występują na obrzeżach stawów. Jest to pas roślinności przybrzeżnej złożony głównie z zespołu trzciny oraz zespołu pałki szerokolistnej. Niektóre stawy pokryte są obficie rzęsą wodną. Wybitnie eutroficzne brzegi wód zajmują skupienia manny mielec, kropidła wodnego i tataraku. Centrum stawów zostało zajęte przez zespół moczarki kanadyjskiej, grążeli i grzybieni oraz rzęsy i pływacza.

Dolina Huczwy z kompleksami dużych stawów jest ostoją fauny wodno -błotnej. Herpetofaunę reprezentuje tu traszka zwyczajna, kumak nizinny, ropucha szara, rzekotka drzewna i jaszczurka zwinka. Awifaunę łągową - perkoz dwuczuby, perkoz rdzawoszyi, perkoz zauszniak, perkozek, bąk, łabędź niemy, krzyżówka, cyranka, głowienka, czernica, błotniak stawowy, kobuz, pustułka wodnik, kokoszka wodna, łyska, czajka, kukułka, dudek, dzięcioł zielony, dzięciołek, wilga, bogatka, remiz, kwiczoł, kłaskawa, brzęczka, rokitniczka, trzciniak, cierniówka, pierwiosnek, piecuszek, muchołówka szara, gąsiorek, dzwonec, trznadel, potrzos. Awifaunę niełągową i okresu pozalęgową reprezentują: kormoran czarny, czapla siwa, bocian biały, bocian czarny, cygnus olor, krzyżówka (obserwowano stado około 500 osobników we wrześniu 1994 r.), cyranka, świstun, płaskonos, czernica, gągoł,

rybołów, kuliczek piskliwy, mewa śmieszka, rybitwa białowąsa, rybitwa zwyczajna, rybitwa czarna, zimorodek. Z ssaków poza gatunkami łownymi spotyka się wydrę.

Do zarośli i muraw kserotermicznych zaliczane są **zbiorowiska siedlisk wapieniolubnych** o zróżnicowanym uwilgotnieniu podłoża i ocienieniu zbiorowiska o charakterze zaroślowym cechuje występowanie wisienki karłowatej, derenia świdy, leszczyny, szakłaka pospolitego i ligustru pospolitego. Powstają one w wyniku wycinania dąbrów świetlistych oraz zarastania niewypasanych muraw stepowych. Murawy kserotermiczne na podłożu lessowym wydzielają się skupieniami z ostnicą włosowatą, strzęplicą nadobną i kostrzewą bruzdkowaną oraz rutewką i szałwią łąkową. Związana z siedliskami muraw i zarośli kserotermicznych oraz stepopodobnych fauna kserotermiczna reprezentowana jest przez takie gatunki jak: trzmiel stepowy, pokrzewka ciernista, jaszczurka zielona, ryjkowce, owady pszczołowate. Spotykane są też rzadkie gatunki motyli.

Zbiorowiska synantropijne rozwinęły się na terenach zagospodarowanych przez człowieka i różnicują się na dwie grupy: ruderalną - towarzyszącą zwłaszcza przydrożom, przychaciom, zrębom leśnym oraz segetalną - występującą wśród upraw rolnych (roślin zbożowych i okopowych).

Istotne znaczenie ekologiczne mają również skupiska starodrzewu w parkach pałacowych i podworskich oraz na starych cmentarzach kościelnych i grzebalnych.

2.2. Funkcjonowanie środowiska przyrodniczego.

Funkcjonowanie środowiska w obszarze gminy Łaszczów jest wypadkową bioróżnorodności terenu, zasobności przyrodniczej, powiązań z obszarami przyrodniczymi znajdującymi się w otoczeniu gminy oraz antropopresji.

■ **Struktura układu przyrodniczego.**

Ekologiczny system gminy Łaszczów tworzą ekosystemy wodne, wodnotorfowiskowe i łąkowe w dolinie Huczwy i w dolinach dopływów (Kanał Rokitno, Wożuczynka, Kanał Marianka i Kamień), ekosystemy kserotermiczne na zboczach doliny Huczwy oraz ekosystemy leśne śródpolnych kompleksów leśnych. Do najcenniejszych należą ekosystemy wodne i wodno - torfowiskowe kompleksów stawów rybnych w Nadolcach i Zimnie oraz ekosystemy leśne kompleksów „Sośnina” i „Dębina” na międzyrzeczu Wożuczynki i Kanału Rokitno. Ww. obszary są najważniejszymi ostojami flory i fauny.

■ **Powiązania funkcjonalno-przestrzenne z cennymi obszarami przyrodniczymi systemu europejskiego, krajowego i regionalnego.**

Gmina Łaszczów leży poza systemem ~~projektowanych obszarów ochrony siedliskowo - gatunkowej NATURA 2000~~, obszarów funkcjonalnych systemu ECONET PL, siecią ostoi CORINE biotopes oraz poza krajowym systemem obszarów chronionych (parki narodowe, rezerваты przyrody, parki krajobrazowe i obszary chronionego krajobrazu).

Z prawnych form ochrony przyrody na terenie gminy znajdują się:

- [ostoja Natura 2000 Dobużek PLH 060039](#). Ogólnie obejmuje obszar o pow. 199,3 ha stanowiący fragment doliny rzeki Huczwy z odcinkiem stromego, prawego zbocza doliny, pokrytego roślinnością kserotermiczna. Dno doliny zajęte jest przez ekstensywnie użytkowane łąki kośne i ziołorośla. Jest to doskonale zachowane zbiorowisko kserotermiczne z jednym z dwóch krajowych stanowisk żmijowca czerwonego. Gatunek ten objęty jest corocznym monitoringiem. W obszarze stwierdzono występowanie 3 siedlisk przyrodniczych z załącznika I Dyrektywy Rady 92/43/EWG: murawy kserotermiczne, ziołorośla górskie i ziołorośla nadrzeczne oraz niżowe i górskie świeże łąki użytkowane ekstensywnie. Jest tu również, rzadkie w regionie stanowisko wyki grochowatej. W 1986 r. wykryto również stanowisko tchórza stepowego, obecnie nie potwierdzone. Dodatkowo na łąkach stwierdzono bardzo wysokie zagęszczenie lęgowych derkaczy. Dość licznie występuje również gąsiorek. Z motyli występuje modraszek telejus, czerwończyk nieparek i modraszek nausitous. Z roślin miłek wiosenny, wiśnia karłowata. Najcenniejszy fragment kseroterm chronimy jest jako rezerwat przyrody. Pozostały teren obejmujący łąki planowany jest to ochrony w formie użytku ekologicznego. Zagrożeniem dla tego obszaru może być intensyfikacja nawożenia i zwiększanie dawek pestycydów, a także sukcesja roślinności zaroślowej związana ze zmniejszeniem intensywności użytkowania.
- [ostoja Natura 2000 Zlewnie Górnej Huczwy PLB 060017](#). Obejmuje zlewnię górnego biegu rzeki Huczwy oraz 2 kompleksy stawów rybnych: w Łaszczowie i Zimnie. Łąki w dolinie Huczwy i jej dopływów są w znacznym stopniu zmeliorowane i użytkowane, jako łąki kośne, choć nie brak rozległych tutrzycowisk i niewielkich starorzeczy oraz pasów zakrzaczeń. Niewielkie fragmenty zlewni ulegają powtórnemu zabagnieniu. Na stawach prowadzi się intensywną gospodarkę rybacką. Występują tu, co najmniej 24 gatunki ptaków z Załącznika I Dyrektywy Ptasiej, 8 gatunków z Polskiej Czerwonej Księgi (PCK). To bardzo ważna ostoja derkacza, zielonki i dzięcioła białoszyjowego. W okresie lęgowym

obszar zasiedla, co najmniej 1% populacji krajowej (C6) następujących gatunków ptaków: bączek (PCK), derkacz, dzięcioł białoszyi, zielonka (PCK), stosunkowo wysoką liczebność (C7) osiąga bąk (PCK). Niepożądanym dla ostoi tej są melioracje, zanieczyszczenie wód pochodzenia rolniczego, intensyfikacja gospodarki stawowej, wypalanie roślinności łąkowej i szuwarowej, wyrąb starodrzewu i drzew dziuplastych, penetrowanie siedlisk przez ludzi i zwierzęta domowe, lokalizacja składowisk odpadów komunalnych.

~~Najbliższa ostoja NATURA 2000~~ Ponadto poza granicami gminy zlokalizowany jest użytek ekologiczny Stawy w Tarnawatce, który znajduje się w odległości około 20 km w kierunku zachodnim od granic gminy Łaszczów. Obszary funkcjonalne sieci ECONET PL obejmują obszary na zachód od Tomaszowa Lub. i Lubyczy Królewskiej, położone ponad 25 km w linii prostej od gminy Łaszczów. Najbliższej gminy Łaszczów, na terenie gminy Jarczów znajduje się rezerwat leśny "Las Lipowy w Uroczysku Bukowiec". Uroczysko Bukowiec część, którego objęto ochroną rezerwatową przylega do zachodnich granic gminy Łaszczów. Ponadto przy północnej granicy gminy Łaszczów w dolinie Huczwy na terenie gminy Tyszowce znajduje się rezerwat stepowy "Skarpa Dobużańska". Oba rezerwaty są elementami krajowego systemu obszarów chronionych. Na terenie gminy znajdują się jedynie użytek ekologiczny obejmujący stawy rybne w Nadolcach wchodzący w skład regionalnego systemu obszarów chronionych oraz pomnikowe drzewa wśród starodrzewu parków pałacowych i podworskich.

Funkcjonalnie teren gminy jest ściśle związany z regionalnym korytarzem ekologicznym doliny Huczwy. Ponadto poprzez równoleżnikowe prawostronne dopływy Huczwy (Kanał Rokitno i rzekę Wożuczynka) powiązany jest z roztoczańskim leśnym korytarzem ekologicznym rangi krajowej, a poprzez samą Huczwę i przez doliny jej lewostronnych dopływów(Kanał Marianka i rzeka Kamień) oraz lewostronne dopływy Bugu (Warężanka, Kryniczanka) z międzynarodowym korytarzem ekologicznym doliny Bugu.

2.3. Zagrożenia środowiska.

Zagrożenia środowiska mają charakter naturalny, wynikający z funkcjonowania środowiska lub antropogeniczny. Do podstawowych zagrożeń wynikających z funkcjonowania środowiska należą: erozja wodna, nawalne ulewy, huragany, susza, znaczne wahania stanów wód w rzekach oraz wód gruntowych w dolinach rzek, zwłaszcza na torfowiskach (przesuszenie torfowisk), gradacje szkodników itp.

Mogą one powodować zmiany ilościowe i jakościowe w biocenozach (huragany we wrześniu 1992, 1994, w czerwcu 1997 i nadmierne opady śniegu w grudniu 1997 r. spowodowały znaczne szkody w lasach), a w skrajnych przypadkach zagrażać ich istnieniu. Zagrożenia antropogeniczne związane są z zajmowaniem powierzchni ziemi pod inwestycje i budownictwo mieszkaniowe, eksploatacją surowców naturalnych, intensywną gospodarką rolną (chemizacja), odprowadzaniem ścieków do wód i gleby, składowaniem odpadów, emisją zanieczyszczeń gazowych, pyłów, hałasu i promieniowania elektromagnetycznego do powietrza oraz gospodarczym wykorzystywaniem zasobów przyrody. Działania antropogeniczne powodują zmiany ilościowe i jakościowe zasobów środowiska oraz tworzą bariery utrudniające lub uniemożliwiające funkcjonowanie przyrody, zwłaszcza w obrębie korytarzy ekologicznych (np. drogi przecinające poprzecznie doliny rzeczne).

■ **Powierzchnia ziemi.**

Do podstawowych zagrożeń powierzchni ziemi w obszarze gminy Łaszczów należą:

- erozja wodna w obszarach z pokrywą lessową ,w szczególności w zachodniej części gminy, powodująca przeobrażenia w rzeźbie terenu oraz degradację urodzajnych gleb lessowych,
- degradacja powierzchni ziemi w obszarach wydobywania surowców naturalnych z pominięciem systemu koncesyjnego (wyrębiska nie są rekultywowane),
- przeznaczanie obszarów z glebami chronionymi pod inwestycje i budownictwo mieszkaniowe ze względu na brak innych możliwości,
- zanieczyszczanie gleb związkami chemicznymi, w tym metalami ciężkimi w terenach zabudowanych, wzdłuż dróg oraz w obszarach intensywnie użytkowanych rolniczo (chemizacja),
- składowanie odpadów w miejscach do tego nie wyznaczonych i nieprzygotowanych ("dzikie" składowiska odpadów),
- zanieczyszczanie gleb ściekami bytowymi odprowadzanymi do ziemi w obszarach osadnictwa wiejskiego nie posiadających systemów kanalizacyjnych,
- zanieczyszczenie gleb odciekami z obornika składowanego na nieuszczelnionym podłożu.

■ **Wody.**

Na terenie gminy nie występują zagrożenia ilościowe wód podziemnych i powierzchniowych, istnieją jednak źródła obszarowe i punktowe zanieczyszczające

zarówno wody powierzchniowe jak i wody podziemne piętra kredowego i czwartorzędowe. Należą do nich:

- całkowity brak bezodpływowych zbiorników na ścieki lub ich rozszczelnienie w miejscowościach wyposażonych w sieć wodociągową, a nie posiadających kanalizacji,
- zamiana studni kopanych po zwodociągowaniu na szamba lub śmietniki,
- niewłaściwe rolnicze użytkowanie ścieków, w szczególności gnojowicy,
- odprowadzanie ścieków nieoczyszczonych do ziemi lub do wód powierzchniowych zwłaszcza w obszarach wiejskich i infiltracja zanieczyszczeń do wód podziemnych (doły chłonne lub odprowadzanie powierzchniowe),
- składowanie odpadów w miejscach do tego nie wyznaczonych i nie urządzonych "dzikie wysypiska" (infiltracja odcieków),
- spływ ścieków nieoczyszczonych zawierających ropopochodne i metale ciężkie (z dróg do rowów przydrożnych i infiltracja w głąb lub odprowadzenie do rowów melioracyjnych,
- infiltracja w głąb i spływ do wód powierzchniowych soli używanej przez zarządy dróg do zwalczania zimowej śliskości jezdni,

Obszarem najbardziej wrażliwym na infiltrację zanieczyszczeń antropogenicznych do wód piętra kredowego jest wychodnia margli kredowych w obszarze Kolonii Dobużek, gdzie wodonosiec przykryty jest tylko cienką warstwą gleby oraz obszary wodno - torfowiskowe doliny Huczwy gdzie wody czwartorzędowe pozostają w więzi hydraulicznej z wodami piętra kredowego.

■ **Powietrze.**

W obszarze gminy zanieczyszczenia do powietrza emitują głównie paleniska domowe oraz kotłownie zakładowe i obiektów użyteczności publicznej. Wg danych z monitoringu prowadzonego przez WIOŚ stan czystości powietrza jest dobry (średnioroczne stężenie dwutlenku siarki 21,8 dopuszczalnej normy, dwutlenku siarki 43,3% dopuszczalnej normy w 2000 r.). O znaczącym oddziaływaniu na środowisko i na zdrowie ludzi można mówić dopiero w przypadku przekroczenia dopuszczalnych norm emisyjnych gazów do powietrza. Nie ma jednak obaw pogorszenia standardu czystości powietrza, ponieważ coraz powszechniej, w gminach Zamojszczyzny, w tym i w gminie Łaszczów węgiel kamienny jest zastępowany paliwami niskoemisyjnymi, zwłaszcza olejem opałowym. Radykalna poprawa nastąpi po realizacji sieci gazowej (gaz ziemny zawiera 67 razy mniej zanieczyszczeń niż węgiel

kamienny). Już od kilku lat monitoring wskazuje na zmniejszanie się zawartości dwutlenku siarki i dwutlenku azotu w powietrzu. Istnieją również możliwości produkcji na terenie gminy biogazu i przetwarzania na tanią energię elektryczną oraz gaz odpowiadający parametrom gazu ziemnego.

Zanieczyszczenia do powietrza emitują również pojazdy poruszające się drogami, ze względu na klasę dróg oraz mały ruch nie mają one większego wpływu na standard jakościowy powietrza w obszarze gminy.

■ **Klimat akustyczny.**

Klimat akustyczny kształtowany jest głównie przez hałas komunikacyjny wzdłuż dróg oraz hałas przemysłowy. Ze względu na brak większych zakładów oraz lokalny charakter dróg i mały ruch komunikacyjny emisja hałasu do powietrza jest niewielka, co potwierdzają wyniki pomiarów dokonywanych przez WIOŚ w podobnych terenach. Należy przyjąć, że gmina ma dobry klimat akustyczny i jego jakość nie jest zagrożona.

■ **Biocenozy.**

Zagrożeniem dla trwałości biocenoz mogą być:

- zmiany stosunków wodnych na obszarach cennych przyrodniczo, przeeksplotowanie w latach dziewięćdziesiątych lasów nie stanowiących własności Państwa, naruszające stosunki ekologiczne w ekosystemach leśnych,
- niewłaściwa organizacja prac gospodarczych w lasach (zakłócenia w sezonie lęgowym, zniszczenia cennych stanowisk roślin),
- nadmierne wycinanie zadrzewień i zakrzaczeń nadrzecznych w ramach konserwacji rzek ,
- nadmierne opady w okresie lęgowym fauny oraz wiatry huraganowe i nadmierne opady śniegu (okiść), powodujące zniszczenia w drzewostanach,
- powstawanie kolejnych barier antropogenicznych w obszarze korytarzy ekologicznych (drogi, linie kolejowe itp.),
- zanieczyszczenie wód powierzchniowych (spływy środków chemicznych i nawozów z pól, odprowadzanie ścieków nieoczyszczonych bezpośrednio do gruntu na większości obszarów wiejskich,
- duże wahań stanów wód w Huczwie i prawostronnych dopływach ze względu na minimalny udział wód podziemnych w zasilaniu,
- przeznaczanie terenów leśnych na cele nieleśne.

2.4. Obszary chronione.

Ochronie prawnej na mocy obowiązujących przepisów ustawowych oraz przepisów prawa miejscowego podlegają cenne obszary i obiekty przyrodnicze, zbiorniki wód podziemnych, lasy, grunty rolne klas I - IV i leśne, złoża surowców naturalnych, złoża torfu, starodrzew zabytkowych parków podworskich, cmentarzy grzebalnych i kościelnych.

■ *Obszary chronione na podstawie przepisów ustawy o ochronie przyrody.*

Kompleks stawów rybnych w Nadolcach w dolinie Huczwy o łącznej powierzchni 103,27 ha został uznany rozporządzeniem Nr 26 Wojewody Zamojskiego z dnia 13 maja 1996 r. (Dz. Urz. Woj. Zam. z 1996 r. Nr 13, poz. 73) za **użytek ekologiczny**. Rozporządzenie określa cel ochrony, obszar oraz obowiązujące zakazy. Najistotniejszym dla rozwoju społeczno - gospodarczego i planowania zagospodarowania przestrzennego jest zakaz zmiany stosunków wodnych.

Ponadto, **pomnikami przyrody** są: dwie lipy szerokolistne o obw. 410 cm i 425cm, lipa drobnolistna o obw. 490 cm i sosna czarna o obw. 210 cm, buk pospolity o obw. 470 cm w parku pałacowym w Łaszczowie, 3 buki pospolite o obw. 280 cm, 320 cm, 335cm oraz dwa dęby szypułkowe o obw. 320 cm i 350 cm w parku podworskim w Dobużku. Ochrona polega na zakazie wycinania, niszczenia drzew oraz lokalizowania obiektów budowlanych w odległości mniejszej niż 15m od drzew (Dz. Urz. WRN w Zamościu z 1979 r. Nr 2 poz. 12, Dz. Urz. Woj. Zam. 1988 r. Nr 1. poz. 2, Dz. Urz. Woj. Zam. z 1988 r. Nr 16 poz.152).

■ *Obszary chronione na podstawie przepisów ustawy Prawo wodne oraz ustawy Prawo geologiczne i górnicze.*

Gmina Łaszczów położona jest w obszarze Głównego Zbiornika Wód Podziemnych Nr 407 - Niecka Lubelska, w obszarach zwykłej (dolina Huczwy i dopływów) oraz wysokiej ochrony (pozostały teren). W obszarze gminy nie ma obszarów najwyższej ochrony.

Ochronie strefowej (teren ochrony bezpośredniej i pośredniej) podlegają ponadto **ujęcia wód podziemnych** (21 udokumentowanych studni).

- Łaszczów Pod hajce - ujęcie dla wodociągu wiejskiego (1 otwór), 1971 r.
- Nadolce - ujęcie OHZ W Tarnawatce (1 otwór), 1967 r.
- Łaszczów - ujęcie POM w Łaszczowie (1 otwór), 1969 r.
- Pukarzów - ujęcie OHZ w Tarnawatce (3 otwory), 1971 r.
- Kmiczyn - ujęcie dla wodociągu wiejskiego i szkoły podstawowej

- (1 otwór), 1968 r., 1981 r.
- Łaszczów - ujęcie b. OSM, obecnie PHZSM "LAKPOL" (5 otworów), 1970 r., 1980 r.
 - Steniatyn - ujęcie zlewni mleka (1 otwór), 1970 r.
 - Łaszczów Czerkasy - ujęcie GS (2 otwory), 1971 r., 1981 r.
 - Pukarzów - ujęcie szkoły podstawowej (1 otwór), 1979 r.
 - Zimno - ujęcie szkoły podstawowej, (1 otwór), 1983 r.
 - Muratyn - ujęcie szkoły podstawowej (1 otwór), 1983 r.
 - Wólka Pukarzowska - ujęcie Punktu Skupu Mleka (1 otwór), 1985 r.
 - Podlodów - ujęcie Punktu Skupu Mleka (1 otwór), 1985r
 - Muratyn - ujęcie Punktu Skupu Mleka (1 otwór), 1985 r.
 - Steniatyn - ujęcie wodociągu wiejskiego (1 otwór), 1985 r.
 - Zimno - ujęcie wodociągu wiejskiego (1 otwór),
 - Zimno - ujęcie Punktu Skupu Mleka (1 otwór) 1985 r.
 - Ratyczów - ujęcie Gospodarstwa Stacji Hodowli Roślin (1 otwór), 1986 r.
 - Zimno - ujęcie Tuczarni Trzody Chlewnej (2 otwory) 1978 r.
 - Hopkie - ujęcie RSP (1 otwór) 1988 r., 1989 r.
 - Łaszczów - ujęcie ZOiW "Krespol" (1 otwór), 1992 r.

Zasięg stref ochrony bezpośredniej został ustalony w pozwoleniach wodnoprawnych wydawanych do 1998 r. włącznie przez Wojewodę, natomiast w latach 1999 - 2002 przez Starostów powiatów (obecnie strefy ustala dyrektor właściwego Regionalnego Zarządu Gospodarki Wodnej) na pobór wód ze studni i nie przekracza 10m (mieści się w granicach ogrodzenia ujęcia). Strefy ochrony pośredniej nie były wyznaczane.

~~Na terenie gminy nie ma udokumentowanych złóż surowców naturalnych podlegających ochronie, są jednak zasoby, które w przyszłości mogą być dokumentowane i eksploatowane.~~

Na terenie gminy, udokumentowane złoża kopalin zlokalizowane są w miejscowości Wólka Pukarzowska.

Są to Ponadto występują zasoby piasków drobno i średnioziarnistych przydatnych do celów ogólnobudowlanych i drogowych w pokrywie terasowej na odcinku Łaszczów - Wólka Pukarzowska oraz lessów przydatnych do produkcji cegły w klasie 50, 75 w rejonie wsi Nabróż, Dobużek, Kmiczyn, Czerkasy, Kol. Steniatyn, Zimno, Podlodów, Gościńiec i Hopkie.

Złóża torfu w dolinie Huczwy, położone pomiędzy Łaszczowem i północną granicą gminy zostały wyłączone z bazy zasobowej kraju i podlegają ochronie ze względu na zainwestowanie (systemy rowów melioracyjnych, drogi) i użytkowanie rolnicze (łąki kośne).

■ **Obszary chronione na podstawie przepisów ustawy o lasach.**

Na terenie gminy Łaszczów znajduje się 115,41 ha **lasów ochronnych**, stanowiących własność Państwa w zarządzie Nadleśnictwa, z tego 9,01 ha to lasy glebochronne, 68,90 ha - lasy wodochronne oraz 37,5 ha lasy stanowiące cenne fragmenty rodzimej przyrody oraz 0,44 ha lasów wodochronnych niestanowiących własności Państwa, na gruntach wsi Wólka Pukarzowska.

■ **Obszary chronione na podstawie ustawy o ochronie gruntów rolnych i leśnych.**

Ochronie podlegają użytki rolne klas I - IV oraz klas V - VI wytworzone z gleb pochodzenia organicznego oraz torfowisk i oczek wodnych oraz wszystkie lasy. Ochrona polega na ograniczeniu i uzależnieniu od zgody właściwego organu (Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Wojewoda) przeznaczania gruntów rolnych i leśnych na cele nierolnicze i nieleśne. Wg powyższych kryteriów ochronie podlega 98,56% gruntów rolnych gminy tj. 97% użytków rolnych, 100% użytków zielonych oraz 100% lasów.

■ **Obszary przyrodniczo-kulturowe chronione na podstawie przepisów o ochronie dóbr kultury oraz na podstawie przepisów ustawy o cmentarzach i chowaniu zmarłych.**

Na terenie gminy Łaszczów zachował się następujące obiekty kulturowe ze starodrzewiem:

- park podworski o pow. około 3,5 ha w Dobużku ze starodrzewem różnogatunkowym i pomnikami przyrody,
- park pałacowy o pow. 8 ha w Łaszczowie ze starodrzewiem pomnikowym i zachowanymi alejami kasztanowcowymi i lipowymi,
- resztki parku podworskiego w Steniatynie (około 30 drzew i zarośnięte stawy),
- park podworski o pow. 2 ha w Nadolcach z pozostałościami ogrodu angielskiego ograniczonymi alejami lip, topoli i wierzb (około 100 drzew),
- park podworski o pow. 3 ha w Pukarzowie z pozostałościami około 100 drzew,
- na zabytkowym cmentarzu rzymskokatolickim w m. Nabród w kwaterach centralnych i na obrzeżach zachował się liczny drzewostan wielogatunkowy (jesiony, lipy, topole, modrzewie, dęby, klony, wierzby i kasztanowce).

2.5. Stan środowiska w świetle wyników Państwowego Monitoringu Środowiska.

Według danych stacji pomiarowej regionalnej WSSE w Tomaszowie Lubelskim średnioroczne stężenie dwutlenku siarki w powietrzu w 2000 r. wynosiło $8,7\mu\text{g}/\text{m}^3$ tj. 21,8% dopuszczalnej normy (1999 r. wynosiło $10,9\mu\text{g}/\text{m}^3$ tj. 27% d. n. (Dopuszczalne stężenie wynosi $40\mu\text{g}/\text{m}^3$ (dla parków narodowych $15\mu\text{g}/\text{m}^3$, natomiast dla leśnych kompleksów promocyjnych $20\mu\text{g}/\text{m}^3$).

Stężenia średnioroczne dwutlenku azotu mierzone w 2000 r. na stacji w Tomaszowie Lubelskim wynosiły $17,3\mu\text{g}/\text{m}^3$ tj. 43,3% dopuszczalnej normy (w 1999 r. - $19,0\mu\text{g}/\text{m}^3$ tj. 47,5% d.n.), przy dopuszczalnej normie średniorocznej $40\mu\text{g}/\text{m}^3$.

Stężenia pyłu zawieszonego średniorocznie w 2000 r. wynosiły w Tomaszowie Lubelskim $20,7\mu\text{g}/\text{m}^3$ tj. 27,8% d.n.) dopuszczalna norma wynosi $75\mu\text{g}/\text{m}^3$.

Zarówno średnie jak i maksymalne stężenia dwutlenku siarki i dwutlenku azotu oraz pyłu zawieszonego najwyższe są w sezonie zimowym, co związane jest z funkcjonowaniem kotłowni w sezonie grzewczym. Ww. wskaźniki zmniejszają się w latach 1996 - 2000, co oznacza znaczną poprawę czystości powietrza na wskutek zastępowania węgla kamiennego paliwami o mniejszej lub bardzo małej ilości zanieczyszczeń (olej opałowy i gaz ziemny).

Pomiary średnich stężeń chwilowych (30-minutowych) zanieczyszczeń powietrza mobilnym laboratorium WIOŚ najbliższej prowadzone były w Lubyczy Królewskiej i wynosiły dla dwutlenku siarki - $2\mu\text{g}/\text{m}^3$, tj. 0,4% dopuszczalnej normy 30-minutowej ($500\mu\text{g}/\text{m}^3$), dwutlenku azotu - $20\mu\text{g}/\text{m}^3$, tj. 4% d.n. 30 min ($500\mu\text{g}/\text{m}^3$), tlenku węgla $715\mu\text{g}/\text{m}^3$ tj. 3,6% d.n. stężeń 30-minutowych ($20000\mu\text{g}/\text{m}^3$), ozonu $75\mu\text{g}/\text{m}^3$ tj. 50,0% d.n. stężeń 30-minutowych ($150\mu\text{g}/\text{m}^3$).

Za najbardziej bliskie rzeczywistemu stanowi czystości powietrza atmosferycznego w Łaszczowie należy uznać wyniki pomiarów 30-minutowych mobilnym laboratorium WIOŚ przeprowadzone w Lubyczy Królewskiej. Stężenia gazów i pyłów w Łaszczowie są minimalne i korzystniejsze niż w terenach bardziej zurbanizowanych.

Przy obecnej infrastrukturze i dostępności paliw (węgiel kamienny, olej opałowy) czystość powietrza poprawiać się będzie w miarę zastępowania węgla olejem. Radykalne zmniejszenie zanieczyszczeń w powietrzu atmosferycznym

nastąpi z chwilą przejścia na gaz ziemny, który zawiera 67 razy mniej zanieczyszczeń niż węgiel kamienny.

W 2000 r. WIOŚ Lublin kontynuował badania jakości wód Huczwy na 6 stanowiskach: Zimno, Tyszowce, Werbkowice, Gozdów i Hrubieszów. Huczwa na całej długości, a więc i w obszarze gminy Łaszczów. Według klasyfikacji ogólnej prowadzi wody nie objęte normą (pozaklasowe). Z dość intensywnym rolniczym użytkowaniem terenów dorzecza Huczwy wiąże się dopływ znacznych ilości zanieczyszczeń ze źródeł obszarowych (również z obszaru licznych osiedli wiejskich), a także ścieków z kilku zakładów przemysłu rolno-spożywczego.

Ponad 90% całego biegu rzeki podlegało dyskwalifikacji ze względu na nadmierne obciążenie organicznymi związkami fosforowymi oraz wysokie miano Coli. Przyczyną podwyższonego miana coli są spływy ścieków socjalnych z gospodarstw domowych - brak kanalizacji, pomimo zwodociągowania prawie całego obszaru gminy. Zagrożeniem zarówno dla wód powierzchniowych jak i wód podziemnych są rozszczelnione i przelewające się szamba lub zwykłe doły chłonne zamiast szamb.

Na terenie gminy Łaszczów nie ma punktu badawczego krajowej sieci monitoringu wód podziemnych. Wg badań w najbliższym punkcie badawczym w Tomaszowie Lub. wody kredowe zaliczane są do klasy Ib czyli wód wysokiej jakości, nieznacznie zanieczyszczonych, o naturalnym chemizmie, odpowiadających jakościowo wodom do celów pitnych i gospodarczych. Do klasy Ib zaliczane są wody czwartorzędowe badane w najbliższym punkcie w Rudzie Wołoskiej w gminie Tomaszów Lub.

Poziomu hałasu oraz poziomu zanieczyszczenia gleb nie badano na terenie gminy Łaszczów.

Stan zasobów przyrody żywej (flora, fauna), nieożywionej oraz zasobów krajobrazu należy ocenić jako bardzo dobry. Nie następują negatywne przekształcenia ekosystemów w wyniku działań antropogenicznych, szczególnie emisji zanieczyszczeń do środowiska.

2.6. Synteza uwarunkowań – diagnoza

2.6.1. Przyrodnicze uwarunkowania rozwoju gminy.

Przyrodnicze czynniki kształtujące możliwości rozwoju gminy stanowią:

- zakres prawnej ochrony środowiska,
- zasoby i walory środowiska oraz warunki fizjograficzne,

- istniejące przeobrażenia i procesy degradacji środowiska.

■ **Uwarunkowania wynikające z ochrony środowiska.**

Władze publiczne, w tym władze samorządowe gminy, mają konstytucyjny obowiązek prowadzenia polityki zapewniającej bezpieczeństwo ekologiczne współczesnemu i przyszłym pokoleniom, ochrony środowiska i wspierania działań obywateli na rzecz ochrony i poprawy stanu środowiska.

Rozwój społeczno - gospodarczy gminy zgodnie z przepisami ustawy Prawo ochrony środowiska powinien uwzględniać zasady ochrony środowiska i zrównoważonego rozwoju oraz cele i priorytety ekologiczne, działania proekologiczne, mechanizmy prawno - ekonomiczne określone w polityce ekologicznej państwa oraz wojewódzkich i powiatowych programach ochrony środowiska. Przez rozwój zrównoważony rozumie się taki rozwój społeczno - gospodarczy, w którym następuje proces integrowania działań politycznych, gospodarczych i społecznych, z zachowaniem równowagi przyrodniczej oraz trwałości podstawowych procesów przyrodniczych, w celu zagwarantowania możliwości zaspokajania podstawowych potrzeb poszczególnych społeczności lub obywateli zarówno współczesnego pokolenia jak i przyszłych pokoleń. Szczegółowe uwarunkowania zawarte są w ustawach ekologicznych i mają one charakter obowiązków wynikających wprost z przepisów prawa, zakazów, nakazów lub ograniczeń. Do najistotniejszych dla planowania rozwoju społeczno - gospodarczego i zagospodarowania przestrzennego gminy należą:

1. Obowiązek ochrony zasobów przyrody (dziko występujących roślin i zwierząt, siedlisk przyrodniczych, przyrody nieożywionej i krajobrazu), utrzymania procesów ekologicznych i stabilności ekosystemów, ciągłości istnienia gatunków roślin lub zwierząt wraz z siedliskami, różnorodności biologicznej oraz cennych obszarów i obiektów przyrodniczych poddanych ochronie szczególnej. W obszarze gminy Łaszczów znajdują się następujące obszary i obiekty chronione:
 - użytek ekologiczny obejmujący zespół stawów rybnych w Nadolcach o pow. 103,27 ha utworzony w celu ochrony ostoi fauny wodno-błotnej. Zakazy precyzuje rozporządzenie Nr 26 Wojewody Zamojskiego z dnia 13 maja 1996 r. (Dz. Urz. Woj. Zamojskiego Nr 13 poz. 73). Podstawowym zakazem istotnym z punktu widzenia rozwoju

społeczno-gospodarczego i gospodarki przestrzennej jest zakaz zmiany stosunków wodnych.

- pomniki przyrody: dwie lipy szerokolistne o obw. 410 cm i 425 cm, lipa drobnolistna o obw. 490 cm i sosna czarna o obw. 210 cm, buk pospolity o obw. 470 cm w parku pałacowym w Łaszczowie, 3 buki pospolite o obw. 280 cm, 320 cm, 335 cm oraz dwa dęby szypułkowe o obw. 320 cm i 350 cm w parku podworskim w Dobużku. Ochrona polega na zakazie wycinania, niszczenia drzew oraz lokalizowania obiektów budowlanych w odległości mniejszej niż 15m od drzew (Dz. Urz. WRN w Zamościu z 1979 r. Nr 2 poz. 12, Dz. Urz. Woj. Zamojskiego 1988 r. Nr 1. poz. 2, Dz. Urz. Woj. Zamojskiego z 1988 r. Nr 16 poz. 152).
- 2. Obowiązek ochrony lokalnych korytarzy ekologicznych (dolina Huczwy i jej dopływów), zapewniających możliwość przemieszczania się dziko żyjących zwierząt i roślin i stanowiących powiązania funkcjonalno - przestrzenne z obszarami przyrodniczymi rangi regionalnej, krajowej i europejskiej znajdującymi się w bezpośrednim lub dalszym otoczeniu gminy oraz miejsc rozrodu i regularnego przebywania fauny - ostoje fauny wodno-błotnej na stawach w Nadolcach i Zimnie oraz ostoje fauny leśnej w kompleksach "Sośnina" i "Dębina" (ustawa o ochronie przyrody).
- 3. Obowiązek ochrony, utrzymania i racjonalnego zagospodarowania naturalnych zbiorowisk roślinnych, a przede wszystkim lasów, torfowisk, bagien i muraw oraz ochrony naturalnych zbiorników wodnych i źródeł (ustawa o ochronie przyrody, ustawa o ochronie gruntów rolnych i leśnych). W przypadku gminy Łaszczów obowiązek dotyczy ochrony zbiorowisk leśnych, zbiorowisk wodno-torfowiskowych oraz łąkowo-torfowiskowych w dolinach rzek.
- 4. Obowiązek ochrony wód, a w szczególności Głównego Zbiornika Wód Podziemnych Nr 407. Szczegółowe warunki i sposoby ochrony będą określone w warunkach korzystania z wód regionu wodnego oraz w warunkach korzystania z wód zlewni ustalanych w drodze rozporządzenia przez dyrektora regionalnego zarządu gospodarki wodnej. Do czasu wydania rozporządzenia nie powinny być lokalizowane i podejmowane działania negatywnie oddziałujące na ilość i jakość wód podziemnych piętra kredowego

(Prawo wodne, Prawo geologiczne i górnictwo, ustawa o zasobach strategicznych kraju).

5. Obowiązek ochrony ujęć wód podziemnych w granicach stref ochrony bezpośredniej i pośredniej (ustawa Prawo wodne, ustawa Prawo geologiczne i górnictwo, decyzje wojewody, decyzje starosty). Ochronie strefowej (teren ochrony bezpośredniej i pośredniej (podlegają ujęcia wód podziemnych 21 udokumentowanych studni głębinowych:

- Łaszczów Pod hajce - ujęcie dla wodociągu wiejskiego (1 otwór), 1971 r.
- Nadolce - ujęcie OHZ W Tarnawatce (1 otwór), 1967 r.
- Łaszczów - ujęcie POM w Łaszczowie (1 otwór), 1969 r.
- Pukarzów - ujęcie OHZ w Tarnawatce (3 otwory), 1971 r.
- Kmiczyn - ujęcie dla wodociągu wiejskiego i szkoły podstawowej (1 otwór), 1968 r., 1981 r.
- Łaszczów - ujęcie b. OSM, obecnie PHZSM "LAKPOL" (5 otworów), 1970 r., 1980 r.
- Steniatyn - ujęcie zlewni mleka (1 otwór), 1970 r.
- Łaszczów Czerkasy - ujęcie GS (2 otwory), 1971 r., 1981 r.
- Pukarzów - ujęcie szkoły podstawowej (1 otwór), 1979 r.
- Zimno - ujęcie szkoły podstawowej, (1 otwór), 1983 r.
- Muratyn - ujęcie szkoły podstawowej (1 otwór), 1983 r.
- Wólka Pukarzowska - ujęcie Punktu Skupu Mleka (1 otwór), 1985 r.
- Podlodów - ujęcie Punktu Skupu Mleka (1 otwór), 1985r
- Muratyn - ujęcie Punktu Skupu Mleka (1 otwór), 1985 r.
- Steniatyn - ujęcie wodociągu wiejskiego (1 otwór), 1985 r.
- Zimno - ujęcie wodociągu wiejskiego (1 otwór),
- Zimno - ujęcie Punktu Skupu Mleka (1 otwór) 1985 r.
- Ratyczów - ujęcie Gospodarstwa Stacji Hodowli Roślin (1 otwór), 1986 r.
- Zimno - ujęcie Tuczarni Trzody Chlewnej (2 otwory) 1978 r.
- Hopkie - ujęcie RSP (1 otwór) 1988 r., 1989 r.
- Łaszczów - ujęcie ZOiW "Krespol" (1 otwór), 1992 r.

Zasięg stref ochrony bezpośredniej został ustalony ustalany w pozwoleniach wodnoprawnych wydawanych do 1998 r. włącznie przez Wojewodę, natomiast w latach 1999 - 2002 przez starostów powiatów na pobór wód ze studni i nie przekracza 10m (mieści się w granicach ogrodzenia ujęcia). Strefy ochrony pośredniej nie były wyznaczane.

6. Obowiązek ochrony złóż kopalin polegający na racjonalnym gospodarowaniu ich zasobami oraz z uwzględnieniem obecnych i przyszłych potrzeb eksploatacji. Na terenie gminy Łaszczów ~~nie ma są~~ udokumentowanych złoża surowców naturalnych ~~Istnieje jednak możliwość udokumentowania i eksploatacji wstępnie rozpoznanych złóż kruszywa naturalnego~~ tj. piasków drobno i średnioziarnistych przydatnych do celów ogólnobudowlanych i drogowych w pokrywie terasowej na odcinku Łaszczów - Wólka Pukarzowska oraz. **Istnieje też możliwość udokumentowania i eksploatacji** lessów przydatnych do produkcji cegły w klasie 50,75 w rejonie wsi Nabróż, Dobużek, Kmiczyn, Czerkasy, Kol. Steniatyn, Zimno, Podlodów, Gościniec i Hopkie. Potencjalne złoża powinny być wyłączone z zabudowy kubaturowej i objęte nadzorem geologicznym (starostwo) w zakresie wyeliminowania eksploatacji pozakoncesyjnej (Prawo geologiczne i górnicze).
7. Obowiązek ochrony gruntów rolnych klas I - IV i V - VI pochodzenia organicznego oraz gruntów leśnych polegający na ograniczeniu przeznaczenia ich na cele nierolnicze i nieleśne, zapobieganiu procesom degradacji i dewastacji, przywracaniu wartości użytkowej (ustawa o ochronie gruntów rolnych i leśnych). W obszarze gminy Łaszczów do gruntów chronionych zalicza się 98,56% gruntów rolnych, w tym 97% użytków rolnych i 100% użytków zielonych oraz 100% lasów.
8. Obowiązek ochrony lasów polegający na trwałym utrzymywaniu lasów i zapewnieniu ciągłości ich użytkowania (ustawa o lasach, ustawa o zasobach strategicznych kraju). Lasy stanowią 3,66% powierzchni gminy i zgrupowane są w dwu większych kompleksach ("Sośnina" i "Dębina") na międzyrzeczu Kanału Hopkie i Wożuczynki oraz w kilku mniejszych (m.in. Dobużek I, Dobużek II).
9. Obowiązek organizacji gospodarki odpadami komunalnymi na terenie gminy - wyznaczenie miejsc składowania odpadów (ustawa o utrzymaniu porządku i czystości w gminie). Na terenie gminy funkcjonuje składowisko w Zimnem o pow.1,3 ha zmodernizowane w 2001 r. (uszczelnione dno i wykonane dwa piezometry).
10. Obowiązek zabezpieczenia zbiorowego zaopatrzenia w wodę i zbiorowego odprowadzania ścieków - ustalenie kierunków rozwoju sieci wodno -

kanalizacyjnej (ustawa o zbiorowym zaopatrzeniu w wodę i zbiorowym odprowadzaniu ścieków, Prawo ochrony środowiska. Obecnie gmina posiada 5 wodociągów grupowych, brak jednak kanalizacji.

11. Zakaz wprowadzania ścieków do poziomów wodonośnych wód podziemnych, do wód stojących i do ziemi, jeżeli miąższość warstwy gruntu nad zwierciadłem wód podziemnych nie stanowi zabezpieczenia tych wód przed zanieczyszczeniem (Prawo wodne). W obszarze gminy Łaszców oznacza to wykluczenie stawów w Nadolcach i w Zimnie jako odbiorników ścieków Rolnicze użytkowanie ścieków cukrowniczych w gospodarce rybackiej na stawach wymaga uzyskania pozwolenia wodnoprawnego. Ścieki nie mogą być również odprowadzane do ziemi w obszarze wychodni kredowej w okolicach Dobużka, ze względu na całkowity brak izolacji wodonośca.
12. Zakaz lokalizowania na obszarach bezpośredniego zagrożenia powodzią inwestycji zaliczanych do przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko, gromadzenia ścieków i składowania odpadów (Prawo wodne). Do obszarów zagrożonych powodzią należy dolina Huczwy.

2.6.2. Uwarunkowania wynikające z ilości i jakości zasobów i walorów środowiska oraz warunków fizjograficznych.

Zasoby przyrodnicze oraz warunki fizjograficzne stwarzają możliwości rozwoju gminy, a także ograniczenia różnych funkcji wynikające z rangi walorów przyrodniczych i krajobrazowych lub statusu prawnego zasobów przyrody.

Rolnicza przestrzeń produkcyjna stanowi istotny zasób przyrodniczy gminy Gleby klas chronionych (I - IV i V - VI – organiczne) obejmują prawie 97% użytków rolnych i 100% użytków zielonych. tj. 98,56% powierzchni gruntów rolnych gminy. Według oceny IUNG Puławy jej wartość wynosi 97,7 pkt. w 100 pkt. skali ocen, co stawia gminę w czołówce regionu. Część gruntów ornych w zachodniej części gminy jest w dużym stopniu podatna na erozję i wymaga podjęcia działań przeciwoerozyjnych. Wysoka jakość bonitacyjna gleb wiąże się z ograniczeniem przeznaczania gruntów rolnych wysokich klas (I - IV oraz organicznych klas V – VI) na cele nierolnicze oraz lasów na cele nieleśne i uzależnieniem zmiany przeznaczenia od zgody właściwego organu (Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Ministra Środowiska, Wojewody). Na cele nierolnicze i nieleśne można przeznaczać przede wszystkim grunty oznaczone w ewidencji gruntów jako nieleśne, a w razie ich

braku - inne grunty o najniższej przydatności produkcyjnej (ustawa o ochronie gruntów rolnych i leśnych).

Zasoby wodne gminy posiadają potencjalnie wysokie wartości, ale ich walory faktyczne są obniżone w wyniku oddziaływań antropogenicznych.

Zasobność **wód podziemnych piętra kredowego** jest wysoka, na przeważającym obszarze gminy występują rejony o wydajności 30 - 70m³/h. Duże zasoby wód podziemnych występują w strefach największych spękań tektonicznych, których przebieg pokrywa się przeważnie z układem dolin rzecznych (wydajność zespołu studni b. OSM w Łaszczowie w dolinie Huczwy wynosi 180m³/h). Wody podziemne piętra kredowego charakteryzują się wysoką jakością (klasa Ib - wody wysokiej jakości odpowiadające wodom do celów pitnych i gospodarczych). Główne piętro wodonośne znajduje się w granicach Głównego Zbiornika Wód Podziemnych Nr 407 Niecka Lubelska (Zamość – Chełm), który z uwagi na budowę hydrogeologiczną i słabą izolację od powierzchni jest podatny na infiltrację zanieczyszczeń antropogenicznych z wodami opadowymi. Obowiązek ochrony wód podziemnych w. w. zbiornika wiąże się z ograniczeniami rozwoju społeczno-gospodarczego (eliminacja inwestycji mogących znacząco oddziaływać na ilość i jakość wód podziemnych. Wody powierzchniowe są zanieczyszczone spływami ścieków bytowych z wiejskich terenów osadniczych, które są zwodociągowane ale nieskanalizowane oraz z spływami nadmiaru nawozów i środków chemicznej ochrony roślin z terenów rolniczych. Huczwa prowadzi wody pozaklasowe. Stan wód w Huczwie ulega dużym wahaniom w skali roku i w wieloleciu w zależności od wielkości zasilania atmosferycznego ze względu na minimalny udział zasilania wodami podziemnymi - w granicach 5% - podczas gdy wody podziemne zasilają rzeki roztoczańskie w 60 - 70%. Duże wahania stanów wód powierzchniowych oraz zanieczyszczenie ograniczają możliwości ich gospodarczego wykorzystywania (zasilanie stawów w dolinie rzeki, zatrzymywanie wody w rowach melioracyjnych do nawadniania, odprowadzanie ścieków do wód przy niskich stanach w okresach suszy itp.) oraz obniżają zdolność środowiska wodnego do samooczyszczania się. W okresach wysokiego zasilania atmosferycznego lub roztopowego wiosną płaskie dna szerokich dolin są zagrożone powodzią, co ogranicza możliwości rozwoju - zakaz lokalizacji inwestycji mogących znacząco oddziaływać na środowisko, gromadzenia ścieków i składowania odpadów.

Zasoby leśne zajmują w gminie niewielką powierzchnię (3,66%), ale pełnią oprócz funkcji gospodarczej istotną rolę ekologiczną - glebochronną, wodochronną i krajobrazową. Ponadto oczyszczają powietrze zużywając dwutlenek węgla i wydzielając tlen w procesie fotosyntezy, oraz łagodzą klimat i stabilizują stosunki wodne. Są również ostoją flory i fauny leśnej.

Zasoby surowców naturalnych na terenie gminy Łaszczów to piaski drobno i średnioziarniste przydatnych do celów ogólnobudowlanych i drogowych w pokrywie terasowej na odcinku Łaszczów - Wólka Pukarzowska oraz lessów przydatnych do produkcji cegły w klasie 50,75 w rejonie wsi Nabróż, Dobużek, Kmiczyn, Czerkasy, Kol. Steniatyn, Zimno, Podlodów, Gościniec i Hopkie. Istnieje możliwość udokumentowania złóż i ich eksploatacji w przyszłości, co ogranicza możliwości dysponowania obszarem złóż. Powinny być wyłączone z zabudowy kubaturowej.

Walory turystyczne gminy Łaszczów są znikome i koncentrują się w dolinie Huczwy w rejonie Łaszczowa oraz w dolinie Wożuczynki w rejonie Wólki Pukarzowskiej. Do podstawowych walorów należy atrakcyjność kulturowa, krajobrazowa i przyrodnicza doliny Wożuczynki z przylegającymi kompleksami leśnymi "Sośnina" i "Dębinka" oraz doliny Huczwy z kompleksami stawów w Nadolcach i Zimnie. Rodzaj walorów uzasadnia rozwój agroturystyki organizacji wypoczynku weekendowego.

Wysoka jakość niektórych zasobów przyrodniczych stwarza szansę ukierunkowanego rozwoju społeczno - gospodarczego rozwoju. Do zasobów tych należą:

1. Wysoka jakość rolniczej przestrzeni produkcyjnej umożliwia rozwój produkcji rolniczej i bioekoenergetyki.
2. Wysoka jakość i stosunkowo duża zasobność wód podziemnych piętra kredowego umożliwia rozwój przetwórstwa rolno-spożywczego wymagającego wód wysokiej jakości.
3. Koncentracja walorów przyrodniczo - krajobrazowych w dolinie Huczwy w okolicach Łaszczowa i w dolinie Wożuczynki w rejonie Wólki Pukarzowskiej stwarza warunki do rozwoju agroturystyki i wypoczynku weekendowego.

2.6.3. Uwarunkowania wynikające z istniejących przeobrażeń i procesów degradacji środowiska.

Przeobrażenia i procesy degradacji środowiska związane są zarówno z czynnikami naturalnymi, wynikającymi z funkcjonowania przyrody jak i czynnikami antropogenicznymi. Należą do nich:

1. Erozja gleb na terenach lessowych, w szczególności w zachodniej części gminy.
2. Powtarzające się prawie corocznie ulewne deszcze lub grad w czerwcu oraz huragany wrześniowe lub nadmierne opady śniegu (listopad – grudzień) powodujące szkody w uprawach rolniczych, w lasach (wiatrołomy), w zadrzewieniach, w obiektach budowlanych oraz infrastrukturze technicznej i komunalnej.
3. Droбноobszarowa eksploatacja surowców naturalnych z pominięciem trybu koncesyjnego powodująca degradację gruntów rolnych lub leśnych, a także często niszczenie surowca ze złoża.
4. Składowanie odpadów w miejscach do tego niewyznaczonych i nieurządzonych (infiltracja odcieków do wód podziemnych, niszczenie gleb).
5. Odprowadzanie nieoczyszczonych ścieków bytowych do ziemi lub do wód w obszarach osadnictwa wiejskiego wyposażonych w sieć wodociągową, a nieposiadających kanalizacji lub gromadzenie ich w rozszczelnionych zbiornikach.
6. Spływy nadmiaru nawozów i środków chemicznej ochrony roślin do wód powierzchniowych degradujące środowisko wodne.
7. Spływy powierzchniowe i infiltracja w głąb ziemi odcieków z gnojowników nieposiadających uszczelnionego dna,
8. Nieprawidłowe rolnicze użytkowanie ścieków, zwłaszcza gnojowicy.
9. Spływy zanieczyszczeń komunikacyjnych z korpusów dróg (metale ciężkie, ropopochodne, sól).

3. Zasoby środowiska kulturowego i krajobrazu

3.1. Rys historyczny

■ Osadnictwo pradziejowe i wczesnośredniowieczne

Gmina Łaszczów położona jest w obrębie mezoregionu krajobrazowego zwanego Grzędą Sokalską. Jest to sucha wysoczyzna lessowa pocięta licznymi wąwozami i jarami.

Sieć rzeczną gminy tworzy górny bieg rzeki Huczwy ze stosunkowo licznymi dopływami. Lewobrzeżne dopływy tworzą potoki Sikława i Rachanka,

a prawobrzeżne Kanał Rokitna wraz z potokiem Kmiczynka, do którego uchodzi strumień Kamionka. Doliny strumieni wpadających do Huczwy (Sikława i Kanał Rokitna) oraz samej rzeki na południe od Łaszczowa wypełnione są torfami, natomiast na północ od tej miejscowości w dolinach rzeki i potoków (Rachanki, Kmiczynki i Kamionki) zalegają mady oraz piaski rzeczne. Stoki dolin dość wyraziste, niekiedy ostro wcinając się w otaczający teren, tworząc czasami wyniosłe cyple, a nawet wysepki na dnie dolin. Wyjątkiem jest enklawa piasków wydmywanych w rejonie wsi Kolonia Łaszczów, na dziale wodnym pomiędzy potokami Sikława i Rachanka.

Omawiany teren położony jest na wysokości około 220 – 240 m n.p.m. Dna dolin znajdują się na poziomie około 200 – 207 m n.p.m. Ukształtowanie terenu, stosunkowo gęsta sieć rzeczna oraz typy gleb na ogół sprzyjały rozwojowi osadnictwa w pradziejach. Ślady osadnictwa lokowały się głównie na krawędzi stoków dolin rzecznych, sporadycznie zajmując wyniesienia terenu w obrębie dolin.

Najstarsze udokumentowane ślady pobytu ludzi na tym terenie pochodzą z okolic przysiółka Sachalin opodal Kolonii Steniatyn oraz Kolonii Nadolce i są datowane na starszą epokę kamienia (paleolit). Znajdźko z Kolonii Nadolce pochodzi ze schyłkowego etapu tej epoki i być może należy do tzw. kultury świderskiej, datowanej pomiędzy 8900 a 8000 lat p.n.e.

Z młodszej epoki kamienia (neolitu) zarejestrowano w okolicach Podlodowa ślady osadnictwa ludności kultury ceramiki wstęgowej rytej, która przywędrowała z terenów dorzecza Dunaju około 5500 lat p.n.e. i dotrwała na ziemiach polskich do ok. 4800 lat p.n.e. Byli to najstarsi rolnicy na naszych terenach. W okolicach Wólki Pukarzowskiej, Kolonii Dobużek, Kolonii Kmiczyn i Podlodowa odnaleziono ślady osadnictwa nieco młodszych – pokrewnych kulturze ceramiki wstęgowej rytej – kultur tzw. cyklu wstęgowego, datowanych pomiędzy 4800 a 4000 lat p.n.e. Na 8 stanowiskach w okolicach Podlodowa, Kolonii Pieniany, Domaniża, Kolonii Łaszczów, Kolonii Zimno, Steniatyna i Kolonii Steniatyn odnaleziono zabytki tak zwanej lubelsko–wołyńskiej kultury ceramiki malowanej. Podstawą utrzymania ludności tej kultury było rolnictwo i w mniejszym stopniu hodowla. Kultura ta istniała od około 4500 do około 3500 lat p.n.e. na terenie Wyżyny Lubelskiej i na Wyżynie Wołyńskiej.

Również z neolitu pochodzi tzw. kultura pucharów lejkowatych, datowana na ok. 4000 – 3000 lat p.n.e. Była to największa terytorialnie i ludnościowo kultura

rolnicza Europy Środkowej tamtych czasów. Ślady jej pobytu na terenie gminy Łaszczów zarejestrowano na aż 84 stanowiskach, niemal ze wszystkich miejscowości.

Znacznie mniej rozpowszechniona była późnoneolityczna kultura amfor kulistych, rozwijająca się na tych terenach około 3200 – 2500 lat p.n.e. Zabytki tej kultury odkryto na trzech stanowiskach w okolicach Podlodowa, Kolonii Zimno i Kolonii Żerniki. Podobnie nieliczne są znaleziska kultury ceramiki sznurowej (ok. 3000 – 2100 lat p.n.e.), której gospodarka – podobnie jak kultury amfor kulistych – miała charakter nomadyczny. Zabytki tej kultury zarejestrowano w pobliżu Podhajec i Podlodowa. Fakt tak nielicznego występowania zabytków kultury ceramiki sznurowej jest o tyle zastanawiający, że na południe i zachód od granic gminy Łaszczów, m.in. w okolicach Hubinka, Łubcza, Typina i innych miejscowości zarejestrowano występowanie licznych kur hanów, w większości przypisywanych tej kulturze.

Znacznie liczniej niż w neolicie występowało osadnictwo ogólnie datowane na wczesne okresy epoki brązu (w sumie na 182 stanowiskach). Na I okres epoki brązu (ok. 1800 – 1600 lat p.n.e.) datowane są znaleziska kultury mierzanowickiej (ogółem na 10 stanowiskach w okolicach Dutrowa, Czerkasów, Kmiczyna, Podlodowa, Pienian, Wólki Pukarzowskiej i Zimna). Były to osiadłe społeczności, zajmujące się głównie uprawą roli i w mniejszym stopniu hodowlą bydła i trzody chlewnej. Liczniejsze są ślady bytności plemion kultury trzcinieckiej (ok. 1600 – 1300 lat p.n.e.), głównie w okolicach Podlodowa, Podhajec, Ratyczowa i Kolonii Muratyn (w sumie na 34 stanowiskach). Byli to wędrowni hodowcy bydła, wypasający swe stada na łąkach porastających doliny. Tworzyli oni krótkotrwałe osady, najczęściej na piaszczystych wyniesieniach znajdujących się w obrębie dolin rzecznych.

Dość dynamicznie rozwijało się osadnictwo kultury łużyckiej, szeroko datowane od III okresu epoki brązu aż po okres halsztacki epoki żelaza (ok. 1300 – 600 lat p.n.e.). Znaleziska tej kultury zarejestrowano na 51 stanowiskach, w okolicach 18 miejscowości gminy, głównie w Podlodowie (15 stanowisk), Kolonii Dobużek, Kolonii Kmiczyn i Pienianach (po 4 stanowiska). Był to największy, najludniejszy i najdłużej trwający (ponad 1000 lat) kompleks kulturowy epoki brązu i początków epoki żelaza w Europie Środkowej. Ludność tej kultury zajmowała się przede wszystkim uprawą roli i hodowlą bydła oraz świń, zamieszkując w dużych, długotrwałych osadach.

Spalone szczątki zmarłych chowano na rozległych cmentarzyskach w glinianych popielnicach.

W okolicach Kolonii Nabróż, Kolonii Kmiczyn, Kolonii Dobużek, Hopkiego, Kolonii Hopkie, Kolonii Łaszczów, Pod hajec i Steniatyna zarejestrowano na 9 stanowiskach ślady bytności ludności tzw. kultury pomorskiej, datowanej na okres lateński (ok. 400 – 100 lat p.n.e.). W Pod hajcach zarejestrowany został nikły ślad osadnictwa tzw. kultury zarubinieckiej z młodszego okresu przedrzymskiego (ok. 200 lat p.n.e. – początek n.e.). Liczniejsze są ślady pobytu ludności w okresie wpływów rzymskich (I – V wiek n.e.). Znaleźiska z tych czasów zarejestrowano łącznie na 87 stanowiskach na całym terenie gminy Łaszczów. Ślady osadnictwa kultury przeworskiej (ok. początku I – koniec II w. n.e.) wystąpiły na 15 stanowiskach, najliczniej w okolicach Kolonii Dobużek i Podlodowa (po 4 stanowiska). Były to osiadłe społeczności rolnicze, dla których charakterystyczny był ciepłopalny obrządek pogrzebowy. Groby były bogato wyposażane w naczynia, ozdoby i inne przedmioty codziennego użytku, rzadziej w broń. W okolicach Pukarzowa, Kolonii Pieniany i Zimna – w sumie na 4 stanowiskach – zarejestrowano zabytki zaliczone do tzw. kultury wielbarskiej, datowanej na II – III wiek n.e. Ludność tej kultury zajmowała się głównie rolnictwem, jednak od kultury przeworskiej różniła się obrządkiem pogrzebowym, w którym obok ciepłopalenia istniały pochówki szkieletowe oraz różne formy grobów symbolicznych. Powszechnie przyjmuje się, iż kultura wielbarska jest archeologicznym śladem wędrówki germańskich Gotów z terenów nadbałtyckich na obszary położone nad Morzem Czarnym.

Liczne są znaleźiska z okresu wczesnego średniowiecza, łącznie zarejestrowano je na 126 stanowiskach w obrębie całej gminy Łaszczów. Najstarsze stanowisko z tego okresu, datowane na VIII wiek naszej ery pochodzi z okolic Podlodowa, nieco młodsze może być stanowisko z Kmiczyna, datowane na VIII – IX wiek. Od X wieku można zaobserwować rozwój osadnictwa. Z X wieku jest ślad osadnictwa z Kolonii Nabróż, z X – XI wieku z Kolonii Dobużek. W przedziale chronologicznym X – XII wieku zarejestrowano już 5 osad z okolic Muratyna, Kolonii Kmiczyn i Kmiczyna. Z okolic tej ostatniej miejscowości pochodzi również osada datowana na X – XIII wiek. Na XII – XIII wiek datowane są zabytki z 6 stanowisk w okolicach Muratyna, Kolonii Nabróż, Kmiczyna, Kolonii Kmiczyn i Kolonii Dobużek. W okolicach Kmiczyna istniała też osada datowana na XIII wiek. Wynika z tego

bezsprzecznie, iż wyraźne centrum osadnicze wykrystalizowało się już około VIII wieku w okolicach Kmiczyna, trwając poprzez średniowiecze aż do czasów współczesnych.

■ **Historia.**

Tereny dzisiejszej gminy Łaszczów wchodziły w najdawniejszej przeszłości historycznej w skład ziem zwanych Grodami Czerwieńskimi, będącymi dzielnicą czy też krainą państwa polskiego za panowania Mieszka I. Najwcześniejsze wzmianki historyczne pozwalają powiązać dzieje omawianych terenów z historią pogranicza polsko-ruskiego. Pierwsze informacje zawarte są w najstarszych zabytkach piśmiennictwa wschodniosłowiańskiego – ruskich latopisach¹. Zawierają one kilka lakonicznych wzmianek o Grodach Czerwieńskich i ich stolicy – Czerwieniu, położonym w widłach rzek Huczwy i Siniuchy, opodal dzisiejszych Tyszowiec.

Ruski kronikarz Nestor zapisał w latopisie, że już w 981 roku Włodzimierz Wielki zajął Grody Czerwieńskie, co zapoczątkowało walki o te tereny między Polską i Rusią. Był to ważny politycznie i gospodarczo teren, rozciągający się prawdopodobnie od rzeki Wieprz na zachodzie po dorzecze Styru na wschodzie. W 1018 roku Grody Czerwieńskie na krótko powróciły do Polski, lecz już w 1031 lub 1039 roku zajął je książę ruski Jarosław Mądry.

Po śmierci Jarosława Mądrego nastąpiło na Rusi rozbitcie dzielnicowe. Powstało wówczas między innymi księstwo włodzimierskie, w skład którego weszły omawiane tereny. Księstwem tym władali kolejni książęta ruscy. W roku 1170 z zachodniej części tych ziem utworzono księstwo bełskie. Po upadku Czerwienia jego dotychczasową funkcję polityczną i administracyjną przejęły Grabowiec i Bełz. Grody te w XIII wieku stały się stolicami okręgów administracyjnych zwanych wołoskami. W XIII wieku Daniel halicki przeniósł do Chełma swoją stolicę, przejściowo tworząc nawet z tych terenów księstwo chełmskie. W tych czasach granice księstw oraz ich nazwy ulegały licznym przekształceniom w wyniku ustawicznych walk, a także w drodze dziedziczenia ziem. Tereny dzisiejszej gminy Łaszczów znajdowały się wówczas w wołosce bełskiej.

Po wygaśnięciu ruskiej dynastii Rurykowiczów pretensje do władania tymi ziemiami zgłaszali książęta mazowieccy, spokrewnieni po kądzieli z tą dynastią. W początkach XIV wieku władzę nad tym terytorium objął Bolesław Trojdenowicz, książę mazowiecki. Aby objąć tron musiał przejść na prawosławie, przyjmując

¹ Chodzi tu o tzw. *Latopis Nestora* [w:] *Pomniki dziejowe Polski*, t. I, Warszawa 1960, s. 521 - 834 oraz *Latopis Hipacki* [w:] *Połnoje sobranije russkich letopisiej*, t. II., St. Petersburg 1908.

jednocześnie imię Jerzego. Książę natrafił na silny opór szlachty ruskiej (bojarów), która najprawdopodobniej otruła go w 1341 roku. Po jego śmierci rozpoczęła się rywalizacja o te tereny pomiędzy Polską, Węgrami i Litwą. Kazimierz Wielki w 1366 roku narzucił swoje zwierzchnictwo ziemi chełmskiej i bełskiej, które oddał w lenno Jerzemu Narymutowiczowi, księciu litewskiemu. Po śmierci króla ziemie te przechodziły zmienne koleje, aż do roku 1387, kiedy wyprawa zbrojna królowej Jadwigi spowodowała powrót tych ziem pod panowanie polskie. Ziemię chełmską przyłączono wówczas do Korony. Natomiast ziemia bełska została oddana przez Władysława Jagiełłę w roku 1388 w dziedziczne lenno księciu mazowieckiemu Ziemowitowi IV. Po śmierci Ziemowita IV w 1434 roku jego syn Kazimierz II otrzymał we władanie ziemię bełską.

Pierwsze wzmianki o wsiach z obszaru dzisiejszej gminy Łaszczów pochodzą z końca XIV i początków XV wieku. Najwcześniej, bo w roku 1388 wzmiankowano Zimno², następnie w 1397 roku w dokumentach wymieniany jest Małoniż³, w 1406 roku odnotowano Domaniz⁴ i Steniatyn⁵, w 1409 roku wspomina się Hopkie i Pieniany⁶ w 1411 roku Nabroż⁷, w 1428 roku Pukarczów⁸, w 1430 roku Muratyn⁹.

Za rządów Kazimierza II w ziemi bełskiej rozwijało się intensywnie osadnictwo. Na obszary te przybywała szlachta z Małopolski, Wielkopolski, a zwłaszcza z Mazowsza, słusznie sądząc, że tutaj łatwiej będzie mogła dorobić się majątku. Po śmierci Kazimierza II ziemię bełską odziedziczył jego najmłodszy brat, książę rawski Władysław I. Po jego bezpotomnej śmierci 6 lutego 1462 roku rozgorzał spór o ziemię bełską pomiędzy książętami mazowieckimi a królem polskim Kazimierzem Jagiellończykiem. Szlachta ziemi bełskiej została wezwana przez Andrzeja Odrowąża, wojewodę ruskiego i starostę lwowskiego oraz Jana Kuropatwę,

² A. Janeczek, *Osadnictwo pogranicza polsko-ruskiego. Województwo bełskie od schyłku XIV do początku XVII w.*, Warszawa 1993, s. 330.

³ Tamże, s. 41.

⁴ I. Sułkowska-Kuraś, S. Kuraś, *Zbiór dokumentów małopolskich*, cz. I – VIII, Wrocław 1962 – 1975, s. 1187.

⁵ Tamże, s. 1193.

⁶ A. Janeczek, *Osadnictwo...*, s. 353.

⁷ I. Sułkowska-Kuraś, S. Kuraś, *Zbiór dokumentów...*, s. 1240.

⁸ L. Tatomir, F. X. Liske, A. Prochaska, *Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej, z Archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie*, t. VI, Lwów 1868 – 1906, s. 15.

⁹ A. Janeczek, *Osadnictwo...*, s. 50.

podkomorzego lubelskiego i starostę chełmskiego, do złożenia królowi hołdu posłuszeństwa. Szlachta bełska wysłała do króla Kazimierza Jagiellończyka delegację złożoną z czterech osób: „Czambora z *Likoszyna*, *podkomorzego bełskiego*, *Jana Małdrzyka z Chodziwanic*, *Dobka Biszowskiego*, *szlachcica herbu i rodziny Nieczujów*, i *Świętosława Labuńskiego*, którzy zamek wraz z ziemią bełską poddali rządowi królewskiem”¹⁰. Od tej pory ziemia bełska zaczęła należeć do Korony jako województwo bełskie, które składało się z powiatów: bełskiego, buskiego, lubaczowskiego, horodelskiego i grabowieckiego.

Wraz z rozwojem osadnictwa na tych terenach zaznaczyło się współistnienie dwóch wielkich wyznań: łacińskiego i prawosławnego. Kościół katolicki pojawił się na tych terenach w połowie XIV wieku wraz z osadnictwem polskim. Powstała wówczas sieć parafii rzymskokatolickich. Występowały na tym terenie dwa rodzaje fundacji kościelnych: książęca i szlachecka. Ta ostatnia dominowała, ponieważ fundacje książęce obejmowały w zasadzie tylko parafie w stolicach ówczesnych powiatów.

Teren dzisiejszej gminy Łaszczów obejmują dwie parafie: w Nabrożu i Łaszczowie. **Parafia w Nabrożu** była erygowana dnia 15 listopada 1411 roku i uposażona przez Jana Szompnika i jego żonę Agnieszkę, którzy również wzniesli pierwszy, drewniany kościół. Jest to jedna z najstarszych parafii w ówczesnej diecezji chełmskiej¹¹, do której należała do 1805 roku w obrębie dekanatu grabowieckiego. Po pożarze pierwszego kościoła, wybudowano w 1596 roku drugi, również drewniany, który przetrwał do 1684 roku, kiedy uległ spaleni. Murowany budynek świątyni ufundował w 1684 roku Samuel Łaszcz, kościół ten istnieje do dzisiaj. Konsekrowany został w 1690 roku przez biskupa Stanisława Jacka Święckiego.

Obecna **parafia w Łaszczowie** powstała w 1397 roku, pierwotnie jako parafia w Małoniżu, ufundowana przez właściciela Małoniża Andrzeja Morawę i Jaśka z Domaniża. Oni też ufundowali kościół pod wezwaniem Najświętszej Marii Panny i św. Piotra i Pawła. Po założeniu Łaszczowa w 1549 roku przeniesiono również parafię z Małoniża. Ostatni potomek rodu Łaszczów, biskup Józef Łaszcz około 1736 roku sprowadził do Łaszczowa jezuitów, którzy rozpoczęli budowę kolegium i kościoła, którego nie ukończono przed kasatą zakonu w 1773 roku. Parafia

¹⁰ A. A. Witusik, *Z raptularza historyka*, Lublin 1982, s. 16.

¹¹ M. T. Zahajkiewicz, *Diecezja lubelska. Informator historyczny i administracyjny*, Lublin 1985, s. 351.

w Łaszczowie do 1805 roku należała do diecezji chełmskiej w dekanacie grabowieckim.

Cerkiew prawosławna tkwiła w miejscowym krajobrazie od końca X wieku. Duże znaczenie dla ludności terenów obecnej gminy Łaszczów miała unia religijna zawarta między Stolicą Apostolską a duchowieństwem prawosławnym w roku 1596. W jej wyniku powstał kościół grekokatolicki, zwany unickim, który uznawał zwierzchność papieża, przy zachowaniu swych dotychczasowych obrzędów. Cerkwie grekokatolickie istniały:

- w **Hopkiem** cerkiew filialna parafii w Pienianach. Od 1875 roku została zamieniona na cerkiew prawosławną. Ostatnia świątynia drewniana, trzykokułowa, pochodziła z XVIII wieku, spłonęła w 1940 roku¹²;
- w **Kmiczynie** była cerkiew parafialna. W 1863 roku funkcjonowała jako filia parafii w Żulicach. Od 1875 roku została zamieniona na cerkiew prawosławną, istniejącą do 1945 roku. Ostatnia cerkiew drewniana, jednokokułowa, wzniesiona została w 1829 roku i rozebrana w 1938 roku¹³;
- w **Łaszczowie** oprócz parafii rzymskokatolickiej istniała parafia grekokatolicka, erygowana przez biskupa Józefa Łaszczę w 1743 roku. W 1760 roku istniała tutaj drewniana cerkiew pw. Św. Trójcy, która należała do dekanatu tyszowieckiego¹⁴. Ostatnia drewniana cerkiew była wzniesiona w 1878 roku jako prawosławna, została rozebrana w 1938 roku¹⁵, stała ona w części Łaszczowa zwanej Czerkasy;
- w **Muratynie** cerkiew grekokatolicką wzniesli małżonkowie Prusinowscy w 1687 roku. Pierwotnie była tu parafia, później filia parafii w Czartowcu. Od 1875 roku świątynię zamieniono na cerkiew prawosławną. Ostatnia cerkiew była drewniana, jednokokułowa, spalona przez Ukraińców w 1945 roku¹⁶;
- w **Nabrożu** oprócz parafii rzymskokatolickiej istniała parafia grekokatolicka, której daty erekcji nie znamy¹⁷;

¹² D. Kawałko, *Cmentarze województwa zamojskiego*, Zamość 1994, s. 134.

¹³ Tamże, s. 134.

¹⁴ W. Kołbuk, *Kościół wschodnie w Rzeczypospolitej około 1772 roku*, Lublin 1998, s. 304.

¹⁵ D. Kawałko, *Cmentarze...*, s. 135-136.

¹⁶ Tamże, s. 137.

¹⁷ Tamże, s. 137.

- w **Pienianach** była cerkiew parafialna grekokatolicka, którą w 1875 roku zamieniono na prawosławną. Ostatnia drewniana cerkiew wzniesiona została w 1757 roku, rozebrana w 1938 roku¹⁸;
- w **Podlodowie** pierwotnie istniała cerkiew prawosławną, o której jest wzmianka z 1578 roku. Od 1596 do 1875 roku została zamieniona na świątynię grekokatolicką, filię parafii w Pienianach. Od 1875 do 1938 roku powtórnie była to cerkiew prawosławną. Ostatnia świątynia drewniana była jednokopułowa, wzniesiona w 1752 roku, rozebrana w 1938 roku¹⁹;
- w **Ratyczowie** istniała najpierw cerkiew prawosławną, wzmiankowana w 1531 roku. Od 1596 do 1875 roku została zamieniona na świątynię grekokatolicką. Od 1875 do 1938 roku powtórnie była to cerkiew prawosławną. Ostatnia świątynia drewniana była jednokopułowa, wzniesiona w 1837 roku, została rozebrana w 1938 roku²⁰;
- w **Steniatynie** pierwotnie istniała cerkiew prawosławną, o której jest wzmianka z 1472 roku. Od 1596 do 1875 roku została zamieniona na świątynię grekokatolicką, filię parafii w Żulicach. Od 1875 do 1939 roku powtórnie była to cerkiew prawosławną. Ostatnia świątynia drewniana była wzniesiona w 1856 roku, rozebrana na początku lat 50-tych XX wieku²¹;
- w **Zimnie** istniała najpierw cerkiew prawosławną, wzmiankowana w 1531 roku. Od 1596 do 1875 roku została zamieniona na świątynię grekokatolicką. Od 1875 do 1938 roku powtórnie była to cerkiew prawosławną. Ostatnia świątynia drewniana była jednokopułowa, wzniesiona prawdopodobnie w 1743 roku, została rozebrana w 1938 roku²².

Dnia 22 stycznia 1549 roku Aleksander Łaszcz herbu Prawda, podkomorzy bełski i starosta horodelski, na gruntach wsi Domaniż lokował miasto wraz z zamkiem o nazwie rodowego herbu – Prawda. Jednak już w 1578 roku zmieniono nazwę na Łaszczów i nadano prawo magdeburskie²³. Zezwolenie królewskie na założenie miasta, które wydał Zygmunt August, pozwalało na zorganizowanie dwóch jarmarków

¹⁸ Tamże, s. 139.

¹⁹ Tamże, s. 139.

²⁰ Tamże, s. 140.

²¹ Tamże, s. 140

²² Tamże, s. 141.

²³ B. Szyszka, *Z dziejów Łaszczowa*, „Zamojski Kwartalnik Kulturalny” 1996, nr 2, s. 8-9.

i targu oraz na dwadzieścia lat zwalniało z podatków²⁴. Miasto zostało zbudowane na niewielkiej wyspie u ujścia rzeczki Rachanki do Huczwy, w sposób naturalny było bronione przez wody rzek i bagna. Dostęp do miasta był możliwy jedynie przez dwie groble usypane w dolinie Huczwy i umożliwiające komunikację na trasie z Bełza do Tyszowiec, Szczebrzeszyna a później też Zamościa. W północnej części wyspy założono *fortalicjum* broniące dostępu do osady i ryglujące przeprawę przez Huczwę. W 1594 roku Aleksander Łaszczyński, sprzedał połowę Łaszczowa z przyległościami Janowi Gorajskiemu, żonatemu z Konstancją z Łaszców. Ten ostatni założył tutaj zbór kalwiński, przekształcając w tym celu istniejący rzymskokatolicki kościół parafialny, przy którym ministrami byli: Krzysztof Kraiński w 1602 roku, Diakon Wawrzyniec Dominik w 1608 roku i Tomasz Petricius w 1618 roku²⁵. W tym czasie Łaszców stał się silnym ośrodkiem ruchu reformacyjnego. Obok zboru istniała również w latach 1561 – 1630 drukarnia należąca do tego wyznania. Zbór zlikwidowano w 1638 roku. Od połowy XVII wieku miasto ponownie było własnością rodu Łaszców. Podczas potopu szwedzkiego miasto wraz z zamkiem zostało spalone w 1702 roku, a wojny toczone w XVIII wieku doprowadziły je do ruiny. Około roku 1736 biskup Józef Łaszczyński, ostatni potomek rodu Łaszców sprowadził do osady jezuitów, którzy rozpoczęli budowę kolegium i kościoła, tego ostatniego nie ukończono przed kasatą zakonu w 1773 roku. Po śmierci biskupa w 1748 roku miasto odziedziczyła jego siostrzenica Anna Potocka. W roku 1749 z fundacji Franciszka Salezego Potockiego rozpoczęto budowę nowego murowanego rzymskokatolickiego kościoła parafialnego, który ukończono w roku 1751²⁶. Od Potockich w roku 1786 kupił Łaszców Paweł Gembarzewski.

W roku 1772 Austria, Prusy i Rosja podpisały pierwszy układ rozbiorowy. W tym czasie tereny dzisiejszej gminy Łaszców pozostały w składzie Rzeczypospolitej, nadal w obrębie ziemi bełskiej. Dopiero po III rozbiorze resztę ziemi chełmskiej i bełskiej oficjalnie wcielono do monarchii habsburskiej dnia 21 marca 1796 r. i otrzymały one nazwę Galicji Zachodniej. Austriacy dokonali także nowego podziału administracyjnego. Obszar ten został wówczas podzielony na trzy cyrkuły: lubelski,

²⁴ A. Janeczek, *Osadnictwo...*, s. 253.

²⁵ J. Niedźwiedź, *Słownik historyczny miejscowości dawnego województwa zamojskiego, Zamość 2002 (maszynopis)*.

²⁶ M. T. Zahajkiewicz, *Diecezja lubelska...*, s. 349-350.

siedlecki i bialski. Zamiast powiatów wprowadzono dystrykty. W nowym podziale tereny dzisiejszej gminy Łaszczów znalazły się w cyrkule lubelskim.

Parafie w Łaszczowie i Nabrożu od 1805 roku zostały włączone do nowo utworzonej łacińskiej diecezji lubelskiej w obrębie dekanatu tomaszowskiego, a następnie przeniesiono je do dekanatu tyszowieckiego.

W latach 1818 – 1819 niedokończony budynek kościoła rozebrał Franciszek Łukowski, ówczesny właściciel Łaszczowa i Nadolec, a budynek kolegium jezuickiego przejął na cele mieszkalne. Od połowy XIX wieku właścicielami miasta stali się Szeptyccy. W latach 1845 – 1868 przeprowadzono regulację miasta.

Po klęsce powstania styczniowego władze carskie nasiliły represje wobec społeczeństwa polskiego, których wyrazem była między innymi utrata praw miejskich przez Łaszczów w 1869 roku. Szczególnie ucierpiała ludność unicka sprzyjająca powstańcom, która została siłą włączona do kościoła prawosławnego po kasacie unii kościelnej w 1875 roku. Dopiero niepokoje społeczne wywołane niezadowoleniem z polityki rządu zmusiły cara Mikołaja II do wydania w 1905 roku ukazu o tolerancji religijnej. Ludność unicka masowo zaczęła wówczas przechodzić na katolicyzm.

W 1903 roku w Łaszczowie osiedlił się hrabia Aleksander Szeptycki, który dawny klasztor jezuicki przekształcił na pałac (w latach 1911 – 1912), w którym mieszkała cała rodzina do 1915 roku.

W sierpniu 1914 roku działania wojenne objęły południową Lubelszczyznę. Wojska austriackie stoczyły tu zwycięską bitwę z armią rosyjską dnia 27 sierpnia 1914 r. w okolicach Zamościa oraz 2 lutego 1915 r. pod Komarowem, a następnie wycofały się za rzekę San. W trakcie działań wojennych siedziba Szeptyckich została spalona dnia 29 czerwca 1915 roku przez wycofujących się Rosjan, a sami Szeptyccy przenieśli się w głąb Rosji do Odessy nad Morzem Czarnym.

Po wybuchu II wojny światowej wkraczające na te tereny oddziały niemieckie już 13 września 1939 roku nacierały na jednostki polskie w okolicach Tomaszowa Lubelskiego.

Jeszcze podczas walk z Niemcami dnia 17 września, z pogwałceniem wszystkich traktatów, wtargnęły na Lubelszczyznę wojska sowieckie, ale w początkach października, po ustaleniu linii demarkacyjnej na Bugu tereny te znalazły się pod okupacją niemiecką i weszły w skład dystryktu lubelskiego. W trakcie okupacji niemieckiej ludność gminy poniosła dotkliwe straty, m. in.

aresztowano hrabiego Stanisława Starowieyskiego, mieszkańca Łaszczowa, zamordowanego w obozie koncentracyjnym w Dachau 13 kwietnia 1941 roku.

Lata okupacji hitlerowskiej charakteryzowały się na terenie Zamojszczyzny szczególnym okrucieństwem. W 1942 roku całą ludność żydowską, stanowiącą wówczas 99% mieszkańców osady, Niemcy wywieźli i zamordowali w obozie w Bełżcu. W listopadzie 1942 r. Niemcy przystąpili do wielkiej akcji wysiedleńczej, która do sierpnia 1943 r. objęła 293 zamojskie wsie, zamieszkałe przez ponad 100 tysięcy polskich chłopów²⁷. Akcja niemiecka wiązała się z wysiedleniem wszystkich wsi i osad przeznaczonych dla osadników niemieckich. Stawiany przez mieszkańców opór oraz próby obrony własnego życia i majątku spotykały się z krwawymi represjami. Między innymi w Boże Narodzenie, 25 grudnia 1942 roku Niemcy spacyfikowali Łaszczów i zabrali z nabożeństwa w kościele 76 zakładników, których rozstrzelali w pobliskim lesie.

W początkach 1944 roku klęska Niemiec na froncie wschodnim była oczywista. Z terenu Zamojszczyzny rozpoczęła się żywiołowa ucieczka Niemców. Dnia 21 czerwca 1944 roku ukraińskie oddziały UPA spaliły Łaszczów. Od 20 lipca 1944 roku wojska sowieckie rozpoczęły natarcie przeprawiając się przez Bug, zajmując Rawę Ruską i Uhnów. Równocześnie oddziały Armii Krajowej i Batalionów Chłopskich rozpoczęły realizację akcji „Burza” – powstania powszechnego przeciw Niemcom. Tereny Zamojszczyzny zostały zajęte przez wojska sowieckie 3 Armii gwardii I Frontu Ukraińskiego, które w dniu 25 lipca 1944 roku dotarły do Zamościa.

Pierwsze lata powojenne to przede wszystkim odbudowa gospodarki ze zniszczeń wojennych. Po wojnie Polska w wyniku porozumień jałtańskich znalazła się w nowych granicach. Nowy kształt przybrało również województwo lubelskie, w obrębie którego znalazła się gmina Łaszczów. W roku 1954 przeprowadzono reformę terytorialną, która spowodowała powstanie gromad. Taki podział administracyjny przetrwał do 1973 roku, kiedy wprowadzono powtórnie podział na gminy w granicach istniejących do dzisiaj. W 1975 roku utworzono 49 województw w miejsce dotychczasowych siedemnastu, likwidując jednocześnie podział na powiaty. Od dnia 1 stycznia 1999 roku kolejny raz zmieniono podział administracyjny kraju, tworząc 16 województw w nowym kształcie i przywracając powiaty. Obecnie gmina Łaszczów znajduje się w powiecie tomaszowskim województwa lubelskiego.

²⁷ Cz. Madajczyk, *Generalna Gubernia w planach hitlerowskich. Studia*, Warszawa 1961, s. 113.

3.2. Układy przestrzenne i zabudowa wsi.

Jak podaje J. Górak²⁸, w regionie zamojskim występuje 10 form kształtów wsi. Na terenie gminy Łaszczów najliczniej występują wsie w formie widlic – głównie we wschodniej części gminy (m. in. Nabroź, Dobużek, Kmiczyn, Steniatyn, Zimno, Podlodów). W zachodniej części omawianego terenu występuje jedyna rzędówka – Wólka Pukarzowska. Kolonia Muratyn, Pukarzewo w części północno-zachodniej gminy oraz Kolonia Łaszczów, Domaniz i Hopkie w części środkowej i zachodniej reprezentują typ zabudowy ulicówki. W zasadzie na całym terenie gminy istnieje zabudowa samotnicza, głównie w formie niewielkich przysiółków, jednak najliczniej w okolicach Nabroża i Dobużka – Jarynowka, Płodozmiń, Kolonia Nabroź, Kmiczyn, Kolonia Kmiczyn.

Obecnie historyczny układ przestrzenny wsi w dużym stopniu został zniekształcony poprzez respektowanie ustanowionych linii zabudowy i realizację nowych budynków, niszczących pierwotną kompozycję układu, przy jednoczesnej likwidacji starej, najczęściej drewnianej zabudowy. W rezultacie powstały nowe układy, odbiegające od ustalonego tradycją kształtu wsi.

Zmiany w sposobie gospodarowania oraz przemiany cywilizacyjne przyczyniły się do degradacji tradycyjnego budownictwa i spowodowały wprowadzanie nowych, zunifikowanych form zabudowy, odbiegających najczęściej od tradycji regionu.

3.3. Stan zachowania zasobów zabytkowych.

W rejestrze i ewidencji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na obszarze gminy znajdują się obiekty architektury o walorach zabytkowych.

Najcenniejsze z nich to obiekty wpisane do rejestru:

W **Dobużku** – **zespół dworski**, składający się z murowanego dworu (do niedawna szkoła, obecnie pustostan) wzniesionego w 1850 roku, murowanych budynków spiżarni i pralni, zamienionych obecnie na mieszkania, powstałych w połowie XIX wieku, murowanej wozowni z 1 połowy XIX wieku, murowanej kuźni z 1922 roku oraz pozostałości parku krajobrazowego z połowy XIX wieku, o łącznej powierzchni 2,82 ha. Na terenie parku znajduje się 5 drzew uznanych za pomniki przyrody. Zespół został wpisany do rejestru zabytków pod numerem ZA/451.

W **Łaszczowie** do najcenniejszych obiektów należy **zespół kościoła parafialnego** składający się z murowanego kościoła pod wezwaniem św. Apostołów

²⁸ J. Górak, *Materiały do historii kultury materialnej Zamojszczyzny*, Zamość 1992, s. 21, mapa 18.

Piotra i Pawła, z fundacji Franciszka Salezego Potockiego. Obiekt był budowany zasadniczo w trzech fazach: lata 1749 – 1751 – wzniesienie jednonawowej, barokowej świątyni z prezbiterium, zakrystią i małym przedsionkiem, lata 1815 – 1890 – dobudowanie kruchty do nawy głównej, remont dachu i renowacja XVIII-wiecznych fresków (lata 60-te XIX wieku), 1902 rok – dalsza przebudowa pod kierownictwem Jana Patrizio z Warszawy. W 1912 roku z fundacji hrabiego Szeptyckiego położono w kościele posadzkę. W 1944 roku obiekt został częściowo zniszczony i wyremontowany w 1945 roku. Po wojnie nad nawą została dobudowana wieża. W roku 1965 prof. Tadeusz Turkowski i mgr Ewa Nowotarska przeprowadzili konserwację wnętrza oraz wykonali polichromie, które przypuszczalnie przykryły wcześniejsze, XVIII-wieczne freski. Obecnie jest to jednonawowa świątynia, zamknięta od południa trójbocznym prezbiterium z przylegającymi prostokątnymi zakrystiami. Zewnętrzna bryła kościoła jest pozbawiona elementów dekoracyjnych. Wnętrze przykryte jest sklepieniem kolebkowym z lunetami, podwójne pilastry podtrzymują gierowane belkowanie²⁹. W zespole ponadto znajdują się: trójarkadowa dzwonnica murowana wzniesiona w latach 1948 – 1950, murowany budynek kostnicy z 1867 roku, murowana plebania z 1906 roku, murowany budynek kancelarii z 1906 roku, obecnie organistówki, kamienny nagrobek z 1858 roku, murowane ogrodzenie z kapliczkami i stacjami z 1867 roku oraz cmentarz przykościelny wraz z drzewostanem z XVIII wieku. Zespół wpisano do rejestru zabytków pod numerem ZA/420.

Zespół pałacowo-parkowy w Łaszczowie, na który składa się murowany pałac, wzniesiony w latach 1736 – 1758 pierwotnie jako kolegium jezuickie, przebudowany przez hrabiów Szeptyckich na rezydencję rodową, obecnie w ruinie, ponadto ruiny murowanego kościoła z lat 1736 – 1758. Za projektantów kościoła i kolegium uważa się jezuitów Pawła Giżyckiego i Tomasza Żebrowskiego. Budynek kolegium wzniesiono na rzucie prostokąta, dwukondygnacyjny, podpiwniczony, z fasadą od północy. Wszystkie pomieszczenia miały sklepienia kolebkowe z lunetami a korytarze sklepienia kolebkowo-krzyżowe na gurtach. Prace adaptacyjne podjęto tylko wewnątrz budynku. Usunięto kuchnię z przesklepionymi piecami piekarskimi i przeniesiono do murowanego budynku kuchni w oficynie bocznej (z przełomu XIX i XX wieku), której nadbudowano piętro. Zasadnicza

²⁹ G. Żurawicka, *Kościół w Łaszczowie*, „Zamojski Kwartalnik Kulturalny” 1996, nr 2, s. 22-23.

przebudowa miała miejsce w latach 1911 – 1912. Prowadził ją architekt Teodor Talowski. Dobudowano skrzydło boczne, na fasadzie południowej i od frontu dobudowano niewielkie ryzality. Od strony zachodniej dodano niewielki aneks. Podzielono pierwszy korytarz, biegnący wzdłuż budynku od strony północnej, tworząc dodatkowy ciąg amfiladowy, co nadało budynkowi charakter rezydencjonalny. Elewacje budynku były bardzo skromne, składały się na nie lizeny, boniowania, wydatne gzymsy wieńczące oraz profilowane opaski wokół otworów drzwiowych i okiennych. Dach pokryto eternitem. W trakcie przebudowy uporządkowano park, częściowo zmieniając jego styl, tworząc założenie o charakterze krajobrazowym, o powierzchni ok. 8 ha, utworzonego w miejscu XVIII-wiecznego ogrodu klasztornego. Pałac został spalony przez Rosjan 29 czerwca 1915 roku. W latach 1916 – 1917 najstarszą część obiektu przykryto prowizorycznym dachem. W 1926 roku rozebrano nowe skrzydło, które było najbardziej zniszczone³⁰. Pałac nie został już wyremontowany. Na terenie częściowo zdewastowanego parku znajduje się obecnie 5 drzew uznanych za pomniki przyrody. Obiekt jest połączony systemem stawów z zespołem dworskim w Nadolcach. Zespół wpisano do rejestru zabytków pod numerem A/586.

Murowana **bóżnica (synagoga)** w **Łaszczowie** przebudowana w 1770 roku z XVI-wiecznego budynku zbrojowni, będącej pozostałością po istniejącym tu zamku rodu Łaszczów. Obiekt wpisano do rejestru zabytków pod numerem A/487.

Murowany **kościół parafialny** w **Nabrożu** pod wezwaniem Wniebowzięcia NMP wybudowano w 1684 roku z fundacji Samuela Łaszcza. Konsekrowany w 1690 roku przez biskupa Stanisława Jacka Świącickiego. Jest to jednonawowa, sklepiona, murowana z cegły świątynia, z dwoma zakrystiami przy prezbiterium. Dnia 29 września 1827 roku kościół uległ znacznemu zniszczeniu w wyniku pożaru, a następnie był prowizorycznie odbudowany. Dopiero w latach 1901 – 1905 został przebudowany i rozbudowany według planów architekta Szymańskiego z Lublina, co spowodowało zatarcie cech stylowych świątyni. Od strony południowej dobudowano drugą zakrystię, rozbudowano nawę główną, obiekt podwyższono i wymurowano nowe sklepienie oraz zmieniono fronton. W 1907 roku ponownej konsekracji dokonał biskup Franciszek Jaczewski. Dnia 25 maja 1944 roku kościół spalono. Częściowo został odnowiony w 1948 roku, gruntownie wyremontowany w 1951 roku.

³⁰ J. Sadaj-Sado, *Pałac w Łaszczowie*, „Zamojski Kwartalnik Kulturalny” 1996, nr 2, s. 27-29.

W 1966 roku zostały wykonane polichromie przez prof. Jakubczyka i Jana Standa. Na chórze muzycznym znajdują się organy wykonane w 1968 roku przez Salnichowskiego z Bydgoszczy. Obok kościoła stoi murowana dzwonnica z lat 1900 – 1902. Przy świątyni znajduje się XVIII-wieczny cmentarz przykościelny z drzewostanem. Całość otacza murowane ogrodzenie z wnękami wzniesione w 1903 roku. Obiekt wpisano do rejestru zabytków pod numerem ZA/200.

W **Nabrożu** znajduje się również **cmentarz grzebalny** rzymskokatolicki, dawniej także prawosławny i grekokatolicki, czynny. Przypuszczalnie powstał na początku XIX wieku (być może około 1827 r.). Cmentarz ma kształt pięcioboku o powierzchni 2,5 ha i jest połączony widokowo z kościołem, od którego prowadzi aleja aż do bramy i dalej, przez cały cmentarz. Zachowało się około 70 kamiennych i żeliwnych nagrobków sprzed 1945 r., w tym jeden z 1 połowy XIX wieku i 36 z 2 połowy XIX wieku. Na uwagę zasługuje murowana kaplica grobowa rodziny Rakowskich, wybudowana około 1850 roku w stylu późnoklasycystycznym, wykorzystywana jako świątynia oraz murowany grobowiec z kamiennym frontonem rodziny Chrzanowskich, wybudowany dla Stasia Chrzanowskiego, jedyne go syna i spadkobiercy majątku rodzowego, zamordowanego w 1910 roku. Cmentarz porastają jesiony, lipy, topole, modrzewie, dęby, klony wierzby i kasztanowce, rosnące na obrzeżu i w kwaterach centralnych. Całość ogrodzona jest ażurowym murem z czerwonej cegły, prawdopodobnie z początku XX wieku. Obiekt wpisano do rejestru zabytków pod numerem ZA/361.

W **Nadolcach** znajduje się **zespół dworski** składający się z murowanego dworu wzniesionego w XIX wieku, później przebudowanego na rządówkę, empirowej kolumny kamiennej z 1828 roku, upamiętniającej F. Łukowskiego, umieszczonej w pozostałościach parku krajobrazowego o powierzchni 4 ha, widokowo związanego z kompleksem stawów w dolinie Huczwy. Powyższe obiekty zespołu wpisano do rejestru zabytków pod numerem ZA/469. W zespole znajdują się również: murowana kuźnia i stelmarnia z 1893 roku, murowany spichlerz z 1927 roku, murowana obora z 1896 roku, murowany parnik z lat 20-tych XX wieku, murowany budynek gospodarczy z lat 20-tych XX wieku oraz drewniane szóstak i trojak z początku XX wieku. Wymienione budynki znajdują się ewidencji obiektów o charakterze zabytkowym.

W **Podlodowie** znajdują się pozostałości **nowożytnego założenia obronnego** datowanego na XVI – XVII wiek w postaci umocnień ziemnych. Obiekt figuruje

w ewidencji archeologicznej jako Podlodów stan. 1 (229/94-92) i jest wpisany do rejestru zabytków pod numerem A/284.

W ewidencji konserwatorskiej znajdują się obiekty o charakterze zabytkowym wyszczególnione na stronach 92 - 94 opracowania.

3.4. Rozpoznanie i ocena stanu krajobrazu.

Istotny wpływ na zasoby i walory krajobrazu ma przynależność terenu gminy do poszczególnych mezoregionów fizyczno–geograficznych. Według regionalizacji fizyczno–geograficznej obszar gminy przynależy do mezoregionu zwanego Grzędą Sokalską, który na tym odcinku ma charakter lessowej wysoczyzny pociętej licznymi wąwozami i jarami, pozbawiony większych kompleksów leśnych.

W obrębie poszczególnych mezoregionów zaznaczają się znaczne różnice lokalnych cech krajobrazowych dotyczących ukształtowania i pokrycia terenu oraz nasycenia obszarów zasobami kulturowymi. Obszar gminy Łaszczów charakteryzuje się w miarę jednostajnym przemieszaniem pól uprawnych oraz zabudowy wiejskiej. Niewielkie kompleksy leśne koncentrują się w części centralnej i zachodniej omawianego terenu.

Kolejnym elementem istotnym dla ustalenia waloryzacji krajobrazu kulturowego są informacje o osadnictwie prahistorycznym i wczesnośredniowiecznym, pozyskane w oparciu o badania archeologiczne (AZP) oraz dane o historycznych podziałach administracyjnych od czasów najdawniejszych (w tym przypadku od końca XIV wieku) do końca XIX wieku.

Zestawienie jednostek podziału wynikających ze wspomnianych klasyfikacji miejscowych cech krajobrazu i regionalizacji fizyczno–geograficznej pozwoliło na wydzielenie obszarów o względnej jednolitości pod względem ukształtowania, pokrycia oraz odrębności historycznej.

W oparciu o dane o ukształtowaniu terenu, charakterze zabudowy, rozmieszczeniu połączy leśnych oraz terenów użytkowanych rolniczo, a także informacjach historycznych wyróżniono cztery strefy o zróżnicowanym charakterze architektoniczno – krajobrazowym.

Większa część terenu gminy (głównie wschodnia i centralna, wsie: Kmiczyn, Steniatyn, Zimno, Ratyczów, Kolonia Łaszczów, Hopkie, Kolonia Hopkie) ma charakter mieszany. Dominującym elementem jest zabudowa współczesna z wtopionymi w nią resztkami budownictwa tradycyjnego. Całość zabudowy na ogół dość dobrze utrzymuje się w tradycyjnych układach przestrzennych wsi. W tą całość

wkomponowane są dość liczne obiekty zabytkowe różnej wartości (m. in. pozostałości parku dworskiego w Steniatynie, stary młyn motorowy w Kolonii Łaszców, budownictwo drewniane, kapliczki, liczne stare cmentarze).

Północno-zachodnia część gminy ma większe walory zabytkowe (wsie: Nabroź, Dobużek, Muratyn, Pukarzów i Małoniż). Dominuje tu krajobraz kulturowy historycznie nawarstwiony z czytelnym układem kompozycyjnym, jednak z zaniedbanym modelem budownictwa tradycyjnego. Znajdują się tu cenne obiekty, m. in. zespół dworski w Dobużku, zespół kościoła parafialnego oraz cmentarz w Nabrożu, pozostałości zespołu dworskiego w Pukarzowie, stare cmentarze, kamienne figury.

Bezpośrednio do tego terenu przylega obszar historycznego miasta Łaszczoza wraz z powiązanymi – widokowo – wsią Nadolce oraz historycznie i funkcjonalnie – wsiami Czerkasy, Pod hajce i Domaniż. Są to tereny o znacznej wartości zabytkowej krajobrazu historycznie jednorodnego lub nawarstwowanego, z czytelnym układem kompozycyjnym i o zróżnicowanej wartości zabudowy tradycyjnej. Znajdują się tu liczne obiekty zabytkowe: oprócz historycznego układu przestrzennego Łaszczoza, z którego zachowały się pewne elementy (m. in. pałac – dawny klasztor jezuitów – wraz z parkiem, zespół kościoła parafialnego, synagoga w pozostałościach zamku Łaszców, kamienne figury świętych, karczma, pozostałości cmentarza żydowskiego) dochodzi zespół dworski w Nadolcach, stary cmentarz w Czerkasach oraz pozostałości starej zabudowy drewnianej.

Południowo-zachodni fragment obszaru gminy Łaszców, w rejonie wsi Pieniany, Podlodów i Kolonia Podlodów ma podobną wartość krajobrazu kulturowego, co rejon Łaszczoza. Przy niższej wartości modelu zabudowy tradycyjnej – w porównaniu z Łaszczowem – wysoką wartość krajobrazu historycznego podnoszą liczne w tym rejonie stanowiska archeologiczne – głównie kur hany na wyniosłościach wzdłuż doliny Huczwy. W okolicach Podlodowa znajdują się pozostałości ziemnego założenia obronnego z okresu nowożytnego (XVI – XVII wiek) oraz inne stanowiska archeologiczne, na których odkryto cenne – dla poznania przeszłości tych terenów – zabytki.

Proponuje się wyznaczyć strefę chronionego krajobrazu kulturowego obejmującego teren historycznego miasta Łaszczoza, wraz z powiązaniem widokowo zespołem dworskim w Nadolcach. Na terenie tym postuluje się pełną ochronę treści historycznych, formy, substancji i funkcji chronionych obiektów. Podobną ochroną

proponuje się otoczyć obszar w okolicach wsi Pieniany, Podlodów i Kolonia Podlodów. Tereny te w powiązaniu z obszarami rozciągającymi się na południe i zachód od granic gminy (m. in. Kolonii Hubinek, Łubcza, Gródka, Nedeżowa i innych) tworzą unikalny ciąg kur hanowych stanowisk archeologicznych. Obiekty te oprócz znacznej wartości poznawczej stanowią interesujący element krajobrazu.

Pozostały teren gminy (z wyjątkiem cennych zespołów w Dobużku, Nabrożu i – ewentualnie – Pukarzowie) ma mniejsze walory zabytkowe. Dopuszczalne są na nim przekształcenia przestrzenne, z uwzględnieniem punktowych obiektów zabytkowych (cmentarzy, kapliczek, krzyży, przykładów budownictwa tradycyjnego, stanowisk archeologicznych itp.) i innych obiektów o walorach historycznych.

Na terenie całej gminy postuluje się ochronę krajobrazu kulturowego poprzez zachowanie dominacji form budownictwa tradycyjnego oraz harmonijne nawiązywanie do tradycji w budownictwie nowoczesnym.

3.4. Wykaz zabytków prawnie chronionych oraz znajdujących się w ewidencji konserwatorskiej.

■ Archeologia.

Ewidencja stanowisk archeologicznych w oparciu o Archeologiczne Zdjęcie Polski oraz inne opracowania źródłowe obejmuje 371 stanowiska (717 faktów osadniczych).

EWIDENCJA STANOWISK ARCHEOLOGICZNYCH NA TERENIE GMINY ŁASZCZÓW.

L. p.	Nr stan. na obsz.	Miejscowość	Nr stan.w miejsc.	Funkcja stanowiska	Kultura	Chronologia
Obszar AZP nr 91-92						
1	39	Kolonia Dobużek	4	ślad osadn.	Przeworska	Ok. wp. rzymskich
2	39	Kolonia Dobużek	4	osada	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średn.
3	39	Kolonia Dobużek	4	osada	Średniowieczna	Okres średniow.
4	40	Kolonia Dobużek	5	osada	Średniowieczna	Okres średniow.
5	41	Kolonia Dobużek	6	osada?	Przeworska	Ok. wp. rzymskich
6	41	Kolonia Dobużek	6	osada	Średniowieczna	Okres średniow.
7	42	Kolonia Dobużek	6A	ślad osadn.	K. pucharów lejkow.	Neolit
8	42	Kolonia Dobużek	6A	osada?	Przeworska	Ok. wp. rzymskich
9	42	Kolonia Dobużek	6A	osada	Średniowieczna	Okres średniow.
10	42	Kolonia Dobużek	6A	cmentarzysko?	Pradziejowa	Nieokreślona

L. p.	Nr stan. na obsz.	Miejscowość	Nr stan. w miejsc.	Funkcja stanowiska	Kultura	Chronologia
11	43	Kolonia Dobużek	6B	osada	Przeworska	Ok. wp. rzymskich
12	43	Kolonia Dobużek	6B	osada	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średn.
13	43	Kolonia Dobużek	6B	osada?	Średniowieczna	Okres średniow.
14	81	Kolonia Muratyn	6	ślad osadn.	Pradziejowa	Nieokreślona
15	82	Kolonia Muratyn	7	osada	Trzciniecka?	II ok r. ep. brązu
16	83	Muratyn	2	osada?	Średniowieczna	Okres średniow.
17	84	Muratyn	3	ślad osadn.	?	Neolit?
18	84	Muratyn	3	osada	Wczesnośredniow.	X – XII w.
19	85	Muratyn	4	osada	?	Wcz. ok r. ep. brązu
20	85	Muratyn	4	ślad osadn.	?	Ok. wp. rzymskich
21	85	Muratyn	4	osada	Wczesnośredniow.	X – XII w.
22	86	Muratyn	5	ślad osadn.	?	Ok. wp. rzymskich
23	86	Muratyn	5	osada	Wczesnośredniow.	XII – XIII w.
24	87	Muratyn	6	osada	K. pucharów lejkow.	Neolit
25	87	Muratyn	6	ślad osadn.	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średn.
Obszar AZP nr 91-93						
26	92	Kolonia Nabród	3	osada?	Łużycka	Ep. brązu/halsztat
27	93	Kolonia Nabród	4	ślad osadn.	Wczesnośredniow.	X w.
28	94	Kolonia Nabród	5	osada?	?	Wcz. ok r. ep. brązu
29	94	Kolonia Nabród	5	osada?	Pomorska	Okres lateński
30	95	Kolonia Nabród	6	osada	Wczesnośredniow.	XII – XIII w.
31	96	Kolonia Nabród	7	ślad osadn.	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średn.
32	97	Kolonia Nabród	8	osada	Wczesnośredniow.	XII – XIII w.
Obszar AZP nr 92-92						
33	1	Łaszczów	1	ślad osadn.	Pradziejowa	Nieokreślona
34	2	Łaszczów	2	ślad osadn.	Pradziejowa	Nieokreślona
35	3	Łaszczów	3	grób	Pradziejowa	Nieokreślona
36	4	Łaszczów	4	ślad osadn.	Pradziejowa	Nieokreślona
37	5	Łaszczów	5	osada	K. pucharów lejkow.	Neolit
38	5	Łaszczów	5	osada?	?	Wcz. ok r. ep. brązu
39	5	Łaszczów	5	ślad osadn.	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
40	7	Pukarzew	1	ślad osadn.	K. pucharów lejkow.	Neolit
41	7	Pukarzew	1	osada	Wielbarska	Ok. wpł. rzymskich
42	7	Pukarzew	1	osada?	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
43	8	Pukarzew	2	osada?	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
44	8	Pukarzew	2	osada?	Pradziejowa	Nieokreślona
45	9	Pukarzew	3	ślad osadn.	?	Neolit

L. p.	Nr stan. na obsz.	Miejscowość	Nr stan.w miejsc.	Funkcja stanowiska	Kultura	Chronologia
46	9	Pukarzów	3	osada?	?	Mł. ok r. przedrzym.
47	9	Pukarzów	3	ślad osadn.	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
48	10	Pukarzów	4	osada?	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
49	10	Pukarzów	4	ślad osadn.	Pradziejowa	Nieokreślona
50	15	Wólka Pukarzowska	1	osada?	K. ceramiki wstęgowej	Neolit
51	15	Wólka Pukarzowska	1	osada?	Łużycka	Ep. brązu/halsztat
52	15	Wólka Pukarzowska	1	ślad osadn.	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
53	16	Kol. Łaszczów Poduchowny	1	osada	K. pucharów lejkow.	Neolit
54	17	Kol. Łaszczów Poduchowny	2	cmentarzysko	?	Ok. wpł. rzymskich
55	18	Kol. Łaszczów Poduchowny	3	ślad osadn.	K. pucharów lejkow.	Neolit
56	18	Kol. Łaszczów Poduchowny	3	ślad osadn.	?	Wcz. ok r. ep. brązu
57	18	Kol. Łaszczów Poduchowny	3	ślad osadn.	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
58	19	Kol. Łaszczów Poduchowny	4	ślad osadn.	?	Neolit
59	19	Kol. Łaszczów Poduchowny	4	osada?	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
60	20	Kolonia Dobużek	1	osada?	K. ceramiki wstęgowej	Neolit
61	20	Kolonia Dobużek	1	osada	?	Ok. wpł. rzymskich
62	20	Kolonia Dobużek	1	ślad osadn.	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
63	21	Kolonia Dobużek	2	ślad osadn.	K. pucharów lejkow.	Neolit
64	21	Kolonia Dobużek	2	ślad osadn.	?	Ok. wpł. rzymskich
65	22	Czerkasy	1	ślad osadn.	?	Wcz. ok r. ep. brązu
66	22	Czerkasy	1	osada	Łużycka	Ep. brązu/halsztat
67	22	Czerkasy	1	osada?	?	Ok. wpł. rzymskich
68	23	Dobużek	1	osada?	?	Wcz. ok r. ep. brązu
69	24	Pod hajce	1	ślad osadn.	K. pucharów lejkow.	Neolit
70	24	Pod hajce	1	ślad osadn.	Zarubiniecka?	Mł. ok r. przedrzym.
71	25	Pukarzów	5	osada	Wielbarska	Ok. wpł. rzymskich
72	26	Pukarzów	6	osada?	K. pucharów lejkow.	Neolit

L. p.	Nr stan. na obsz.	Miejscowość	Nr stan.w miejsc.	Funkcja stanowiska	Kultura	Chronologia
73	26	Pukarzów	6	ślad osadn.	?	Ok. wpl. rzymskich
74	27	Pukarzów	7	osada?	Przeworska	Ok. wpl. rzymskich
75	27	Pukarzów	7	ślad osadn.	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
76	28	Pukarzów	8	ślad osadn.	?	Ok. wpl. rzymskich
77	29	Pukarzów	9	osada?	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
78	30	Małoniż	1	osada?	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
79	30	Małoniż	1	ślad osadn.	Pradziejowa	Nieokreślona
80	31	Małoniż	2	ślad osadn.	?	Ok. wpl. rzymskich
81	31	Małoniż	2	osada	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
82	32	Małoniż	3	osada	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
83	33	Małoniż	4	ślad osadn.	?	Ok. wpl. rzymskich
84	33	Małoniż	4	osada?	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
85	34	Małoniż	5	osada?	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
86	35	Małoniż	6	osada?	K. pucharów lejkow.	Neolit
87	35	Małoniż	6	ślad osadn.	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
88	35	Małoniż	6	ślad osadn.	Pradziejowa	Nieokreślona
89	36	Pukarzów	10	osada?	?	Ok. wpl. rzymskich
90	37	Pukarzów	11	osada?	K. pucharów lejkow.	Neolit
91	37	Pukarzów	11	osada?	?	Ok. wpl. rzymskich
92	38	Nadolce	1	ślad osadn.	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
93	38	Nadolce	1	ślad osadn.	Pradziejowa	Nieokreślona
94	39	Nadolce	2	ślad osadn.	K. pucharów lejkow.	Neolit
95	39	Nadolce	2	ślad osadn.	Łużycka	Ep. brązu/ halsztat
96	39	Nadolce	2	ślad osadn.	Pradziejowa	Nieokreślona
97	40	Kolonia Nadolce	1	osada	K. pucharów lejkow.	Neolit
98	40	Kolonia Nadolce	1	ślad osadn.	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
99	40	Kolonia Nadolce	1	ślad osadn.	Pradziejowa	Nieokreślona
100	41	Kolonia Nadolce	2	osada	K. pucharów lejkow.	Neolit
101	41	Kolonia Nadolce	2	osada	?	Wcz. ok r. ep. brązu
102	42	Kolonia Nadolce	3	osada?	K. pucharów lejkow.	Neolit

L. p.	Nr stan. na obsz.	Miejscowość	Nr stan.w miejsc.	Funkcja stanowiska	Kultura	Chronologia
103	42	Kolonia Nadolce	3	śląd osadn.	Pradziejowa	Nieokreślona
104	43	Kolonia Nadolce	4	śląd osadn.	K. pucharów lejkow.	Neolit
105	43	Kolonia Nadolce	4	osada?	?	Wcz. ok r. ep. brązu
106	44	Kolonia Nadolce	5	osada?	?	Wcz. ok r. ep. brązu
107	45	Kolonia Nadolce	6	osada?	?	Wcz. ok r. ep. brązu
108	46	Kolonia Nadolce	7	osada?	?	Wcz. ok r. ep. brązu
109	47	Kolonia Nadolce	8	śląd osadn.	Świdarska?	Paleolit schyłkowy
110	47	Kolonia Nadolce	8	osada?	K. pucharów lejkow.	Neolit
111	47	Kolonia Nadolce	8	osada	Trzciniecka	II ok r. ep. brązu
112	47	Kolonia Nadolce	8	osada	Przeworska	Ok. wpł. rzymskich
113	48	Kolonia Nadolce	9	osada?	Trzciniecka	II ok r. ep. brązu
114	49	Muratyn	1	osada?	?	Wcz. ok r. ep. brązu
115	50	Małoniż	7	śląd osadn.	?	Wcz. ok r. ep. brązu
116	50	Małoniż	7	osada?	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
117	51	Kolonia Muratyn	1	osada?	?	Wcz. ok r. ep. brązu
118	51	Kolonia Muratyn	1	osada?	?	Ok. wpł. rzymskich
119	52	Kolonia Muratyn	2	osada?	?	Wcz. ok r. ep. brązu
120	52	Kolonia Muratyn	2	osada?	Łużycka	Ep. brązu/halsztat
121	53	Kolonia Muratyn	3	osada	Trzciniecka	II ok r. ep. brązu
122	54	Kolonia Muratyn	4	osada	Trzciniecka	II ok r. ep. brązu
123	55	Kolonia Muratyn	5	osada?	Trzciniecka	II ok r. ep. brązu
124	55	Kolonia Muratyn	5	śląd osadn.	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
Obszar AZP nr 92-93						
125	33	Dutrów	3	śląd osadn.	Mierzanowicka	I ok r. ep. brązu
126	33	Dutrów	3	śląd osadn.	?	Ok. wpł. rzymskich
127	33	Dutrów	3	śląd osadn.	Pradziejowa	Nieokreślona
128	40	Steniatyn	3	śląd osadn.	?	Neolit
129	41	Steniatyn	8	śląd osadn.	K. pucharów lejkow?	Neolit
130	41	Steniatyn	8	śląd osadn.	?	Ok. wpł. rzymskich
131	42	Steniatyn	9	śląd osadn.	?	Neolit
132	43	Steniatyn	10	śląd osadn.	?	Ok. wpł. rzymskich
133	44	Steniatyn	11	osada?	?	Wcz. ok r. ep. brązu
134	45	Steniatyn	12	śląd osadn.	?	Ok. wpł. rzymskich

L. p.	Nr stan. na obsz.	Miejscowość	Nr stan.w miejsc.	Funkcja stanowiska	Kultura	Chronologia
135	45	Steniatyn	12	śląd osadn.	Staropolska	Okres nowożytny
136	46	Steniatyn	13	osada?	?	Wcz. ok r. ep. brązu
137	46	Steniatyn	13	śląd osadn.	Pradziejowa	Nieokreślona
138	47	Steniatyn	14	śląd osadn.	Łużycka	Ep. brązu/halsztat
139	47	Steniatyn	14	śląd osadn.	?	Ok. wpł. rzymskich
140	48	Steniatyn	15	śląd osadn.	K. lub.-woł. ce r. mal?	Neolit
141	48	Steniatyn	15	osada?	?	Wcz. ok r. ep. brązu
142	48	Steniatyn	15	śląd osadn.	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
143	49	Steniatyn	16	osada?	?	Wcz. ok r. ep. brązu
144	50	Steniatyn	17	osada?	?	Ok. wpł. rzymskich
145	51	Steniatyn	18	śląd osadn.	Pradziejowa	Nieokreślona
146	52	Steniatyn	19	śląd osadn.	Pradziejowa	Nieokreślona
147	53	Pod hajce	2	śląd osadn.	?	Ok. wpł. rzymskich
148	54	Pod hajce	3	śląd osadn.	Pradziejowa	Nieokreślona
149	55	Pod hajce	13	śląd osadn.	?	Neolit?
150	56	Pod hajce	14	śląd osadn.	Pradziejowa	Nieokreślona
151	57	Pod hajce	15	śląd osadn.	K. ceram. sznurowej	Neolit
152	58	Czerkasy	2	śląd osadn.	?	Wcz. ok r. ep. brązu
153	59	Czerkasy	3	śląd osadn.	K. pucharów lejkow.	Neolit
154	59	Czerkasy	3	śląd osadn.	?	Wcz. ok r. ep. brązu
155	60	Czerkasy	4	śląd osadn.	Mierzanowicka	I ok r. epoki brązu
156	60	Czerkasy	4	śląd osadn.	Łużycka	Ep. brązu/halsztat
157	60	Czerkasy	4	śląd osadn.	Średniowieczna	Okres średniow.
158	61	Czerkasy	5	śląd osadn.	Trzciniecka	II ok r. epoki brązu
159	62	Czerkasy	6	śląd osadn.	?	Wcz. ok r. ep. brązu
160	63	Czerkasy	7	osada?	?	Wcz. ok r. ep. brązu
161	64	Czerkasy	8	osada?	Łużycka	Ep. brązu/halsztat
162	65	Czerkasy	9	osada?	K. pucharów lejkow.	Neolit
163	65	Czerkasy	9	osada?	?	Wcz. ok r. ep. brązu
164	65	Czerkasy	9	osada?	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
165	66	Czerkasy	10	śląd osadn.	?	Wcz. ok r. ep. brązu

L. p.	Nr stan. na obsz.	Miejscowość	Nr stan.w miejsc.	Funkcja stanowiska	Kultura	Chronologia
166	67	Czerkasy	11	osada?	Mierzanowicka	I ok r. epoki brązu
167	68	Czerkasy	12	osada?	?	Wcz. ok r. ep. brązu
168	69	Czerkasy	13	śląd osadn.	K. pucharów lejkow?	Neolit
169	69	Czerkasy	13	śląd osadn.	Przeworska	Ok. wpł. rzymskich
170	69	Czerkasy	13	śląd osadn.	Staropolska	Okres nowożytny
171	70	Czerkasy	14	śląd osadn.	Pradziejowa	Nieokreślona
172	71	Czerkasy	15	osada?	Pradziejowa	Nieokreślona
173	72	Czerkasy	16	śląd osadn.	?	Wcz. ok r. ep. brązu
174	72	Czerkasy	16	śląd osadn.	?	Ok. wpł. rzymskich
175	73	Kmiczyn	1	osada?	K. pucharów lejkow?	Neolit
176	73	Kmiczyn	1	śląd osadn.	?	Ok. wpł. rzymskich
177	74	Kmiczyn	2	śląd osadn.	K. pucharów lejkow.	Neolit
178	74	Kmiczyn	2	śląd osadn.	?	Okres lateński
179	75	Kmiczyn	3	osada	Wczesnośredniow.	X – XII w.
180	76	Kmiczyn	4	osada?	?	Wcz. ok r. ep. brązu
181	76	Kmiczyn	4	osada?	Wczesnośredniow.	X – XII w.
182	77	Kmiczyn	5	osada?	?	Wcz. ok r. ep. brązu
183	77	Kmiczyn	5	osada?	Wczesnośredniow.	VIII – IX w.
184	77	Kmiczyn	5	osada?	Wczesnośredniow.	XII – XIII w.
185	78	Kmiczyn	6	osada?	K. pucharów lejkow.	Neolit
186	78	Kmiczyn	6	osada?	Mierzanowicka	I ok r. epoki brązu
187	78	Kmiczyn	6	śląd osadn.	?	Ok. wpł. rzymskich
188	78	Kmiczyn	6	osada?	Wczesnośredniow.	X – XIII w.
189	79	Kmiczyn	7	osada?	?	Wcz. ok r. ep. brązu
190	79	Kmiczyn	7	osada?	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
191	80	Kmiczyn	8	śląd osadn.	K. pucharów lejkow.	Neolit
192	80	Kmiczyn	8	osada?	?	Wcz. ok r. ep. brązu
193	80	Kmiczyn	8	osada?	Wczesnośredniow.	XIII w.
194	81	Kmiczyn	9	osada?	Średniowieczna	Okres średniow.
195	81	Kmiczyn	9	śląd osadn.	Pradziejowa	Nieokreślona
196	82	Kolonia Kmiczyn	1	śląd osadn.	K. ceram. wstęgowej	Neolit
197	82	Kolonia Kmiczyn	1	osada?	K. pucharów lejkow.	Neolit
198	82	Kolonia Kmiczyn	1	osada?	Łużycka	Ep. brązu/halsztat

L. p.	Nr stan. na obsz.	Miejscowość	Nr stan.w miejsc.	Funkcja stanowiska	Kultura	Chronologia
199	82	Kolonia Kmiczyn	1	osada?	Wczesnośredniow.	X – XII w.
200	83	Kolonia Kmiczyn	2	osada?	?	Wcz. ok r. ep. brązu
201	83	Kolonia Kmiczyn	2	osada?	Wczesnośredniow.	XII – XIII w.
202	84	Kolonia Kmiczyn	3	osada?	?	Wcz. ok r. ep. brązu
203	84	Kolonia Kmiczyn	3	ślad osadn.	?	Ok. wpł. rzymskich
204	84	Kolonia Kmiczyn	3	osada?	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
205	85	Kolonia Kmiczyn	4	ślad osadn.	K. pucharów lejkow.	Neolit
206	85	Kolonia Kmiczyn	4	osada?	?	Wcz. ok r. ep. brązu
207	85	Kolonia Kmiczyn	4	osada?	Łużycka	Ep. brązu/halsztat
208	85	Kolonia Kmiczyn	4	ślad osadn.	?	Ok. wpł. rzymskich
209	86	Kolonia Kmiczyn	5	osada?	?	Wcz. ok r. ep. brązu
210	86	Kolonia Kmiczyn	5	ślad osadn.	?	Ok. wpł. rzymskich
211	87	Kolonia Kmiczyn	6	osada?	?	Wcz. ok r. ep. brązu
212	87	Kolonia Kmiczyn	6	osada?	Łużycka	Ep. brązu/halsztat
213	87	Kolonia Kmiczyn	6	ślad osadn.	Przeworska	Ok. wpł. rzymskich
214	88	Kolonia Kmiczyn	7	ślad osadn.	?	Epoka brązu
215	89	Kolonia Kmiczyn	8	osada?	Pradziejowa	Nieokreślona
216	90	Kolonia Kmiczyn	9	osada?	K. pucharów lejkow?	Neolit
217	90	Kolonia Kmiczyn	9	osada?	Łużycka?	Ep. brązu/halsztat
218	90	Kolonia Kmiczyn	9	osada?	Pomorska	Okres lateński
219	90	Kolonia Kmiczyn	9	osada?	Średniowieczna	Okres średniow.
220	91	Kolonia Dobużek	3	osada?	?	Wcz. ok r. ep. brązu
221	91	Kolonia Dobużek	3	ślad osadn.	Łużycka	Ep. brązu/halsztat
222	92	Kolonia Dobużek	4	osada?	K. pucharów lejkow.	Neolit
223	92	Kolonia Dobużek	4	osada?	?	Wcz. ok r. ep. brązu
224	92	Kolonia Dobużek	4	ślad osadn.	Łużycka	Ep. brązu/halsztat
225	92	Kolonia Dobużek	4	osada?	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
226	93	Kolonia Dobużek	5	osada?	Trzciniecka	II ok r. epoki brązu
227	93	Kolonia Dobużek	5	ślad osadn.	Łużycka	Ep. brązu/halsztat
228	94	Kolonia Dobużek	6	osada?	?	Wcz. ok r. ep. brązu

L. p.	Nr stan. na obsz.	Miejscowość	Nr stan.w miejsc.	Funkcja stanowiska	Kultura	Chronologia
229	94	Kolonia Dobużek	6	osada?	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
230	95	Kolonia Dobużek	7	osada?	?	Wcz. ok r. ep. brązu
231	95	Kolonia Dobużek	7	osada?	Łużycka	Ep. brązu/halsztat
232	96	Kolonia Dobużek	8	osada?	?	Wcz. ok r. ep. brązu
233	96	Kolonia Dobużek	8	osada?	?	Ok. wpł. rzymskich
234	97	Kolonia Dobużek	9	osada?	K. pucharów lejkow.	Neolit
235	97	Kolonia Dobużek	9	osada?	?	Wcz. ok r. ep. brązu
236	97	Kolonia Dobużek	9	śląd osadn.	Pomorska	Okres lateński
237	98	Kolonia Dobużek	10	śląd osadn.	?	Wcz. ok r. ep. brązu
238	99	Kolonia Dobużek	11	osada?	Średniowieczna	Okres średniow.
239	100	Kolonia Dobużek	12	osada?	Wczesnośredniow.	X – XI w.
240	101	Kolonia Dobużek	13	śląd osadn.	Pradziejowa	Nieokreślona
241	102	Kolonia Dobużek	14	osada?	K. pucharów lejkow.	Neolit
242	103	Kolonia Dobużek	15	osada?	?	Wcz. ok r. ep. brązu
243	103	Kolonia Dobużek	15	osada?	Wczesnośredniow.	XII– XIII w.
244	104	Kolonia Dobużek	16	osada?	?	Wcz. ok r. ep. brązu
245	104	Kolonia Dobużek	16	osada?	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
246	105	Kolonia Dobużek	17	śląd osadn.	Pradziejowa	Nieokreślona
247	106	Kolonia Nabróż	1	osada?	Łużycka	Ep. brązu/halsztat
248	106	Kolonia Nabróż	1	śląd osadn.	?	Ok. wpł. rzymskich
249	107	Kolonia Nabróż	2	śląd osadn.	Staropolska	Okres nowożytny
250	109	Kolonia Dobużek	53	kur han	Pradziejowa	Nieokreślona
Obszar AZP nr 93-92						
252	3	Podlodów	2	osada?	K. lub.-woł. ce r. mal.	Neolit
253	3	Podlodów	2	osada	K. pucharów lejkow.	Neolit
254	3	Podlodów	2	osada	K. amfor kulistych	Neolit
255	3	Podlodów	2	osada i grób	Mierzanowicka	I ok r. epoki brązu
256	3	Podlodów	2	osada?	Trzciniecka	II ok r. epoki brązu

L. p.	Nr stan. na obsz.	Miejscowość	Nr stan.w miejsc.	Funkcja stanowiska	Kultura	Chronologia
257	3	Podlodów	2	osada?	Przeworska	Ok. wpl. rzymskich
258	4	Podlodów	3	śląd osadn.	K. ce r. wstęgowej rytej	Neolit
259	4	Podlodów	3	śląd osadn.	?	Wcz. ok r. ep. brązu
260	4	Podlodów	3	śląd osadn.	Łużycka	Ep. brązu/halsztat
261	4	Podlodów	3	śląd osadn.	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
262	5	Podlodów	4	śląd osadn.	K. ceram. wstęgowej	Neolit
263	5	Podlodów	4	śląd osadn.	?	Wcz. ok r. ep. brązu
264	5	Podlodów	4	śląd osadn.	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
265	6	Podlodów	5	śląd osadn.	K. ceram. sznurowej	Neolit
266	6	Podlodów	5	śląd osadn.	?	Ok. wpl. rzymskich
267	7	Podlodów	6	śląd osadn.	Łużycka	Ep. brązu/halsztat
268	8	Podlodów	7	śląd osadn.	?	Ok. wpl. rzymskich
269	8	Podlodów	7	śląd osadn.	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
270	9	Podlodów	8	śląd osadn.	?	Ok. wpl. rzymskich
271	9	Podlodów	8	śląd osadn.	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
272	9	Podlodów	8	śląd osadn.	Pradziejowa	Nieokreślona
273	10	Podlodów	9	osada?	?	Ok. wpl. rzymskich
274	10	Podlodów	9	osada?	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
275	11	Podlodów	10	śląd osadn.	?	Neolit
276	11	Podlodów	10	śląd osadn.	?	Ok. wpl. rzymskich
277	11	Podlodów	10	śląd osadn.	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
278	12	Podlodów	11	śląd osadn.	?	Ok. wpl. rzymskich
279	12	Podlodów	11	osada?	Średniowieczna	Okres średniow.
280	13	Podlodów	12	śląd osadn.	K. pucharów lejkw.	Neolit
281	13	Podlodów	12	śląd osadn.	Mierzanowicka	I ok r. epoki brązu
282	13	Podlodów	12	śląd osadn.	?	Ok. wpl. rzymskich
283	13	Podlodów	12	śląd osadn.	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
284	14	Podlodów	13	śląd osadn.	Łużycka	Ep. brązu/halsztat
285	14	Podlodów	13	śląd osadn.	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.

L. p.	Nr stan. na obsz.	Miejscowość	Nr stan.w miejsc.	Funkcja stanowiska	Kultura	Chronologia
286	15	Podlodów	14	śląd osadn.	Łużycka	Ep. brązu/ halsztat
287	15	Podlodów	14	śląd osadn.	?	Ok. wpt. rzymskich
288	15	Podlodów	14	śląd osadn.	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
289	16	Podlodów	15	śląd osadn.	?	Wcz. ok r. ep. brązu
290	16	Podlodów	15	śląd osadn.	?	Ok. wpt. rzymskich
291	16	Podlodów	15	śląd osadn.	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
292	17	Podlodów	16	śląd osadn.	K. pucharów lejkow.	Neolit
293	17	Podlodów	16	śląd osadn.	?	Wcz. ok r. ep. brązu
294	17	Podlodów	16	śląd osadn.	?	Ok. wpt. rzymskich
295	17	Podlodów	16	śląd osadn.	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
296	18	Podlodów	17	śląd osadn.	K. pucharów lejkow.	Neolit
297	18	Podlodów	17	śląd osadn.	?	Wcz. ok r. ep. brązu
298	18	Podlodów	17	śląd osadn.	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
299	19	Podlodów	18	śląd osadn.	K. pucharów lejkow.	Neolit
300	19	Podlodów	18	śląd osadn.	?	Wcz. ok r. ep. brązu
301	19	Podlodów	18	śląd osadn.	Łużycka	Ep. brązu/ halsztat
302	20	Kolonia Pieniany	1	śląd osadn.	K. lub.-woł. ce r. mal.	Neolit
303	20	Kolonia Pieniany	1	śląd osadn.	?	Wcz. ok r. ep. brązu
304	20	Kolonia Pieniany	1	śląd osadn.	?	Ok. wpt. rzymskich
305	20	Kolonia Pieniany	1	śląd osadn.	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
306	21	Kolonia Pieniany	2	śląd osadn.	K. pucharów lejkow.	Neolit
307	21	Kolonia Pieniany	2	śląd osadn.	?	Wcz. ok r. ep. brązu
308	21	Kolonia Pieniany	2	śląd osadn.	Łużycka	Ep. brązu/ halsztat
309	21	Kolonia Pieniany	2	śląd osadn.	?	Ok. wpt. rzymskich
310	22	Kolonia Pieniany	3	śląd osadn.	?	Ok. wpt. rzymskich
311	22	Kolonia Pieniany	3	śląd osadn.	Pradziejowa	Nieokreślona
312	23	Kolonia Pieniany	4	śląd osadn.	Łużycka	Ep. brązu/ halsztat
313	23	Kolonia Pieniany	4	śląd osadn.	Przeworska	Ok. wpt. rzymskich

L. p.	Nr stan. na obsz.	Miejscowość	Nr stan.w miejsc.	Funkcja stanowiska	Kultura	Chronologia
314	24	Kolonia Pieniany	5	śląd osadn.	?	Wcz. ok r. ep. brązu
315	24	Kolonia Pieniany	5	śląd osadn.	Wielbarska	Ok. wpł. rzymskich
316	24	Kolonia Pieniany	5	śląd osadn.	Średniowieczna	Okres średniow.
317	25	Kolonia Pieniany	6	śląd osadn.	Średniowieczna	Okres średniow.
318	25	Kolonia Pieniany	6	śląd osadn.	Pradziejowa	Nieokreślona
319	26	Kolonia Pieniany	7	osada?	?	Wcz. ok r. ep. brązu
320	27	Kolonia Pieniany	8	śląd osadn.	K. pucharów lejkow.	Neolit
321	27	Kolonia Pieniany	8	śląd osadn.	Łużycka	Ep. brązu/halsztat
322	40	Pieniany	1	śląd osadn.	Mierzanowicka	I ok r. epoki brązu
323	41	Pieniany	2	śląd osadn.	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
324	41	Pieniany	2	śląd osadn.	Pradziejowa	Nieokreślona
325	42	Pieniany	3	osada?	Łużycka	Ep. brązu/halsztat
326	43	Pieniany	4	śląd osadn.	Trzciniecka	II ok r. epoki brązu
327	43	Pieniany	4	śląd osadn.	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
328	44	Pieniany	5	osada?	?	Wcz. ok r. ep. brązu
329	45	Pieniany	6	śląd osadn.	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
330	45	Pieniany	6	śląd osadn.	Pradziejowa	Nieokreślona
331	46	Pieniany	7	śląd osadn.	?	Wcz. ok r. ep. brązu
332	46	Pieniany	7	śląd osadn.	Łużycka	Ep. brązu/halsztat
333	47	Pieniany	8	śląd osadn.	?	Wcz. ok r. ep. brązu
334	47	Pieniany	8	śląd osadn.	?	Ok. wpł. rzymskich
335	47	Pieniany	8	śląd osadn.	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
336	48	Pieniany	9	śląd osadn.	?	Wcz. ok r. ep. brązu
337	48	Pieniany	9	śląd osadn.	Łużycka	Ep. brązu/halsztat
338	48	Pieniany	9	śląd osadn.	?	Ok. wpł. rzymskich
339	49	Pieniany	10	śląd osadn.	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
340	49	Pieniany	10	śląd osadn.	Pradziejowa	Nieokreślona
341	50	Pieniany	11	osada?	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
342	51	Pieniany	12	śląd osadn.	?	Wcz. ok r. ep. brązu
343	51	Pieniany	12	śląd osadn.	Średniowieczna	Okres średniow.
344	52	Pieniany	13	śląd osadn.	Trzciniecka	II ok r. epoki brązu

L. p.	Nr stan. na obsz.	Miejscowość	Nr stan.w miejsc.	Funkcja stanowiska	Kultura	Chronologia
345	52	Pieniany	13	śląd osadn.	?	Ok. wpt. rzymskich
346	53	Pieniany	14	śląd osadn.	K. pucharów lejkow.	Neolit
347	53	Pieniany	14	śląd osadn.	Łużycka	Ep. brązu/halsztat
348	53	Pieniany	14	śląd osadn.	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
349	54	Ratyczów	1	śląd osadn.	Pradziejowa	Nieokreślona
350	55	Ratyczów	2	śląd osadn.	?	Wcz. ok r. ep. brązu
351	55	Ratyczów	2	śląd osadn.	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
352	56	Ratyczów	3	osada?	?	Wcz. ok r. ep. brązu
353	56	Ratyczów	3	śląd osadn.	?	Ok. wpt. rzymskich
354	56	Ratyczów	3	śląd osadn.	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
355	57	Ratyczów	4	osada?	Trzciniecka	II ok r. epoki brązu
356	58	Ratyczów	5	śląd osadn.	?	Wcz. ok r. ep. brązu
357	58	Ratyczów	5	śląd osadn.	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
358	59	Ratyczów	6	śląd osadn.	Trzciniecka	II ok r. epoki brązu
359	59	Ratyczów	6	osada?	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
360	60	Ratyczów	7	śląd osadn.	K. pucharów lejkow.	Neolit
361	60	Ratyczów	7	śląd osadn.	?	Wcz. ok r. ep. brązu
362	60	Ratyczów	7	śląd osadn.	?	Ok. wpt. rzymskich
363	61	Ratyczów	8	śląd osadn.	K. pucharów lejkow.	Neolit
364	61	Ratyczów	8	śląd osadn.	Średniowieczna	Okres średniow.
365	62	Ratyczów	9	osada?	K. pucharów lejkow.	Neolit
366	63	Ratyczów	10	osada?	Pradziejowa	Nieokreślona
367	64	Ratyczów	11	śląd osadn.	?	Ok. wpt. rzymskich
368	64	Ratyczów	11	śląd osadn.	Średniowieczna	Okres średniow.
369	65	Ratyczów	12	śląd osadn.	?	Ok. wpt. rzymskich
370	65	Ratyczów	12	śląd osadn.	Średniowieczna	Okres średniow.
371	66	Ratyczów	13	śląd osadn.	?	Wcz. ok r. ep. brązu
372	66	Ratyczów	13	śląd osadn.	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
373	67	Ratyczów	14	śląd osadn.	K. pucharów lejkow.	Neolit
374	67	Ratyczów	14	śląd osadn.	?	Wcz. ok r. ep. brązu

L. p.	Nr stan. na obsz.	Miejscowość	Nr stan.w miejsc.	Funkcja stanowiska	Kultura	Chronologia
375	68	Ratyczów	15	ślad osadn.	K. pucharów lejkow.	Neolit
376	68	Ratyczów	15	ślad osadn.	?	Wcz. ok r. ep. brązu
377	68	Ratyczów	15	ślad osadn.	Łużycka	Ep. brązu/halsztat
378	68	Ratyczów	15	ślad osadn.	?	Ok. wpł. rzymskich
379	70	Ratyczów	17	ślad osadn.	?	Wcz. ok r. ep. brązu
380	70	Ratyczów	17	ślad osadn.	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
381	71	Ratyczów	18	ślad osadn.	Trzciniecka	II ok r. epoki brązu
382	72	Kolonia Ratyczów	1	ślad osadn.	?	Wcz. ok r. ep. brązu
383	72	Kolonia Ratyczów	1	ślad osadn.	Średniowieczna	Okres średniow.
384	73	Kolonia Ratyczów	2	osada?	K. pucharów lejkow.	Neolit
385	74	Domaniż	1	ślad osadn.	K. lub.-woł. ce r. mal.	Neolit
386	74	Domaniż	1	ślad osadn.	?	Wcz. ok r. ep. brązu
387	74	Domaniż	1	ślad osadn.	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
388	75	Domaniż	2	osada?	K. pucharów lejkow.	Neolit
389	76	Hopkie	1	osada?	K. pucharów lejkow.	Neolit
390	76	Hopkie	1	osada?	?	Wcz. ok r. ep. brązu
391	76	Hopkie	1	ślad osadn.	Łużycka	Ep. brązu/halsztat
392	76	Hopkie	1	osada?	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
393	77	Hopkie	2	osada?	Staropolska	Ok r. nowożytny
394	78	Hopkie	3	ślad osadn.	Łużycka	Ep. brązu/halsztat
395	78	Hopkie	3	ślad osadn.	?	Ok. wpł. rzymskich
396	79	Hopkie	4	ślad osadn.	?	Wcz. ok r. ep. brązu
397	80	Hopkie	5	ślad osadn.	K. pucharów lejkow.	Neolit
398	80	Hopkie	5	osada?	?	Wcz. ok r. ep. brązu
399	80	Hopkie	5	ślad osadn.	Pomorska	Okres lateński
400	80	Hopkie	5	osada?	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
401	81	Hopkie	6	ślad osadn.	?	Wcz. ok r. ep. brązu
402	82	Hopkie	7	ślad osadn.	?	Wcz. ok r. ep. brązu

L. p.	Nr stan. na obsz.	Miejscowość	Nr stan.w miejsc.	Funkcja stanowiska	Kultura	Chronologia
403	82	Hopkie	7	śląd osadn.	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
404	82	Hopkie	7	śląd osadn.	Pradziejowa	Nieokreślona
405	83	Hopkie	8	śląd osadn.	?	Wcz. ok r. ep. brązu
406	83	Hopkie	8	śląd osadn.	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
407	84	Hopkie	9	śląd osadn.	?	Wcz. ok r. ep. brązu
408	84	Hopkie	9	śląd osadn.	Pradziejowa	Nieokreślona
409	85	Hopkie	10	osada	K. pucharów lejkow.	Neolit
410	86	Hopkie	11	osada?	Trzciniecka	II ok r. epoki brązu
411	87	Hopkie	12	śląd osadn.	K. pucharów lejkow.	Neolit
412	87	Hopkie	12	śląd osadn.	?	Neolit
413	88	Kolonia Hopkie	1	osada?	Staropolska	Ok r. nowożytny
414	89	Kolonia Hopkie	2	śląd osadn.	K. pucharów lejkow.	Neolit
415	89	Kolonia Hopkie	2	śląd osadn.	?	Wcz. ok r. ep. brązu
416	90	Kolonia Hopkie	3	śląd osadn.	?	Wcz. ok r. ep. brązu
417	90	Kolonia Hopkie	3	śląd osadn.	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
418	91	Kolonia Hopkie	4	osada?	K. pucharów lejkow.	Neolit
419	92	Kolonia Hopkie	5	osada?	Pradziejowa	Nieokreślona
420	93	Kolonia Hopkie	6	śląd osadn.	Pradziejowa	Nieokreślona
421	94	Kolonia Hopkie	7	śląd osadn.	?	Wcz. ok r. ep. brązu
422	94	Kolonia Hopkie	7	śląd osadn.	Pomorska	Okres lateński
423	94	Kolonia Hopkie	7	śląd osadn.	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
424	95	Kolonia Łaszczów	1	śląd osadn.	K. pucharów lejkow.	Neolit
425	95	Kolonia Łaszczów	1	śląd osadn.	?	Ok. wpł. rzymskich
426	95	Kolonia Łaszczów	1	śląd osadn.	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
427	96	Kolonia Łaszczów	2	osada?	?	Neolit
428	97	Kolonia Łaszczów	3	śląd osadn.	K. pucharów lejkow.	Neolit
429	97	Kolonia Łaszczów	3	śląd osadn.	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
430	98	Kolonia Łaszczów	4	śląd osadn.	K. pucharów lejkow.	Neolit
431	98	Kolonia Łaszczów	4	śląd osadn.	?	Wcz. ok r. ep. brązu
432	99	Kolonia Łaszczów	5	śląd osadn.	K. lub.-woł. ce r. mal.	Neolit
433	99	Kolonia Łaszczów	5	śląd osadn.	Pomorska	Okres lateński

L. p.	Nr stan. na obsz.	Miejscowość	Nr stan.w miejsc.	Funkcja stanowiska	Kultura	Chronologia
434	99	Kolonia Łaszczów	5	osada?	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
435	100	Kolonia Łaszczów	6	osada?	?	Wcz. ok r. ep. brązu
436	101	Kolonia Łaszczów	7	osada	?	Wcz. ok r. ep. brązu
437	102	Kolonia Łaszczów	8	osada?	Pradziejowa	Nieokreślona
438	103	Kolonia Łaszczów	9	osada	K. pucharów lejkow.	Neolit
439	104	Wólka Pukarzowska	2	śląd osadn.	?	Wcz. ok r. ep. brązu
440	105	Wólka Pukarzowska	3	osada?	K. pucharów lejkow.	Neolit
441	105	Wólka Pukarzowska	3	osada?	?	Okres lateński
442	106	Wólka Pukarzowska	4	osada?	?	Wcz. ok r. ep. brązu
443	107	Wólka Pukarzowska	5	osada?	K. pucharów lejkow.	Neolit
444	107	Wólka Pukarzowska	5	osada?	?	Wcz. ok r. ep. brązu
445	107	Wólka Pukarzowska	5	śląd osadn.	?	Ok. wpt. rzymskich
446	108	Wólka Pukarzowska	6	śląd osadn.	Mierzanowicka	I ok r. epoki brązu
447	108	Wólka Pukarzowska	6	śląd osadn.	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
448	110	Kolonia Zimno	1	śląd osadn.	Pradziejowa	Nieokreślona
449	111	Kolonia Zimno	2	śląd osadn.	Średniowieczna	Okres średniow.
450	112	Kolonia Zimno	3	osada?	Łużycka	Ep. brązu/halsztat
451	113	Kolonia Zimno	4	osada?	K. pucharów lejkow.	Neolit
452	113	Kolonia Zimno	4	śląd osadn.	?	Wcz. ok r. ep. brązu
453	114	Kolonia Zimno	5	śląd osadn.	K. amfor kulistych	Neolit
454	114	Kolonia Zimno	5	śląd osadn.	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
455	114	Kolonia Zimno	5	śląd osadn.	Pradziejowa	Nieokreślona
456	115	Kolonia Zimno	6	śląd osadn.	K. lub.-woł. ce r. mal.	Neolit
457	115	Kolonia Zimno	6	śląd osadn.	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
458	116	Kolonia Zimno	7	śląd osadn.	?	Wcz. ok r. ep. brązu
459	117	Kolonia Zimno	8	śląd osadn.	K. amfor kulistych	Neolit
460	117	Kolonia Zimno	8	śląd osadn.	Pradziejowa	Nieokreślona
461	118	Kolonia Zimno	9	śląd osadn.	?	Wcz. ok r. ep. brązu
462	119	Kolonia Zimno	10	osada?	?	Wcz. ok r. ep. brązu
463	120	Kolonia Zimno	11	śląd osadn.	K. lub.-woł. ce r. mal.	Neolit

L. p.	Nr stan. na obsz.	Miejscowość	Nr stan.w miejsc.	Funkcja stanowiska	Kultura	Chronologia
464	120	Kolonia Zimno	11	ślad osadn.	?	Wcz. ok r. ep. brązu
465	121	Kolonia Zimno	12	ślad osadn.	Pradziejowa	Nieokreślona
466	122	Kolonia Zimno	13	ślad osadn.	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
467	123	Zimno	13	ślad osadn.	K. pucharów lejkow.	Neolit
468	123	Zimno	13	ślad osadn.	?	Wcz. ok r. ep. brązu
469	123	Zimno	13	ślad osadn.	Łużycka	Ep. brązu/halsztat
470	123	Zimno	13	ślad osadn.	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
471	124	Zimno	14	osada?	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
472	125	Zimno	15	osada?	?	Wcz. ok r. ep. brązu
473	126	Zimno	16	osada?	Staropolska	Ok r. nowożytny
474	127	Zimno	17	osada?	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
475	128	Zimno	18	ślad osadn.	K. pucharów lejkow.	Neolit
476	128	Zimno	18	ślad osadn.	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
477	129	Zimno	19	ślad osadn.	K. pucharów lejkow.	Neolit
478	129	Zimno	19	ślad osadn.	Łużycka	Ep. brązu/halsztat
479	129	Zimno	19	ślad osadn.	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
480	130	Zimno	20	ślad osadn.	?	Wcz. ok r. ep. brązu
481	130	Zimno	20	ślad osadn.	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
482	131	Zimno	21	ślad osadn.	?	Wcz. ok r. ep. brązu
483	131	Zimno	21	ślad osadn.	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
484	132	Zimno	22	ślad osadn.	?	Wcz. ok r. ep. brązu
485	132	Zimno	22	ślad osadn.	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
486	133	Zimno	23	osada?	?	Wcz. ok r. ep. brązu
487	134	Zimno	24	osada?	Mierzanowicka	I ok r. epoki brązu
488	135	Zimno	25	osada?	?	Wcz. ok r. ep. brązu
489	136	Zimno	26	ślad osadn.	Łużycka	Ep. brązu/halsztat
490	136	Zimno	26	ślad osadn.	Przeworska	Ok. wpł. rzymskich
491	136	Zimno	26	ślad osadn.	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.

L. p.	Nr stan. na obsz.	Miejscowość	Nr stan.w miejsc.	Funkcja stanowiska	Kultura	Chronologia
492	137	Zimno	27	śląd osadn.	?	Ok. wpl. rzymskich
493	137	Zimno	27	śląd osadn.	Pradziejowa	Nieokreślona
494	138	Zimno	28	osada?	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
495	139	Zimno	29	śląd osadn.	?	Wcz. ok r. ep. brązu
496	139	Zimno	29	śląd osadn.	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
497	140	Pod hajce	17	śląd osadn.	Trzciniecka	II ok r. epoki brązu
498	140	Pod hajce	17	śląd osadn.	Łużycka	Ep. brązu/halsztat
499	140	Pod hajce	17	śląd osadn.	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
Obszar AZP nr 93-93						
500	19	Zimno	1	śląd osadn.	Pradziejowa	Nieokreślona
501	20	Pod hajce	4	osada?	Staropolska	Ok r. nowożytny
502	21	Pod hajce	5	śląd osadn.	Trzciniecka	II ok r. epoki brązu
503	21	Pod hajce	5	śląd osadn.	Pomorska	Okres lateński
504	21	Pod hajce	5	śląd osadn.	Przeworska	Ok. wpl. rzymskich
505	22	Pod hajce	6	śląd osadn.	?	Wcz. ok r. ep. brązu
506	23	Pod hajce	7	śląd osadn.	?	Wcz. ok r. ep. brązu
507	24	Pod hajce	8	śląd osadn.	?	Epoka brązu
508	24	Pod hajce	8	śląd osadn.	Pomorska	Okres lateński
509	25	Pod hajce	9	śląd osadn.	K. pucharów lejkow.	Neolit
510	25	Pod hajce	9	śląd osadn.	Łużycka	Ep. brązu/halsztat
511	26	Pod hajce	10	śląd osadn.	?	Wcz. ok r. ep. brązu
512	26	Pod hajce	10	śląd osadn.	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
513	27	Pod hajce	11	śląd osadn.	K. pucharów lejkow.	Neolit
514	27	Pod hajce	11	śląd osadn.	?	Wcz. ok r. ep. brązu
515	28	Pod hajce	12	śląd osadn.	K. pucharów lejkow.	Neolit
516	28	Pod hajce	12	śląd osadn.	Trzciniecka	II ok r. epoki brązu
517	29	Steniatyn	1	śląd osadn.	?	Wcz. ok r. ep. brązu
518	29	Steniatyn	1	śląd osadn.	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
519	30	Steniatyn	2	śląd osadn.	?	Wcz. ok r. ep. brązu
520	30	Steniatyn	2	śląd osadn.	Staropolska	Ok r. nowożytny
521	31	Steniatyn	3	śląd osadn.	K. pucharów lejkow.	Neolit

L. p.	Nr stan. na obsz.	Miejscowość	Nr stan.w miejsc.	Funkcja stanowiska	Kultura	Chronologia
522	31	Steniatyn	3	śląd osadn.	?	Wcz. ok r. ep. brązu
523	31	Steniatyn	3	śląd osadn.	Łużycka	Ep. brązu/halsztat
524	31	Steniatyn	3	śląd osadn.	?	Ok. wpł. rzymskich
525	31	Steniatyn	3	śląd osadn.	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
526	32	Steniatyn	4	śląd osadn.	K. pucharów lejkow.	Neolit
527	32	Steniatyn	4	śląd osadn.	Pomorska	Okres lateński
528	32	Steniatyn	4	śląd osadn.	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
529	33	Steniatyn	5	śląd osadn.	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
530	33	Steniatyn	5	śląd osadn.	Pradziejowa	Nieokreślona
531	34	Steniatyn	6	osada?	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
532	35	Steniatyn	7	śląd osadn.	Staropolska	Ok r. nowożytny
533	36	Steniatyn	20	śląd osadn.	K. pucharów lejkow.	Neolit
534	36	Steniatyn	20	śląd osadn.	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
535	37	Steniatyn	21	osada?	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
536	38	Steniatyn	22	śląd osadn.	Pradziejowa	Nieokreślona
537	39	Kolonia Steniatyn	1	osada?	?	Wcz. ok r. ep. brązu
538	39	Kolonia Steniatyn	1	osada?	?	Ok. wpł. rzymskich
539	40	Kolonia Steniatyn	2	śląd osadn.	K. pucharów lejkow.	Neolit
540	40	Kolonia Steniatyn	2	śląd osadn.	?	Wcz. ok r. ep. brązu
541	41	Kolonia Steniatyn	3	osada	K. pucharów lejkow.	Neolit
542	41	Kolonia Steniatyn	3	śląd osadn.	?	Wcz. ok r. ep. brązu
543	42	Kolonia Steniatyn	4	osada	K. pucharów lejkow.	Neolit
544	43	Kolonia Steniatyn	5	śląd osadn.	K. pucharów lejkow.	Neolit
545	43	Kolonia Steniatyn	5	śląd osadn.	?	Wcz. ok r. ep. brązu
546	44	Kolonia Steniatyn	6	śląd osadn.	Staropolska	Ok r. nowożytny
547	45	Kolonia Steniatyn	7	osada?	K. pucharów lejkow.	Neolit
548	46	Kolonia Steniatyn	8	śląd osadn.	K. lub.-woł. ce r. mal.	Neolit
549	46	Kolonia Steniatyn	8	śląd osadn.	?	Wcz. ok r. ep. brązu
550	65	Sachalin	1	osada?	?	Wcz. ok r. ep. brązu
551	66	Sachalin	2	śląd osadn.	?	Paleolit

L. p.	Nr stan. na obsz.	Miejscowość	Nr stan.w miejsc.	Funkcja stanowiska	Kultura	Chronologia
552	66	Sachalin	2	śląd osadn.	?	Ok. wpl. rzymskich
553	67	Sachalin	3	śląd osadn.	?	Wcz. ok r. ep. brązu
554	67	Sachalin	3	śląd osadn.	Łużycka	Ep. brązu/halsztat
555	101	Kolonia Żerniki	3	osada?	K. amfor kulistych	Neolit
556	104	Kolonia Żerniki	6	śląd osadn.	K. pucharów lejkow.	Neolit
557	104	Kolonia Żerniki	6	śląd osadn.	Łużycka	Ep. brązu/halsztat
558	105	Kolonia Żerniki	7	osada?	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
559	106	Zimno	2	śląd osadn.	K. pucharów lejkow.	Neolit
560	106	Zimno	2	śląd osadn.	Staropolska	Ok r. nowożytny
561	107	Zimno	3	śląd osadn.	K. pucharów lejkow.	Neolit
562	107	Zimno	3	śląd osadn.	?	Wcz. ok r. ep. brązu
563	107	Zimno	3	śląd osadn.	Wielbarska	Ok. wpl. rzymskich
564	108	Zimno	4	śląd osadn.	K. pucharów lejkow.	Neolit
565	108	Zimno	4	śląd osadn.	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
566	109	Zimno	5	osada?	K. pucharów lejkow.	Neolit
567	110	Zimno	6	śląd osadn.	K. pucharów lejkow.	Neolit
568	110	Zimno	6	śląd osadn.	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
569	111	Zimno	7	osada?	Staropolska	Ok r. nowożytny
570	112	Zimno	8	osada?	Staropolska	Ok r. nowożytny
571	113	Zimno	9	osada?	K. pucharów lejkow.	Neolit
572	114	Zimno	10	osada?	?	Ok. wpl. rzymskich
573	115	Zimno	11	śląd osadn.	Staropolska	Ok r. nowożytny
574	116	Zimno	12	śląd osadn.	?	Wcz. ok r. ep. brązu
Obszar AZP nr 94-92						
575	22	Podlodów	19	śląd osadn.	K. pucharów lejkow.	Neolit
576	22	Podlodów	19	śląd osadn.	Trzciniecka	II ok r. epoki brązu
577	22	Podlodów	19	śląd osadn.	?	Okres lateński
578	22	Podlodów	19	śląd osadn.	?	Ok. wpl. rzymskich
579	22	Podlodów	19	śląd osadn.	Pradziejowa	Nieokreślona
580	23	Podlodów	20	śląd osadn.	?	Wcz. ok r. ep. brązu
581	24	Podlodów	21	śląd osadn.	?	Neolit?

L. p.	Nr stan. na obsz.	Miejscowość	Nr stan.w miejsc.	Funkcja stanowiska	Kultura	Chronologia
582	24	Podlodów	21	ślad osadn.	?	Wcz. ok r. ep. brązu
583	24	Podlodów	21	ślad osadn.	?	Ok. wpł. rzymskich
584	24	Podlodów	21	ślad osadn.	Pradziejowa	Nieokreślona
585	25	Podlodów	22	osada?	Pradziejowa	Nieokreślona
586	26	Podlodów	23	ślad osadn.	?	Neolit?
587	26	Podlodów	23	ślad osadn.	Pradziejowa	Nieokreślona
588	27	Podlodów	24	osada?	?	Wcz. ok r. ep. brązu
589	28	Podlodów	25	ślad osadn.	?	Wcz. ok r. ep. brązu
590	29	Podlodów	26	osada?	Pradziejowa	Nieokreślona
591	30	Podlodów	27	ślad osadn.	?	Wcz. ok r. ep. brązu
592	31	Podlodów	28	ślad osadn.	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
593	31	Podlodów	28	ślad osadn.	Pradziejowa	Nieokreślona
594	32	Podlodów	29	ślad osadn.	Pradziejowa	Nieokreślona
595	33	Podlodów	30	osada?	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
596	34	Podlodów	31	ślad osadn.	?	Neolit
597	34	Podlodów	31	ślad osadn.	?	Wcz. ok r. ep. brązu
598	35	Podlodów	32	ślad osadn.	Pradziejowa	Nieokreślona
599	36	Podlodów	33	ślad osadn.	Pradziejowa	Nieokreślona
600	37	Podlodów	34	ślad osadn.	?	Wcz. ok r. ep. brązu
601	37	Podlodów	34	ślad osadn.	Trzciniecka?	II ok r. epoki brązu
602	37	Podlodów	34	ślad osadn.	Łużycka	Ep. brązu/halsztat
603	37	Podlodów	34	ślad osadn.	Przeworska	Ok. wpł. rzymskich
604	37	Podlodów	34	ślad osadn.	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
605	37	Podlodów	34	ślad osadn.	Pradziejowa	Nieokreślona
606	38	Podlodów	35	osada?	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
607	39	Podlodów	36	ślad osadn.	Trzciniecka	II ok r. epoki brązu
608	39	Podlodów	36	ślad osadn.	Łużycka	Ep. brązu/halsztat
609	39	Podlodów	36	ślad osadn.	Przeworska	Ok. wpł. rzymskich
610	39	Podlodów	36	ślad osadn.	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
611	39	Podlodów	36	ślad osadn.	Średniowieczna	Okres średniow.
612	39	Podlodów	36	ślad osadn.	Pradziejowa	Nieokreślona

L. p.	Nr stan. na obsz.	Miejscowość	Nr stan.w miejsc.	Funkcja stanowiska	Kultura	Chronologia
613	40	Podlodów	37	ślad osadn.	?	Wcz. ok r. ep. brązu
614	41	Podlodów	38	ślad osadn.	?	Wcz. ok r. ep. brązu
615	42	Podlodów	39	ślad osadn.	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
616	42	Podlodów	39	ślad osadn.	Pradziejowa	Nieokreślona
617	43	Podlodów	40	ślad osadn.	Pradziejowa	Nieokreślona
618	44	Podlodów	41	ślad osadn.	?	Neolit
619	44	Podlodów	41	ślad osadn.	?	Ok. wpł. rzymskich
620	44	Podlodów	41	ślad osadn.	Pradziejowa	Nieokreślona
621	45	Podlodów	42	ślad osadn.	?	Ok. wpł. rzymskich
622	45	Podlodów	42	ślad osadn.	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
623	46	Podlodów	43	ślad osadn.	?	Wcz. ok r. ep. brązu
624	46	Podlodów	43	ślad osadn.	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
625	46	Podlodów	43	ślad osadn.	Pradziejowa	Nieokreślona
626	47	Podlodów	44	osada?	Pradziejowa	Nieokreślona
627	48	Podlodów	45	ślad osadn.	?	Wcz. ok r. ep. brązu
628	48	Podlodów	45	ślad osadn.	łużycka	Ep. brązu/halsztat
629	49	Podlodów	46	ślad osadn.	Pradziejowa	Nieokreślona
630	50	Podlodów	47	osada?	Pradziejowa	Nieokreślona
631	51	Podlodów	48	ślad osadn.	K. pucharów lejkow.	Neolit
632	51	Podlodów	48	ślad osadn.	?	Ok. wpł. rzymskich
633	51	Podlodów	48	ślad osadn.	Pradziejowa	Nieokreślona
634	52	Podlodów	49	ślad osadn.	Pradziejowa	Nieokreślona
635	53	Podlodów	50	osada?	Pradziejowa	Nieokreślona
636	54	Podlodów	51	ślad osadn.	?	Neolit
637	54	Podlodów	51	ślad osadn.	?	Wcz. ok r. ep. brązu
638	54	Podlodów	51	ślad osadn.	łużycka	Ep. brązu/halsztat
639	54	Podlodów	51	ślad osadn.	Przeworska?	Ok. wpł. rzymskich
640	54	Podlodów	51	ślad osadn.	Pradziejowa	Nieokreślona
641	55	Podlodów	52	ślad osadn.	?	Neolit
642	55	Podlodów	52	ślad osadn.	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
643	55	Podlodów	52	ślad osadn.	Pradziejowa	Nieokreślona

L. p.	Nr stan. na obsz.	Miejscowość	Nr stan.w miejsc.	Funkcja stanowiska	Kultura	Chronologia
644	56	Podlodów	53	osada?	?	Neolit
645	56	Podlodów	53	osada?	?	Ok. wpł. rzymskich
646	56	Podlodów	53	śląd osadn.	Pradziejowa	Nieokreślona
647	57	Podlodów	54	śląd osadn.	Pradziejowa	Nieokreślona
648	58	Podlodów	55	śląd osadn.	Pradziejowa	Nieokreślona
649	59	Podlodów	56	śląd osadn.	?	Wcz. ok r. ep. brązu
650	59	Podlodów	56	śląd osadn.	Trzciniecka	II ok r. epoki brązu
651	59	Podlodów	56	śląd osadn.	Łużycka	Ep. brązu/halsztat
652	59	Podlodów	56	śląd osadn.	?	Ok. wpł. rzymskich
653	59	Podlodów	56	śląd osadn.	Pradziejowa	Nieokreślona
654	60	Podlodów	57	śląd osadn.	?	Wcz. ok r. ep. brązu
655	60	Podlodów	57	śląd osadn.	Łużycka	Ep. brązu/halsztat
656	60	Podlodów	57	śląd osadn.	?	Ok. wpł. rzymskich
657	60	Podlodów	57	śląd osadn.	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
658	60	Podlodów	57	śląd osadn.	Pradziejowa	Nieokreślona
659	61	Podlodów	58	śląd osadn.	?	Neolit
660	61	Podlodów	58	śląd osadn.	Trzciniecka	II ok r. epoki brązu
661	61	Podlodów	58	śląd osadn.	Pradziejowa	Nieokreślona
662	62	Podlodów	59	śląd osadn.	Mierzanowicka	I ok r. epoki brązu
663	62	Podlodów	59	śląd osadn.	Trzciniecka	II ok r. epoki brązu
664	62	Podlodów	59	śląd osadn.	?	Ok. wpł. rzymskich
665	62	Podlodów	59	śląd osadn.	Wczesnośredniow.	VIII w. n.e.
666	63	Podlodów	60	śląd osadn.	?	Neolit
667	63	Podlodów	60	śląd osadn.	Trzciniecka	II ok r. epoki brązu
668	64	Podlodów	61	śląd osadn.	K. pucharów lejkow.	Neolit
669	64	Podlodów	61	śląd osadn.	?	Wcz. ok r. ep. brązu
670	64	Podlodów	61	śląd osadn.	Trzciniecka	II ok r. epoki brązu
671	64	Podlodów	61	śląd osadn.	?	Okres lateński
672	64	Podlodów	61	śląd osadn.	?	Ok. wpł. rzymskich
673	64	Podlodów	61	śląd osadn.	Pradziejowa	Nieokreślona

L. p.	Nr stan. na obsz.	Miejscowość	Nr stan.w miejsc.	Funkcja stanowiska	Kultura	Chronologia
674	65	Podlodów	62	ślad osadn.	?	Wcz. ok r. ep. brązu
675	65	Podlodów	62	ślad osadn.	Trzciniecka	II ok r. epoki brązu
676	65	Podlodów	62	ślad osadn.	Łużycka	Ep. brązu/halsztat
677	65	Podlodów	62	ślad osadn.	?	Okres lateński
678	65	Podlodów	62	ślad osadn.	?	Ok. wpł. rzymskich
679	65	Podlodów	62	ślad osadn.	Pradziejowa	Nieokreślona
680	66	Podlodów	63	ślad osadn.	?	Neolit
681	66	Podlodów	63	ślad osadn.	?	Wcz. ok r. ep. brązu
682	66	Podlodów	63	ślad osadn.	Łużycka?	Ep. brązu/halsztat
683	66	Podlodów	63	ślad osadn.	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
684	67	Podlodów	64	ślad osadn.	?	Wcz. ok r. ep. brązu
685	68	Podlodów	65	osada?	?	Wcz. ok r. ep. brązu
686	68	Podlodów	65	osada?	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
687	69	Podlodów	66	ślad osadn.	?	Neolit
688	69	Podlodów	66	ślad osadn.	Pradziejowa	Nieokreślona
689	70	Podlodów	67	ślad osadn.	?	Wcz. ok r. ep. brązu
690	71	Podlodów	68	ślad osadn.	Łużycka	Ep. brązu/halsztat
691	72	Podlodów	69	ślad osadn.	K. pucharów lejkow.	Neolit
692	72	Podlodów	69	ślad osadn.	?	Wcz. ok r. ep. brązu
693	72	Podlodów	69	ślad osadn.	Trzciniecka	II ok r. epoki brązu
694	72	Podlodów	69	ślad osadn.	?	Okres lateński
695	72	Podlodów	69	ślad osadn.	Pradziejowa	Nieokreślona
696	73	Podlodów	70	ślad osadn.	Łużycka	Ep. brązu/halsztat
697	73	Podlodów	70	ślad osadn.	Pradziejowa	Nieokreślona
698	74	Podlodów	71	ślad osadn.	?	Neolit
699	74	Podlodów	71	ślad osadn.	?	Wcz. ok r. ep. brązu
700	75	Podlodów	72	osada	Trzciniecka	II ok r. epoki brązu
701	76	Podlodów	73	ślad osadn.	?	Neolit?
702	76	Podlodów	73	ślad osadn.	Trzciniecka	II ok r. epoki brązu
703	76	Podlodów	73	ślad osadn.	Pradziejowa	Nieokreślona

L. p.	Nr stan. na obsz.	Miejscowość	Nr stan.w miejsc.	Funkcja stanowiska	Kultura	Chronologia
704	77	Podlodów	74	osada?	Trzciniecka	II ok r. epoki brązu
705	135	Ratyczów	19	ślad osadn.	Pradziejowa	Nieokreślona
706	136	Ratyczów	20	ślad osadn.	?	Neolit?
707	136	Ratyczów	20	ślad osadn.	?	Wcz. ok r. ep. brązu
708	136	Ratyczów	20	ślad osadn.	Pradziejowa	Nieokreślona
709	137	Ratyczów	21	osada?	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
710	137	Ratyczów	21	osada?	Średniowieczna	Okres średniow.
711	138	Ratyczów	22	ślad osadn.	Trzciniecka	II ok r. epoki brązu
712	138	Ratyczów	22	ślad osadn.	Pradziejowa	Nieokreślona
713	139	Ratyczów	23	osada?	Trzciniecka	II ok r. epoki brązu
714	140	Ratyczów	24	osada?	Trzciniecka	II ok r. epoki brązu
715	141	Ratyczów	25	osada	Wczesnośredniow.	Ok r. wcz. średniow.
716	228	Podlodów	2	grób	Przeworska	Ok. wpł. rzymskich
717	229	Podlodów	1	fortalicjum	Staropolska	XVI – XVII w.

■ **Obiekty wpisane do rejestru zabytków.**

Zgodnie z obwieszczeniem nr 1/2000 Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora zabytków w Lublinie z dnia 12 września 2000 roku w sprawie wykazu zabytków nieruchomych – obiektów wpisanych do rejestru zabytków – z terenu woj. lubelskiego w gminie Łaszczów objęto ochroną:

- **Dobużek** - **zespół dworski**: dwór, oficyna, wozownia, kuźnia, park krajobrazowy – ~~ZA/451.~~ [A/1567](#)
- **Łaszczów** - **kościół parafialny** p.w. Piotra i Pawła, dzwonnica bramowa, plebania, d/kancelaria, kostnica, nagrobek (1852 r.), ogrodzenia z kaplicami wnękowymi, drzewostan na cmentarzu przykościelnym – ~~ZA/420.~~ [A/1539](#)
- **Nabróż** - **kościół parafialny** rzymsko-katolicki p.w. Wniebowzięcia NMP, św. Stanisława Biskupa i św. Agnieszki z wyposażeniem wnętrza, cmentarz przykościelny z drzewostanem i dzwonnica w granicach ogrodzenia cmentarza – ~~ZA/200.~~ [A/1316](#)
 - **cmentarz grzebalny** wraz z kaplicami i nagrobkami – ~~ZA/361.~~ [A/1507](#)

[Domainż](#) - zespół pałacowo-parkowy: pałac, budynek zw. kuchnią lub oficyną (w którym pozostałości d. kościoła jezuitów), ruiny, fundamenty i piwnice d. kościoła jezuitów, park krajobrazowy z zachowanym częściowo układem alei i starodrzewiem – [A/586](#)

[Łaszczów](#) - - d. arsenał zamkowy, następnie bożnica – [A/487](#)

- **Nadolce** - **zespół dworski**, dwór 9późniejsza rządcówka), empirowa kolumna, pozostałości parku wraz ze stawami – ~~ZA/469.~~ **A/1579**
- **Podlodów** - **ziemne umocnienia obronne** otoczone fosą – ~~A/284.~~ **C/80**

■ **Obiekty objęte ewidencją konserwatorską.**

Oprócz obiektów wpisanych do rejestru zabytków, w ewidencji konserwatorskiej z terenu gminy Łaszczów znajdują się następujące obiekty o charakterze zabytkowym:

Czerkasy:

- dom drewniany nr 61, użytk. K. Ryś, zbudowany około 1920 r.,
- cmentarz grzebalny rzymskokatolicki, dawniej prawosławny i grekokatolicki, czynny, założony w 1 połowie XIX wieku;

Dobużek:

- kamienna figura Matki Boskiej z początku XX wieku;

Dobużek Kolonia:

- mogiła zbiorowa jeńców radzieckich zamordowanych przez Niemców w obozie przejściowym w Mikulinie w 1941 r.;

Hopkie:

- cmentarz prawosławny, dawniej grekokatolicki, nieczynny, założony prawdopodobnie w XVIII wieku, użytkowany do 1945 roku,
- cmentarz grzebalny, czynny, założony w XIX wieku;

Kmiczyn:

- cmentarz prawosławny, dawniej grekokatolicki, nieczynny, założony prawdopodobnie w 2 połowie XIX wieku, użytkowany do 1945 roku;

Łaszczów:

- murowany składzik kościelny z 2 połowy XIX wieku,
- drewniana kapliczka domkowa z XIX wieku,
- kapliczka murowana z początku XX wieku,
- kamienna figura na kolumnie Najświętszej Marii Panny Niepokalanego Poczęcia z 2 połowy XVIII wieku,
- kamienna figura na kolumnie św. Antoniego z 2 połowy XVIII wieku,
- kamienna figura na kolumnie św. Tekli z 2 połowy XVIII wieku,

- murowany budynek szkoły z 1938 roku,
- murowana karczma z 2 połowy XIX wieku,
- drewniany dworek przy ul. Świerczewskiego 1, zbudowany około 1915 roku,
- cmentarz żydowski przy ul. Szopena, nieczynny, założony prawdopodobnie w połowie XVIII wieku, użytkowany do 1942 roku;

Łaszczów Kolonia:

- drewniany młyn motorowy z 1936 roku;

Muratyn:

- cmentarz prawosławny, dawniej grekokatolicki, nieczynny, założony prawdopodobnie w XVII wieku, czynny do 1945 r.;

Nabróż:

- murowany budynek organistówki z 1903 roku,
- kamienna figura Matki Boskiej z XIX wieku,
- pozostałości murowanego dworu z 1 połowy XIX wieku,
- pozostałości piwnicy dworskiej z 1 połowy XIX wieku,
- dawny cmentarz przycerkiewny wraz z zielenią towarzyszącą o powierzchni ok. 0,5 ha na terenie otaczającym drewnianą wiejską szkołę;

Nadolce:

- murowana kuźnia i stelmarnia z 1893 roku,
- murowany spichlerz z 1927 roku,
- murowana obora z 1896 roku,
- murowany parnik z lat 20-tych XX wieku,
- murowany budynek gospodarczy z lat 20-tych XX wieku
- drewniany szóstak z początku XX wieku,
- trojak z początku XX wieku;

Pieniany Kolonia:

- cmentarz prawosławny, dawniej grekokatolicki, nieczynny, założony prawdopodobnie w 1 połowie XIX wieku, użytkowany do 1945 r.;

Podlodów:

- cmentarz prawosławny, dawniej grekokatolicki, nieczynny, założony prawdopodobnie w 2 połowie XIX wieku, użytkowany do 1959 r.;

Pukarzów:

- pozostałości zespołu dworskiego składające się z murowanych budynków: ośmioraka z 1938 roku, stajni z 1934 roku, owczarni z przełomu XIX i XX wieku, stodoły z lat 20-tych XX wieku, spichlerza z 1936 roku, wozowni z 1935 roku, parnika z 1935 roku, kuźni z 1935 roku oraz pozostałości parku dworskiego o powierzchni ok. 2 ha z przełomu XIX i XX wieku i zieleni towarzyszącej zabudowie gospodarczej o powierzchni ok. 3 ha.;

Ratyczów:

- cmentarz prawosławny, dawniej grekokatolicki, nieczynny, założony prawdopodobnie w XIX wieku, użytkowany do 1945 r.;

Steniatyn:

- pozostałości parku dworskiego z połowy XIX wieku,
- cmentarz prawosławny, dawniej grekokatolicki, tzw. „stary”, nieczynny, założony być może w XVI – XVII wieku, użytkowany do lat 30-tych XX wieku,
- cmentarz prawosławny, tzw. „na Śluzie”, nieczynny, założony w latach 30-tych XX wieku, użytkowany do 1945 r.;

Zimno:

- murowany budynek sześcioraka z 1920 roku,
- cmentarz prawosławny, dawniej grekokatolicki, nieczynny, założony prawdopodobnie w połowie XVIII wieku, użytkowany do 1945 r.;

3.5. Niematerialne wartości kulturowe.

W gminie istnieje od 1984 roku Gminny Ośrodek Kultury w Łaszczowie, mieszczący się w obiekcie Straży Pożarnej. W ramach tej instytucji działa też Gminna Biblioteka Publiczna, licząca 18 tysięcy woluminów (stan z 1996 roku), mieszcząca się w budynku przedszkola. Biblioteka obsługuje czytelników na terenie gminy, w tym (w porozumieniu z pracownikami Gminnego Ośrodka Opieki Społecznej) także dostarcza książki dla ludzi chorych, w ramach projektu Książka dla Ludzi Niepełnosprawnych.

Oprócz wypożyczeń księgozbioru pracownicy biblioteki rokrocznie organizują konkurs czytelniczy im. Henryka Sienkiewicza a także prowadzą edycję gminną konkursu recytatorskiego im. Bolesława Leśmiana. W bibliotece organizowana jest również wystawa poświęcona integracji Polski z Unią Europejską. Wielokrotnie

mieszkańcy gminy mogą w bibliotece gminnej spotkać się z twórcami kultury na organizowanych tu spotkaniach autorskich.

Gminny Ośrodek Kultury prowadzi zróżnicowaną działalność kulturalno-oświatową, głównie dla dzieci i młodzieży. W jego ramach istnieje koło plastyczne, koło tańca nowoczesnego, ognisko muzyczne dla dzieci oraz dziecięcy teatr „Iskierki”. Każdego roku GOK organizuje liczne konkursy i turnieje: rekreacyjne w czasie ferii zimowych, konkurs plastyczny o tematyce antyalkoholowej, wielkanocny konkurs plastyczny, konkurs plastyczny „Ziemia – planeta wiecznie zielona”, konkurs najładniejszych ozdób choinkowych, turnieje warsztatowe dla dzieci ze szkół podstawowych i wiele innych. Przy GOK w Łaszczowie działa Klub Seniora, okresowo działa kino oraz istnieje Łaszczowski Klub Sportowy „Korona”.

Z inicjatywy samorządu gminnego pracownicy GOK uczestniczą w organizowaniu corocznie dożynek gminnych, rozmaitych imprez okolicznościowych w rodzaju Dnia Matki, Dnia Sportu, spotkań andrzejkowych, spotkań opłatkowych, uroczystości z okazji odzyskania niepodległości, wybuchu II wojny światowej, kombatantkich w rocznice walk oddziałów partyzanckich i tp. Organizowane są liczne festyny: zawody strażackie, turnieje drużyn sportowych, prezentacje zespołów muzycznych i tanecznych a także turniej klasyfikacyjny mistrzostw województwa lubelskiego w tańcach dyskotekowych (od 1993 roku).

Na terenie gminy istnieje zespół śpiewaczy „Łaszczowianie”, działa malarz amator Jan Drażek z Pukarzowa, rzeźbiarz Zenon Dublowski z Domaniza, pisarka i poetka Franciszka Ogonowska z Dobużka, poetka Irena Kucharska z Kolonii Łaszczów oraz inni, młodzi twórcy.

Środowisko twórców oraz działaczy kultury, jak również oferta kulturalna jest – w porównaniu z innymi ośrodkami gminnymi – bogata i zróżnicowana.

3.6. Uwarunkowania środowiska kulturowego – diagnoza stanu istniejącego

Przy formułowaniu polityki przestrzennej i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy należy uwzględnić uwarunkowania wynikające z zasobów środowiska kulturowego. Główne czynniki ukierunkowujące rozwój gminy to:

- zachowanie różnorodności zasobów środowiska kulturowego, wymagania w zakresie ochrony konserwatorskiej obiektów, zespołów i terenów zabytkowych,

- ochrona wartościowych zasobów krajobrazu kulturowego ze względu na znaczenie dla zachowania tożsamości kulturowej obszaru,
 - istniejące zmiany i zagrożenia degradacją obiektów zabytkowych,
 - kreowanie atrakcyjnego krajobrazu gminy.
- Krajobraz kulturowy gminy Łaszczów według źródeł archeologicznych zaczął się kształtować już od starszej epoki kamienia (paleolitu).

Obszar gminy został objęty badaniami powierzchniowymi Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP). Ewidencja stanowisk archeologicznych obejmuje 371 stanowisk (717 faktów osadniczych), które zarejestrowano w obrębie obszarów AZP nr 91-92, 91-93, 92-92, 92-93, 93-92, 93-93, 94-92.

- Najcenniejsze zabytki gminy to obiekty wpisane do rejestru zabytków (omówione na st r. 92).

Stan obiektów jest różny, od utrzymanych w bardzo dobrym stanie – głównie obiekty sakralne do znajdujących się w złym stanie – głównie obiekty podworskie.

Na uwagę zasługują również obiekty znajdujące się w ewidencji konserwatorskiej (wykaz, st r. 92 - 94).

Część obiektów jest zaniedbana – głównie małe, nieczynne cmentarze oraz obiekty kubaturowe będące pozostałością zespołów podworskich.

W lepszym stanie znajdują się obiekty sakralne oraz pomnik pamięci narodowej.

Na mocy ~~o ochronie dóbr kultury z dnia 15 lutego 1962 roku~~ [aktualnie obowiązującej ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami \(Dz. U. Nr 162 z 2003 r., poz. 1568 - z późniejszymi zmianami\)](#):

- Obiekty zabytkowe wpisane do rejestru zabytków objęte są ścisłą ochroną konserwatorską i obowiązuje zachowanie ich w obecnej formie przestrzennej wraz z najbliższym otoczeniem. W przypadku podejmowania działań inwestycyjnych wymagane jest zatwierdzenie projektu przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

- Obiekty znajdujące się w ewidencji konserwatorskiej powinny być w miarę możliwości zachowane dla utrzymania tożsamości kulturowej obszaru, a ich forma winna służyć opracowaniu zasad kształtowania form architektury i budownictwa na tym terenie.
- Przy realizacji nowej zabudowy należy uwzględnić zasady kształtowania formy nawiązującej do historycznej kompozycji urbanistycznej jednostek osadniczych i budownictwa tradycyjnego (wytyczne zawarte w *Zielonej Karcie Unii – Bruksela 1990 r.*, jak też w *Nowej Karcie Ateńskiej z 1998 roku.*)
- Przy pracach ziemnych podejmowanych w rejonie występowania stanowisk archeologicznych ujętych w ewidencji konserwatorskiej niezbędne są badania wyprzedzające lub nadzory archeologiczne, stosownie do decyzji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.
- Historyczne układy wsi zostały w dużym stopniu zniekształcone poprzez realizowanie nowego budownictwa, dostosowanego do obowiązujących przepisów. Zmianie uległa również forma budownictwa. Od lat sześćdziesiątych XX wieku drewnianą zabudowę sukcesywnie zaczęło zastępować budownictwo murowane. Początkowo nawiązujące do form tradycyjnych, a w późniejszych czasach – poprzez wznoszenie zabudowy na rzucie kwadratu, przekryte dachem kopertowym, parterowe lub piętrowe, często wysoko posadowione – daleko odbiegające od form tradycyjnych. Na szczególną uwagę zasługuje obszar historycznego miasta Łaszczowa z powiązаныmi widokowo lub funkcjonalnie przyległymi wsiami Nadolce, Czerkasy, Domaniz i Pod hajce, stanowiące znaczne wartości zabytkowego krajobrazu historycznego.
- Łaszczów jest prężnym ośrodkiem kulturowym o dość znacznej w porównaniu z innymi ośrodkami gminnymi ofertą kulturalno – oświatową.

4. Sfera społeczno – gospodarcza

4.1. Stosunki ludnościowe, rynek pracy, aktywność społeczna

4.1.1. Zasoby ludzkie

■ Stan i dynamika rozwoju ludności

Gmina Łaszczów należy do grupy gmin średnich (wg klas wielkości 5tys. – 10tys. mieszkańców).

W 2001 r. w gminie zamieszkiwało 7149 (wg danych U.G. w Łaszczowie)

Wieloletnia analiza zmian liczby ludności wykazuje stały spadek, a rzeczywisty ubytek liczby ludności w ciągu ostatnich 10-ciu lat wyniósł 6%.

STAN I DYNAMIKA LUDNOŚCI W LATACH 1990 – 2001

Lata	Liczba ludności	Roczny przyrost ludności %	Gęstość zaludnienia os/km ²
1990	71571	-0,7	56
1991	7075	-1,2	55
1992	7174	1,4	56
1993	7125	-0,7	56
1994	7124	0,0	56
1995	7071	-0,7	55
1996	7049	-0,3	55
1997	7006	-0,6	55
1998	6901	-1,5	54
1999	6801	-1,5	54
2000	6784	-0,3	53
2001	7149	0,5	56
powiat	x	x	60
woj. lubelskie	x	x	89

Przeciętna gęstość zaludnienia wynosi 53 os/km² i jest niższa od średniej dla powiatu tomaszowskiego (60 os/km²) oraz średniej dla woj. lubelskiego woj. lubelskiego (89 os/km²). W okresie ostatnich 10-ciu lat przeciętna gęstość zaludnienia zmniejszyła się o 3 osoby.

■ **Ruch naturalny i migracyjny ludności.**

Głównymi czynnikami determinującymi ogólną dynamikę rozwoju ludności oraz wpływającymi na jej strukturę są ruchy naturalne (przyrost naturalny oraz migracje).

Lata	Przyrost naturalny	Saldo migracji	Współczynnik dynamiki demograficznej
1995	-1,6	-4,8	0,854
1996	1,4	-6,4	1,120
1997	-3,0	-8,1	0,796
1998	-1,9	-4,7	0,842
1999	-2,5	-9,8	0,758
2000	-3,1	-8,8	0,744
powiat	-0,7	-4,4	0,929
woj. lubelskie	-,010	-1,0	0,990

Analiza przyrostu naturalnego oraz ruchów migracyjnych w ciągu minionych lat wykazuje niekorzystną tendencję ubytku liczby ludności z obszarów gminy,

a wzmożone migracje szczególnie ludności młodej utrwalają proces starzenia się ludności gminy.

Niski wskaźnik dynamiki demograficznej (0,744) nie zapewnia obecnie reprodukcji prostej populacji.

Saldo migracji świadczy pośrednio o stopniu atrakcyjności obszaru lub jego braku.

Pomimo trudności z podjęciem pracy poza miejscem zamieszkania w ciągu ostatnich 10-ciu lat utrzymuje się ujemne saldo migracji.

■ **Struktura ludności wg wybranych kryteriów.**

• **STRUKTURA LUDNOŚCI WG PŁCI**

Lata	Ogółem	M	%	K	%	Na 100 M przypada K
1990	7157	3482	48,6	3675	51,4	105,5
1995	7071	3471	49,0	3600	51,0	103,7
2000	6784	3327	48,6	3457	51,4	104,0
powiat	x	x	49,7	x	50,3	101,0
woj. lubelskie	x	x	48,7	x	51,3	105,0

Struktura ludności wg płci jest typowa dla obszarów wiejskich oraz całego regionu i charakteryzuje się liczebną przewagą kobiet nad mężczyznami.

Strukturę ludności wg płci cechuje:

- stopień feminizacji (104,0) nieco wyższy niż średnio dla powiatu,
- w średnich rocznikach znaczny niedobór kobiet spowodowany nadmierną migracją.

Utrzymanie się tej tendencji grozi w przyszłości dalszym zmniejszeniem przyrostu naturalnego.

- wśród roczników starszych – znaczna przewaga ilości kobiet w wyniku wysokiej umieralności wśród mężczyzn.

• **STRUKTURA LUDNOŚCI WG WIEKU**

Lata	Wiek przedprodukcyjny	Wiek produkcyjny	Wiek poprodukcyjny
	%		
1990	28,5	52,6	18,9
1995	27,7	52,6	19,7
1996	27,2	53,0	19,8
1997	27,0	53,3	19,7
1998	26,3	53,5	20,0
1999	25,8	54,0	20,0
2000	25,0	54,8	20,1

Lata	Wiek przedprodukcyjny	Wiek produkcyjny	Wiek poprodukcyjny
	%		
powiat	26,5	56,4	16,9
woj. lubelskie	25,1	58,8	15,9

Strukturę ludności wg wieku charakteryzuje:

- systematyczny spadek urodzeń, którego następstwem jest malejący udział dzieci i młodzieży w strukturze wieku,
- rosnący udział ludności w wieku produkcyjnym,
- bardzo duży udział ludności w wieku poprodukcyjnym.

Spółeczeństwo starzeje się.

Bardzo wysoki udział ludności w wieku poprodukcyjnym wpływa niekorzystnie na wzrost wielkości współczynnika obciążenia ekonomicznego ludności (Łaszczów – 82, powiat – 77)

Wysoki wskaźnik obciążenia ludności w wieku produkcyjnym ludnością w wieku emerytalnym, malejący udział ludności w wieku produkcyjnym oraz wzrost udziału bezrobotnych bez prawa do zasiłku rzutuje na warunki życia oraz niski poziom dochodowy ludności.

• **LICZBA LUDNOŚCI W POSZCZEGÓLNYCH JEDNOSTKACH OSADNICZYCH**

Lp.	Wyszczególnienie	1987	2001	Dynamika 2001/1987
1	Czerkasy	280	212	75,7
2	Dobużek	353	263	74,5
3	Dobużek Kol.	208	169	81,2
4	Domaniz	322	363	112,7
5	Hopkie	241	237	98,3
6	Hopkie Kol.	137	52	37,9
7	Kmiczyn	130	117	90,0
8	Kmiczyn Kol.	113	73	64,6
9	Łaszczów	1058	1199	113,3
10	Łaszczów Kol.	374	402	107,4
11	Małoniż	184	152	82,6
12	Muratyn	271	187	82,6
13	Muratyn Kol.	64	41	64,0
14	Nabróż	380	321	84,4
15	Nabróż Kol.	217	200	92,1
16	Nadolce	250	202	80,0
17	Pieniany	207	159	76,8
18	Pieniany Kol.	84	78	92,8
19	Podlodów	372	269	72,3
20	Pod hajce	320	298	93,1

Lp.	Wyszczególnienie	1987	2001	Dynamika 2001/1987
21	Pukarzów	697	575	82,4
22	Pukarzów Kol.	147	105	71,4
23	Ratyczów	277	241	87,0
24	Steniatyn	201	229	113,9
25	Steniatyn Kol.	333	230	69,0
26	Wólka Pukarzowska	387	300	77,5
27	Zimno	368	428	116,3
28	Zimno Kol.	122	47	41,9
		8077	7179	88,5

Źródło: Dane U.G. Łaszczów

Najwięcej ludności zamieszkuje w miejscowościach: Łaszczów (1200 os.), Pukarzów (575 os.), Łaszczów Kol. (402 os.), Zimno (428 os.) co stanowi ok. 36% ogółu ludności.

Miejscowościami, których liczba ludności jest zbliżona do średniej wielkości liczby mieszkańców (ok. 265) są: Czerkasy, Dobużek, Hopkie, Podlodów, Pod hajce, Ratyczów, Steniatyn, Steniatyn Kol. oraz Wólka Pukarzowska.

Miejscowościami o najmniejszej liczbie ludności są: Hopkie Kol. (52 os.), Kmiczyn Kol. (73 os.), Muratyn Kol. (41 os.), Pieniany Kol. (78 os.), Zimno Kol. (47 os.), Kmiczyn (117 os.), Pukarzów Kol. (105 os.) – stanowią ok. 7% ogółu mieszkańców.

Obszarem o największym (biologicznym i migracyjnym) ubytku liczby ludności w ciągu ostatnich 14 lat jest: Zimno Kol. (aż o 58%), Hopkie Kol. (o 62%), Muratyn Kol. (o 36%), Kmiczyn Kol. (o 35%), Steniatyn Kol. (o 31%), Muratyn (o 31%), Pukarzów Kol. (o 29%), Podlodów (o 28%).

Obszarem, w którym nastąpił przyrost liczby ludności jest: Łaszczów (o 13%), Domaniż (o 12%), Łaszczów Kol. (o 7%), Steniatyn (o 14%, Zimno (o 16%).

■ **Poziom wykształcenia**

Ludność gminy charakteryzuje się niskim poziomem wykształceni.

Długotrwałe procesy migracyjne spowodowały utratę znaczących zasobów pracy ludzi młodych, lepiej wykształconych, co w konsekwencji doprowadziło do utrwalenia tego niekorzystnego zjawiska.

• **STRUKTURA LUDNOŚCI W WIEKU 15 LAT WG POZIOMU WYKSZTAŁCENIA**

	Wyższe	Średnie	Zasadnicze zawodowe	Podstawowe i niepełne podstawowe
	%			
Gm. Łaszczów	2,0	20,9	24,3	52,8

	Wyższe	Średnie	Zasadnicze zawodowe	Podstawowe i niepełne podstawowe
	%			
Region	3,4	18,8	18,5	59,3

Niski poziom wykształcenia oraz niewystarczające lub niewłaściwe kwalifikacje zawodowe ograniczają możliwości restrukturyzacji rynku pracy i likwidację bezrobocia.

4.1.2. Rynek pracy

■ Struktura zatrudnienia

Sekcje EKD	Pracujący	Aktywność zawodowa %
*		
Ogółem:	1178	30
w tym:		
przemysł i budownictwo	367	35
usługi rynkowe	66	48
usługi nierynkowe	196	17
Podmioty osób fizycznych	420	
Rolnictwo indywidualne	2600	70

*- pracujący wg sekcji EKD, bez zakładów osób fizycznych o liczbie pracujących do 9 osób i gospodarstw indywidualnych w rolnictwie.

Źródło: Rocznik statystyczny woj. lubelskiego 2001 r. – U.S. Lublin 2001 r.

Restrukturyzacja gospodarki nie spowodowała istotnych zmian w strukturze pracujących. Gmina utrzymuje nadal rolniczy charakter, czego odzwierciedleniem jest wysoki udział pracujących w rolnictwie (ok. 70% czynnych zawodowo).

Poza rolnictwem indywidualnym znalazło zatrudnienie 30% czynnych zawodowo, z czego ok. 35% zatrudnionych jest w przemyśle, ok. 48% w usługach rynkowych, a ok. 17% w usługach nierynkowych.

■ Poziom i dynamika bezrobocia

W gminie Łaszczów wg stanu w dniu 31 grudnia 2001 r. zarejestrowano 592 bezrobotnych, w ty, 262 kobiety i 330 mężczyzn.

Liczbę bezrobotnych oraz dynamikę w ciągu minionych lat przedstawia poniższe zestawienie:

Lata		Dynamika %	P.U.P. %
1999	516	-	-
2000	523	101,3	105,4
2001	592	113,0	109,2

Tendencja przyrostu bezrobotnych jest odzwierciedleniem ogólnej sytuacji na powiatowym rynku pracy.

Zwiększenie liczby bezrobotnych nastąpiło m. in. na skutek: bariery mieszkaniowej oraz ograniczenia możliwości pracy w miastach, niskich kwalifikacji osób poszukujących pracy.

Barierami ograniczającymi tempo zmniejszania się bezrobocia są: niskie tempo przyrostu nowych podmiotów gospodarczych; mimo ożywienia – uboga struktura gospodarcza i wynikająca z niej słabość pozarolniczego rynku pracy, wysoki wskaźnik bezrobocia ukrytego na wsi, niskie kwalifikacje bezrobotnych, brak koordynacji kształcenia zawodowego z potrzebami rynku pracy.

Bezrobocie dotyka przede wszystkim ludzi młodych, z wykształceniem zasadniczym i podstawowym. Najliczniejszą grupę stanowią osoby w wieku 18 – 24 lata – 235 osób, tj. ok. 40% ogółu bezrobotnych. Wysoki udział ludzi młodych wynikał głównie z trudności w uzyskaniu pierwszej pracy (bezrobotni absolwenci – duża liczba dotychczas niepracujących).

Duża skala bezrobotnych o bardzo niskich kwalifikacjach nie zapowiada szybkiego rozwiązania problemu bez wypracowania odpowiedniego systemu przekwalifikowania i weryfikacji kierunków kształcenia.

Kolejną niekorzystną cechą rynku pracy jest bardzo wysoki udział bezrobotnych pozbawionych prawa do zasiłku z Funduszu pracy. W gminie stanowi aż 87% ogółu. Grupa ta oczekiwać będzie pomocy z innych źródeł (m. in. ze świadczeń pomocy społecznej).

Bardzo negatywnym zjawiskiem jest tzw. długotrwałe bezrobocie. Poszukujący pracy dłużej niż 12 miesięcy stanowili aż 50% ogółu bezrobotnych).

Długotrwałe bezrobocie dotyczy przede wszystkim osób z niskimi kwalifikacjami zawodowymi. Malejący udział zarejestrowanych osób z prawem do zasiłku ma negatywny wpływ na sytuację dochodową ludności (poszerzanie się sfery ubóstwa).

4.1.3. Aktywność społeczna

Istotą społeczeństwa obywatelskiego i aktywności społecznej jest swoboda zrzeszania się w organizacje społeczne, przynależność do partii politycznych oraz udział w wyborach prezydenckich, parlamentarnych i samorządowych.

Spółeczeństwo gminy Łaszczów wykazuje większą niż średnia w regionie aktywność społeczną, wyrażającą się wysokim udziałem w wyborach samorządowych w 1998 r. Frekwencja wyborcza była wyższa (pow. 50%) niż średnio w woj. lubelskim (43%).

Głównymi przyczynami niskiego zaangażowania, szczególnie wśród młodzieży są:

- szeroko rozpowszechniona negatywna opinia na temat polityki i polityków;
- niezadowolenie z kształtu przemian ustrojowych związane z niepewnością na rynku pracy;
- przewaga postaw tradycyjnych, roszczeniowych, inercyjnych (brak inicjatywy i wiary we własne siły).

Na terenie gminy działają następujące organizacje polityczne, sportowe i gospodarcze:

- Polskie Stronnictwo Ludowe;
- Samoobrona;
- Sojusz Lewicy Demokratycznej;
- Polski Związek Emerytów, Rencistów i Inwalidów;
- Związek Bojowników o Wolność i Demokrację;
- Krajowy związek Żołnierzy Armii Krajowej;
- Klub Sportowy „Korona”;
- Spółdzielnia Kółek Rolniczych.

4.1.4. Diagnoza stanu zasobów ludzkich

Wieloletnia analiza zmian liczby ludności gminy wskazuje stały spadek (o 6%). Społeczeństwo starzeje się, czego wyrazem jest niekorzystna struktura wieku ludności, spowodowana ujemnym przyrostem naturalnym oraz wzmożona migracją:

- malejący udział dzieci i młodzieży w strukturze wieku (25%);
- niski udział ludności w wieku produkcyjnym (54,8%);
- duży udział ludności w wieku poprodukcyjnym (20,1%).

Wysoki wskaźnik obciążenia ludności w wieku produkcyjnym ludnością w wieku emerytalnym (gmina – 82, powiat – 77 osób/100 osób w wieku produkcyjnym),

malejący udział ludności w wieku produkcyjnym oraz wzrost udziału bezrobotnych bez prawa do zasiłku – rzutuje na warunki życia oraz obniżenie się poziomu dochodów ludności.

Liczba mieszkańców w sołectwach gminy jest zróżnicowana. Największe skupiska ludności to miejscowości: Łaszczów, Pukarzów, Łaszczów Kol., Zimno (około 36% mieszkańców gminy).

Dominują miejscowości średnie, o liczbie ludności 160 – 360 osób.

Obszarem o największym (biologicznym i migracyjnym) ubytku liczby ludności w ciągu ostatnich 4 lat jest: Zimno Kol., Hopkie Kol., Muratyn Kol., Kmiczyn Kol., Steniatyn Kol. Muratyn, Pukarzów Kol., Podlodów.

Obszarem, w którym nastąpił przyrost liczby ludności jest: Łaszczów, Domaniż, Łaszczów Kol., Steniatyn, Zimno.

Ludność gminy charakteryzuje się niskim poziomem wykształcenia, który stanowi barierę przyszłego rozwoju gminy.

Gmina utrzymuje rolniczy charakter, czego odzwierciedleniem jest wysoki udział pracujących w rolnictwie (ok. 70%) czynnych zawodowo. Poza rolnictwem indywidualnym zatrudnionych jest ok. 30% zawodowo czynnych, z czego aż 35% - w przemyśle, 48% - w usługach rynkowych, a 17% w usługach nierynkowych.

Bardzo ważnym problemem społecznym jest bezrobocie. Utrzymujące się nadal wysokie bezrobocie zarówno rejestrowane, jak i utajone, o niekorzystnej strukturze (bardzo duży udział ludzi młodych – ok. 40% absolwentów szkół ponadpodstawowych w większości zawodowych, długotrwale bezrobotnych bez prawa do zasiłku – aż 87%).

Ze względów społecznych równie niekorzystne są zjawiska towarzyszące bezrobociu, szczególnie długotrwałemu: niska jakość życia, rozwój patologii społecznych, utrata kwalifikacji zawodowych, niska konsumpcja dóbr i usług, trwałe obniżenie standardu życia.

4.2. Mieszkalnictwo i ruch budowlany.

4.2.1. Mieszkalnictwo.

Zasoby mieszkaniowe gminy Łaszczów obejmują około 2180 mieszkań.

W okresie dwóch lat 200 – 2001 przybyło około 8 mieszkań. Są to mieszkania w budownictwie jednorodzinny.

Średnia powierzchnia użytkowa mieszkania – zgodnie z danymi statystycznymi wynosi 70,3 m², na 1 osobę przypada około 22,2 m² pow.

Przeciętna liczba osób w mieszkaniu 3,16, a na 1 izbę wynosi 0,94.

Są to wskaźniki nieco wyższe niż przypadające dla wsi woj. lubelskiego, gdzie średnia pow. użytkowa mieszkania wynosi 68,5m², a na 1 osobę 20,1 m² przy 3,41 osoby w mieszkaniu i 1,03 na izbę.

Zasoby mieszkaniowe tworzą typy zabudowy:

- **budownictwo wielorodzinne** zlokalizowane głównie w gospodarstwach wielkoobszarowych dawnych PGR-ów i SKR-ów, tj. we wsiach: Pukarzów – 13 budynków – 78 mieszkań, w tym 75 zasiedlonych; Ratyczów – 11 budynków – 26 mieszkań – 25 zasiedlonych, Nadolce – 5 budynków – 22 mieszkania. W Dobużku dawny dom nauczyciela obecnie stanowi pustostan. Łączna liczba mieszkań w tym typie zabudowy wynosi około 150 mieszkań.
- **mieszkalnictwo jednorodzinne** zlokalizowane jest głównie w Łaszczowie i tu stanowi formy zorganizowana, natomiast na pozostałej części gminy występuje w formie rozproszonej, przemieszane z zabudową zagrodową.
- **budownictwo zagrodowe** stanowi gros substancji mieszkaniowej i występuje we wszystkich jednostkach osadniczych.

Zaopatrzenie w media infrastruktury komunalnej jest dobre poza kanalizacją zbiorczą i wyposażeniem w gaz ziemny.

Zbiorcze wodociągi posiadają prawie wszystkie jednostki osadnicze poza Podlodowem i Pienianami, których wyposażenie zostanie zrealizowane w najbliższych latach.

Z wody z wodociągów korzysta około 81% mieszkańców. Z kanalizacji natomiast tylko 3% ludności.

Rozbudowany jest system kanalizacji lokalnej oraz wywóz nieczystości stałych – wywóz na wysypisko w Zimnem.

Na terenie gminy znajdują się również punkty sprzedaży gazu z butli propan-butan.

4.2.2. Ruch budowlany.

Dane ruchu budowlanego uzyskano w Urzędzie Gminy Łaszczów.

W okresie 1999 – 2001 wydano łącznie 84 pozwoleń, w tym:

budownictwo mieszkalno – gospodarcze - 54

budownictwo związane z infrastrukturą

społeczną i gospodarczą - 15

budownictwo związane z infrastrukturą techniczną - 15

RUCH BUDOWLANY – BUDOWNICTWO MIESZKALNO–GOSPODARCZE WE WSIACH:

Lp	Miejscowość	1999		2000		2001		Łącznie
		M	G+1	M	G+1	M	G+1	
1.	Łaszczów i Domaniz	8	2	7	2	5	5	29
2.	Czerkasy	-	-	-	1	-	-	1
3.	Hopkie Kol.	-	-	-	-	-	1	1
4.	Kmiczyn Kol.	1	-	-	-	-	-	1
5.	Łaszczów Kol.	1	-	-	1	-	-	2
6.	Muratyn	-	-	-	1	1	-	2
7.	Nabróż	-	-	1	-	-	-	1
8.	Nabróż Kol.	-	-	-	-	-	1	1
9.	Podlodów	-	-	-	-	1	-	1
10.	Pukarzów	-	-	-	-	1	-	1
11.	Pukarzów Kol.	-	-	1	-	-	-	1
12.	Steniatyn	-	1	-	-	-	-	1
13.	Wólka Pukarzowska	1	-	2	1	1	1	6
14.	Zimno	-	1	-	-	3	-	4
15.	Zimno Kol.	1	-	1	-	-	-	2
Razem		12	4	12	6	12	8	54
Ogółem w roku		16		18		20		

Pozwolenia z zakresu infrastruktury społecznej i gospodarczej to głównie budowa lub rozbudowa obiektów handlowych, aptek, ośrodka zdrowia, obiektów Nadbużańskiej Straży Granicznej, adaptacja szkoły na ośrodek terapii zajęciowej dla niepełnosprawnych, budowa serowni w zakładzie mleczarskim, obiektów magazynowych i pomocniczych w zakładzie oklein, SHR, Zam. Zakładów Zbożowych itp.

Pozwolenia z zakresu infrastruktury technicznej dotyczą: rozbudowy lub budowy sieci wodociągowej, linii i obiektów energetycznych, telekomunikacji – linie i stacje telefonii komórkowej, remonty dróg, mostów itp.

Na budowę i rozbudowę infrastruktury społecznej i gospodarczej wydano pozwoleń w roku:

1999 - 8

2000 - 11

2001 - 11

Na rozwój infrastruktury technicznej wydano pozwoleń w latach:

1999 - 2

2000 - 8

2001 - 5

4.3. Obsługa mieszkańców

4.3.1. Usługi publiczne znaczenia lokalnego.

■ Administracja samorządowa

Łaszczów jest siedzibą władz samorządowych gminy.

W budynku Urzędu Gminy działają: Rada i Zarząd Gminy, Urząd Stanu Cywilnego, Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej.

■ Edukacja i wychowanie

• Wychowanie przedszkolne

W Łaszczowie na terenie szkolnym funkcjonuje samodzielne przedszkole. Uczęszcza do niego 73 dzieci w wieku od 3 – 6 lat. zatrudnienie - 5 osób. W pozostałych szkołach podstawowych działają oddziały przedszkolne, do których uczęszczają dzieci w wieku 6 lat.

• Szkolnictwo podstawowe

Na terenie gminy funkcjonują następujące **szkoły szczebla podstawowego** (rok szkolny 2000/2001)

Lp.	Miejscowość	Stopień organizacji	Liczba oddziałów	Liczba uczniów
1.	Łaszczów	I – VI	12	331
2.	Nabroź	I – VI	4	68
3.	Steniatyn	I – VI	5	58
4.	Zimno	I – VI	6	81
5.	Pukarzów	I – III	2	53
6.	Podlodów	I – III	2	36

Publiczne Gimnazjum w Łaszczowie, do którego uczęszcza 331 uczniów z terenu całej gminy. W Łaszczowie znajdują się 4 oddziały oraz w Nabrożu – 1 oddział.

Kadrę dydaktyczną w tych szkołach stanowi około 100 nauczycieli.

Miejscowości: Czerkasy, Dobużek, Dobużek Kol., Domaniż, Hopkie, Hopkie Kol., Kmiczyn, Kmiczyn Kol., Nadolce, Pieniany, Pieniany Kol., Pod hajce, Pukarzów Kol., Ratyczów, Steniatyn Kol., Wólka Pukarzowska, Zimno Kol., które nie posiadają szkół podstawowych obsługiwane są przez szkoły w miejscowościach sąsiadujących.

Szkoły w Zimnie i Nabrożu pełnią funkcję ponadlokalną, gdyż do tych szkół uczęszczają dzieci z gmin sąsiadujących: Tyszowiec, Mircza, Ułhówka.

Stan techniczny bazy lokalowej jest dobry, a poziom wyposażenia szkół w sprzęt komputerowy oraz zaplecze sportowe (sale gimnastyczne, obiekty sportowe) jest niewystarczający, nie dorównuje poziomowi szkół miejskich.

Pracownia komputerowa z dostępem do Internetu istnieje jedynie przy zespole szkół: podstawowej, gimnazjum i Liceum Ogólnokształcącego w Łaszczowie.

W gimnazjum i liceum prowadzona jest nauka języka angielskiego.

Baza lokalowa nie zabezpiecza w pełni potrzeb, gdyż gimnazjum, L.O. oraz szkoła podstawowa nie posiadają samodzielnego budynku (obecnie w realizacji jest budynek Liceum Ogólnokształcącego).

Organizacja i funkcjonowanie placówek edukacyjnych na terenie gminy ma ogromne znaczenie dla obciążenia budżetu gminy, gdyż utrzymanie szkół na poziomie podstawowym i gimnazjalnym należy do zadań własnych samorządów. Koszty utrzymania placówek edukacyjnych stanowiły aż 55,5% wydatków.

W ciągu ostatnich lat nastąpił znaczny spadek ilości dzieci i młodzieży w wieku przedszkolnym i szkolnym. Tendencja ta ma i mieć będzie duży wpływ na kształtowanie polityki finansowej gminy.

■ **Ochrona zdrowia i opieka społeczna**

• Ochrona zdrowia

W lecznictwie otwartym usługi świadczy Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej w Łaszczowie z gabinetem analitycznym oraz poradnią lekarza rodzinnego. Zatrudniony personel medyczny jest nieliczny. Łącznie zatrudnionych jest 4 lekarzy i 1 stomatolog.

Wyszczególnienie	Ilość mieszkańców/1 lekarza	Ilość mieszkańców/1 stomatologa
Gmina Łaszczów	2300	7149
Powiat tomaszowski	1300	2566
Woj. Lubelskie	475	2294

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych z U.S. w Lublinie

Obsługę mieszkańców w zakresie ochrony zdrowia należy uznać za zadowalającą. Mimo, iż wszystkie wskaźniki charakteryzujące stopień zaspokojenia potrzeb, w tym zakresie znacznie odbiegają od analogicznych wskaźników w powiecie i województwie – obsługę mieszkańców uzupełniają gabinety prywatne: lekarza rodzinnego, stomatologiczny oraz fizykoterapii.

W zakresie lecznictwa specjalistycznego (brak jest szczególnie specjalistów od chorób związanych z podeszłym wiekiem) i szpitalnego, gmina obsługiwana jest przez przychodnię w Tomaszowie Lubelskim oraz szpitale w Tomaszowie Lubelskim i Zamościu.

W Łaszczowie funkcjonują 2 apteki obsługujące całą gminę.

- Opieka społeczna

Udzielanie pomocy najbardziej potrzebującym jest zadaniem własnym gminy. Pomoc ta realizowana jest przez Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Łaszczowie, zatrudniający 10 osób oraz 4 opiekunki.

Ze świadczeń pomocy społecznej z zadań zleconych i zadań własnych korzystało w 2001 r. 269 rodzin, przeważnie nie posiadających dochody niewystarczające na zaspokojenie podstawowych potrzeb.

Ośrodek udziela pomocy w postaci następujących zasiłków:

- zasiłki stałe	-	11 osób
- renty socjalne	-	39 osób
- zasiłki okresowe gwarantowane	-	1 osoba
- zasiłki stałe wyrównawcze	-	3 osoby
- dodatek do zasiłku stałego	-	1 osoba
- zasiłki z tytułu ochrony macierzyństwa	-	36 osób
- zasiłki okresowe	-	56 osób
- zasiłki jednorazowe celowe i celowe zwrotne	-	147 osób
- zasiłki jednorazowe z tytułu urodzenia dziecka	-	12 osób

Ośrodek pomocy Społecznej w Łaszczowie udziela również pomocy w formie dożywiania dzieci w szkołach, z której skorzystało 261 uczniów.

■ **Kultura**

W Łaszczowie zlokalizowane są:

- Gminny Ośrodek Kultury – z zajęć w ośrodku korzysta około 60 osób. Działalność ośrodka opisana jest w części „Niematerialne zasoby kultury”.
- Kino o około 150 miejscach. Seanse filmowe odbywają się nieregularnie.

Na terenie znajduje się również 5 świetlic w miejscowościach Hopkie, Ratyczów, Pukarczów, Małoniż i Domaniż.

■ **Sport**

Wyposażenie gminy w urządzenia sportowe jest niewystarczające. Zbyt małe środki finansowe przeznaczone są na rozwój sportu.

Brak jest odpowiedniej ilości sal gimnastycznych (przy każdej szkole), pełnowymiarowych boisk do gier zespołowych. Istniejące sale gimnastyczne przy szkołach w Łaszczowie i Nabrożu nie zabezpieczają potrzeb w tym zakresie.

W Łaszczowie działa klub sportowy „Korona”.

Stan techniczny istniejących, ogólnodostępnych boisk sportowych w Łaszczowie, Nabrożu i Hopkiem jest niezadowalający.

■ Usługi pocztowo - telekomunikacyjne

Usługi pocztowo – telekomunikacyjne świadczy Poczta Polska, Telekomunikacja w Łaszczowie oraz agencja pocztowa w Steniatynie.

4.3.2. Usługi publiczne o znaczeniu ponadlokalnym.

■ ***Szkolnictwo ponadpodstawowe***

Znaczenie ponadlokalne w zakresie obsługi mieszkańców (całego powiatu) ma istniejące Liceum Ogólnokształcące im. Stanisława Starowieyskiego w Łaszczowie.

Do 5-ciu oddziałów w roku 2001/2002 uczęszcza 185 uczniów, zatrudnionych jest 14 osób.

■ ***Ochrona zdrowia***

We wsi Muratyn w obiekcie byłej szkoły zorganizowano warsztaty terapii zajęciowej dla osób niepełnosprawnych. Korzysta 30 osób z gmin Łaszczów, Ulhówek, Telatyn, Tyszowce i Rachanie.

4.3.3. Usługi o charakterze komercyjnym

Ważne znaczenie dla gospodarczego funkcjonowania gminy ma rozwój usług o charakterze komercyjnym: bytowych, handlowych, gastronomicznych, rzemiosła itp.

Rozmieszczenie usług na terenie gminy nie jest równomierne.

Głównym czynnikiem lokalizacyjnym usług rynkowych jest możliwość osiągnięcia zysku, czyli najlepiej wyposażone w usługi są miejscowości duże, posiadające korzystną strukturę wielu mieszkańców, położone przy głównych trasach komunikacyjnych gminy. Są to: Łaszczów z Domanizem, Łaszczów Kol., Czerkasy, Dobużek.

W bilansie usług najszybszy przyrost nastąpił w branżach związanych z przetwórstwem rolno-spożywczym, handlem, usługami bytowymi, branżami budowlanymi oraz obsługą motoryzacji.

W miejscowościach Pukarzów Kol. Małoniż, Steniatyn Kol., Zimno Kol., Dobużek Kol., Hopkie Kol. i Kmiczyn brak jest podmiotów związanych z branżami pozarolniczymi.

W miejscowościach: Kmiczyn, Ratyczów, Nadolce, Hopkie, Podlodów, Pieniany Kol., Pieniany, Muratyn, Muratyn Kol. Zimno, Steniatyn, Nabród, Nabród Kol., Podhajce, Wólka Pukarzowska, Pukarzów – występują sporadycznie.

Miejscowość gminna położona centralnie w stosunku do reszty obszaru koncentruje na swoim terenie palcówki usług rynkowych takich jak: apteki, sklepy spożywcze oraz szeroki asortyment wielu branż, obiekty gastronomiczne, usługowo-naprawcze, obsługa mieszkańców, obsługa motoryzacji, usługi administracji gospodarczej (Bank Spółek, GS) i inne.

Najszybciej rozwijającą się sferą usług komercyjnych jest handel, który charakteryzuje:

- wysokie tempo przyrostu podmiotów prywatnych;
- wysoki udział małych jednostek detalicznych wielobranżowych;
- rozwój handlu obwoźnego obsługujące tereny, w których brak jednostek detalicznych;
- brak hurtowni.

Największa koncentracja obiektów handlowych występuje w ośrodku gminnym i w Łaszczowie i Domaniju.

Rozmieszczenie usług przedstawia się następująco:

- Łaszczów i Domanij**
- art. przemysłowo-spożywcze (15)
 - art. rolno-spożywcze (2)
 - kiosk „Ruch” – sprzedaż prasy
 - art. spożywcze (6)
 - art. motoryzacyjne
 - komisowa sprzedaż ciągników i maszyn rolniczych
 - sprzedaż środków do produkcji rolnej
 - art. chemiczne (2)
 - sprzedaż wieńców i akcesorii – usługi pogrzebowe
 - sprzedaż pasz treściwych dla zwierząt
 - art. hydrauliczno-elektryczne
 - sprzedaż części zamiennych do maszyn rolniczych „ZAMER”
 - art. mięsno-wędliniarskie (3)
 - art. budowlane
 - art. elektryczne
 - „Kobus” sklep wielobranżowy, handel art. naftowymi
 - pawilon handlowy wielobranżowy
 - dom handlowy (meble, dywany, sprzęt AGD, odzież, kuchnie, rowery, lakiery, chemia, art. hydrauliczne)
 - targowisko
 - Spółdzielnia Pracy „Ogród” – sklep ogrodniczy
 - „CARGILL” – sprzedaż mieszanek, koncentratów paszowych

- Pawilon handlowy (spożywczy, kleje, glazura, środki ochrony roślin)
 - sklep wędkarski
 - art. papiernicze, kosmetyki
 - sprzedaż mat. budowlanych, cementu, węgla
 - nasiona, 1001 drobiazgów, art. elektryczne
 - kwiaty (2)
 - alkohole, napoje, mrożonki
 - obuwie, art. przemysłowe
- Łaszczów Kol.**
- art. spożywczo – przemysłowe (3)
 - kiosk „Ruch” - prasa
 - sprzedaż art. do produkcji rolnej
 - sprzedaż drewna, opału
 - art. przemysłowe
- Czerkasy**
- art. przemysłowe, rolnicze, ogrodnicze (2)
 - sprzedaż części zamiennych do ciągników i maszyn rolniczych
 - „AGROTTEX” – sprzedaż butli, oleju napędowego
 - „AGROMASZ” - rolnicze części zamienne
- Dobużek**
- art. spożywczo -przemysłowe
 - sprzedaż produktów rolnych
 - stacja benzynowa
- Nadolce**
- art. spożywcze
 - art. przemysłowe
 - sprzedaż opału, art. do produkcji rolnej
- Nabróż**
- art. spożywczo - przemysłowe
 - sklep wielobranżowy
 - sklep i sprzedaż mleka
 - pijalnia piwa
- Pukarzów**
- sklep wielobranżowy
 - art. spożywczo – przemysłowe (2)
 - art. rolno - spożywcze
- Domaniż (poza ośrodkiem gminnym)**
- sprzedaż opon i dętek
 - sprzedaż drewna
 - art. spożywcze

W miejscowościach: Kmiczyn, Hopkie, Podlodów, Pieniany, Muratyn, Muratyn Kol., Zimno, Steniatyn, Pod hajce, Wólka Pukarzowska, Pukarzów Kol. istnieją jedynie sklepy branży ogólnospożywczej.

Pozostałe: Ratyczów, Pieniany Kol., Hopkie Kol., Małoniż, Steniatyn Kol. Zimno Kol., Dobużek Kol., Hopkie Kol., Kmiczyn Kol. pozbawione są podstawowych obiektów handlowych.

Na terenie gminy, a szczególnie w ośrodku gminnym Łaszczowie i Domanizu brak jest obiektów gastronomiczno – rozrywkowych. istnieje jedynie pijalnia piwa oraz „CAFE-BAR”.

Ośrodek gminny jest ośrodkiem, w którym skoncentrowane są usługi na rzecz ludności, tj. usługi fryzjerskie (4), krawieckie, zegarmistrzowskie, usługi w zakresie edukacji, prowadzenie ksiąg podatkowych (2), Totalizator Sportowy, wizy do Niemiec, naprawa urządzeń chłodniczych, usługowy zakład elektryczny.

4.3.3. Bezpieczeństwo państwa i obrona ludności

W Łaszczowie zlokalizowany jest komisariat policji – rewir Dzielnicowy KPP w Tomaszowie Lubelskim. Obsługuje on obszar gminy Łaszczów oraz gminy sąsiednie: Rachanie, Tyszowce, Telatyn, Ulhówek, Jarczów.

Na terenie Łaszczowa (Domaniz) stacjonuje Strażnica Nadbużańskiego Oddziału Straży Granicznej podlegającej Straży w Chełmie. Obsługuje część powiatu tomaszowskiego położonego w strefie przygranicznej – zatrudnionych jest 26 osób.

Na terenie gminy działa 9 jednostek ochotniczej straży pożarnej mające remizy we wsiach: Łaszczów, (łącznie z GOK), Steniatyn, Pieniany, Podlodów, Muratyn, Nabroź, Wólka Pukarzowska, Zimno oraz jedna zakładowa – przy OGZ – Pukarzów.

Jednostki w Łaszczowie i Nabrożu włączone są do krajowego systemu gaśniczego – posiadają wozy bojowe.

Działa również zespół kierowania obroną cywilną – szefem jest wójt, skupiający 12 osób – głównie lekarzy, weterynarzy, policjantów, strażaków itp. Zespołowi podlega kompania ratownictwa ogólnego – 82 osoby oraz 17 osobowa drużyna systemu wykrywania i ostrzegania.

4.3.4. Uwarunkowania z zakresu obsługi mieszkańców – diagnoza

Urządzenia obsługi mieszkańców o charakterze publicznym zlokalizowane na terenie gminy w odniesieniu do: administracji, ochrony zdrowia, łączności, kultury i handlu mają zasięg lokalny.

Obsługą mieszkańców w zakresie ochrony zdrowia na poziomie elementarnym można uznać za zadowalającą. W lecznictwie ogólnym obsługą mieszkańców (obok Niepublicznego Zakładu opieki Zdrowotnej w Łaszczowie) uzupełniają gabinety

prywatne lekarza rodzinnego, stomatologiczne oraz leczenie niekonwencjonalne – fizykoterapia. Istnieje potrzeba uzupełnienia oferty służby zdrowia o gabinety specjalistyczne i diagnostyczne.

Istniejące szkoły podstawowe i gimnazjum są dużym obciążeniem w wydatkach budżetu gminy. Zła struktura organizacyjna szkolnictwa podstawowego, mała ilość dzieci w szkołach (szczególnie filialnych) powoduje, że koszty utrzymania 1 ucznia są bardzo wysokie.

Wyposażenie szkół wiejskich jest tradycyjne, nie dorównuje poziomowi wyposażenia szkół miejskich, szczególnie w sprzęt komputerowy (jedynie w szkole w Łaszczowie) i zaplecze sportowe (istniejące sale gimnastyczne w Łaszczowie i Nabrożu, ogólnodostępne boisko sportowe w Łaszczowie).

Ponadlokalną obsługą ludności powiatu tomaszowskiego pełni: w zakresie edukacji – Liceum Ogólnokształcące w Łaszczowie oraz w zakresie bezpieczeństwa publicznego – komisariat policji oraz Strażnica Straży granicznej w Łaszczowie.

Wyposażenie w usługi komercyjne: bytowe, handlowe, gastronomia usługowa, rzemiosło regulowane jest przez gospodarkę rynkową. Jest zróżnicowane, w większości jednostek osadniczych występują usługi elementarne. Są to obiekty nawiązujące do osadnictwa i aktualnych potrzeb.

Bardzo silnym ośrodkiem wielofunkcyjnym jest Łaszczów, w którym wykształciło się wyraźne centrum usługowo – handlowe.

Poza Łaszczowem najszybszy przyrost podmiotów usługowych komercyjnych nastąpił w miejscowościach: Łaszczów Kol., Czerkasy, Dobużek, Domaniż. W miejscowościach: Pukarzów Kol., Małoniż, Steniatyn Kol., Zimno Kol., Dobużek Kol., Hopkie Kol., Kmiczyn brak jest podmiotów związanych z branżami pozarolniczymi.

W gminie brak jest obiektów gastronomiczno - rozrywkowych.

Bezpieczeństwo państwa i obrona ludności rozwiązane jest prawidłowo. Wyposażenie jednostek w sprzęt jest natomiast w większości średnie (OSP, Policja). Wymaga uzupełnień i unowocześnienia.

4.4. Potencjał gospodarczy gminy

4.4.1. Potencjał przemysłowy

Gmina Łaszczów wyróżnia się na tle powiatu tomaszowskiego pod względem wykorzystania i pozyskania jakościowo dobrych surowców dla przemysłu rolno – spożywczego, który odgrywa znaczącą rolę w regionie.

Również łatwo dostępne zasoby siły roboczej w obszarze gminy stanowią łatwy i szybki element uaktywnienia obszaru pod warunkiem podniesienia poziomu wykształcenia, który jest relatywnie niski w porównaniu z innymi regionami. Ważnym atutem dla rozwoju gminy jest jej przygraniczne położenie.

Na terenie gminy Funkcjonują duże zakłady przetwórstwa rolno – spożywczego (mleczarnia, chłodnia), zakład przetwórstwa owocowo – warzywnego oraz zakłady związane z obsługą rolnictwa. Są to:

- Uren Coldstores Sp. z o.o., Chłodnia Łaszczów w Dobużku, zatrudniająca ok. 150 osób. Jest to spółka z udziałem kapitału zagranicznego (brytyjskiego), Której główna działalność to skup kontraktowanych owoców i warzyw, eksport mrożonek do krajów zachodnich;
- Zakład Mleczarski Sp. z o.o. w Łaszczowie – Domanizu zatrudniający ok. 130 osób, produkujący mleko w proszku, masło, sery twarogowe, sery twarde. wyroby eksportowane są do krajów zachodniej Europy (Holandia, Belgia, Niemcy, Francja);
- Zakład Młynarski S.C. i Magazyn Zbożowy w Zimnie;
- Zamojskie Zakłady Zbożowe Sp. z o.o. w miejscowości Tuczapy (pod Łaszczowem);
- Rolnicza Spółdzielnia Produkcyjna w Hopkiem, zatrudniająca ok. 40 osób;
- Spółdzielnia Kółek Rolniczych w Łaszczowie – zatrudniająca ok. 30 osób;
- Gospodarstwo Rybackie „KRES – Ryb” Sp. z o.o. w Łaszczowie- zatrudniająca ok. 16 osób;
- Ośrodek hodowli zarodowej w Pukarzowie i Nadolcach – zatrudniający ok. 30 osób.

Ponadto bardzo ważne znaczenie dla gospodarczego rozwoju gminy ma rozwój przemysłu związanego z obróbką drewna.

W Łaszczowie Zakład Wyrobu Oklein Naturalnych „Bracia Mrozik” Sp. z o.o. zatrudniający ok. 70 osób (znaczący w skali kraju). Zakład zajmuje się produkcją naturalnych oklein ze szlachetnych gatunków drewna.

4.4.2. Mikrostruktura gospodarcza.

Potencjał gospodarczy gminy stanowią również małe, przeważnie rodzinne, zatrudniające niewielką liczbę osób zakłady przetwórstwa rolno – spożywczego, rzemieślnicze, branży budowlanej, związane z obsługą motoryzacji. Stanowią alternatywną drogę rozwoju dla części gospodarstw rolnych.

Do ważniejszych zakładów wytwórczych oraz usługowych na terenie gminy należą:

Lp.	Wyszczególnienie	Miejscowość
1.	Piekarnia	Łaszczów
2.	Zakład ślusarski	“ _ ”
3.	Mechanika pojazdowa	“ _ ”
4.	Elektromechanika pojazdowa	“ _ ”
5.	Blacharstwo pojazdowe	“ _ ”
6.	Zakład stolarski	“ _ ”
7.	ARGENTA „Bis” – produkcja garmażeryjna – przetwarzanie produktów rolnych	“ _ ”
8.	Zakład wulkanizacyjny	“ _ ”
9.	„INSTALCO” – technika grzewcza	“ _ ”
10.	Zakład betoniarski	“ _ ”
11.	Zakład betoniarski	Łaszczów Kol.
12.	Naprawa ciągników rolniczych oraz pomp wtryskowych	“ _ ”
13.	Usługi tartaczne	Czerkasy
14.	Masarnia	“ _ ”
15.	Piekarnia	“ _ ”
16.	Młyn	“ _ ”
17.	Stacja paliw	“ _ ”
18.	Wulkanizacja	“ _ ”
19.	Stacja paliw	Dobużek
20.	Szkółka zadrzewieniowa	“ _ ”
21.	Usługi tartaczne	“ _ ”
22.	Usługi murarskie	“ _ ”
23.	produkcja płyt nagrobnych	Nabroź
24.	Usługi murarskie	“ _ ”
25.	Usługi murarskie	Pukarzew
26.	Usługi kamieniarskie	“ _ ”
27.	Zakład stolarski	Domaniż
28.	Młyn	“ _ ”
29.	Usługi tartaczne	Pieniany
30.	Młyn	Zimne
31.	Usługi murarskie	“ _ ”
32.	Zakład ślusarski	Steniatyn
33.	Zakład instalatorsko – sanitarno – gazowy	“ _ ”
34.	Gospodarstwo wikliniarskie	“ _ ”
35.	Kowalstwo	Pod hajce
36.	Zakład kamieniarski	“ _ ”
37.	Zakład pogrzebowy	“ _ ”
38.	Piekarnia	Pieniany Kol.
39.	Wykonywanie nagrobków, grobowców	Nabroź Kol.

4.4.3. Uwarunkowania rozwoju – diagnoza dotycząca rozwoju przemysłu i mikrostruktury gospodarczej.

Gmina Łaszczów pozytywnie wyróżnia się na gospodarczej mapie regionu. Jest gminą rolniczą – wysokiej klasy gleby i surowce naturalne (drewno), korzystne warunki ekologiczne, duże zasoby siły roboczej, przygraniczne położenia, szeroka promocja obszaru oraz aktywność samorządu – to czynniki sprawiające, że region jest atrakcyjny dla rozwoju przemysłu otoczenia rolnictwa oraz daje duże możliwości przyciągania inwestorów sezonowych, nawet zagranicznych. Istniejąca firma Uren Coldstores Sp. z o.o. jest spółką z udziałem kapitału zagranicznego (brytyjskiego).

Istniejące zakłady są związane głównie z przetwórstwem rolno – spożywczym. Duże zakłady, zatrudniające powyżej 130 osób (Chłodnia, Zakład mleczarski) prowadzą produkcję wysokiej jakości na eksport do krajów Europy Zachodniej. Obsługują nie tylko obszar gminy (prowadzą skup potrzebnych surowców) lecz również obszar całego powiatu.

Duży i ważny Zakład Wyrobu Oklein Naturalnych „Bracia Mrozik” (zatrudniający powyżej 70 osób) jest znaczącym w skali kraju producentem wysokiej jakości oklein z drewna naturalnego.

Potencjał gospodarczy gminy stanowią również małe zakłady przetwórstwa rolno – spożywczego, rzemieślnicze, branży budowlanej i związane z obsługą motoryzacji.

Do ważniejszych należą:

- w branży przetwórczej rolno – spożywczej:
 - piekarnia – w Łaszczowie, Czerkasach, Pienianach
 - młyn – w Czerkasach, Domaniju, Zimnie
 - masarnia – w Czerkasach
 - produkcja garmażeryjna – w Łaszczowie
- budowlanej:
 - zakład stolarski – Łaszczów, Domanij
 - tartak – Czerkasy, Dobużek, Pieniany
 - usługi kamieniarskie – Pukarzów
 - zakład betoniarski – Łaszczów, Łaszczów Kol.
- obsługa motoryzacji
 - stacja paliw – Czerkasy, Dobużek
 - mechanika pojazdowa – Łaszczów
 - blacharstwo pojazdowe – Łaszczów
 - elektromechanika pojazdowa – Łaszczów

4.4.4. Rolnictwo i jego obsługa

Gmina Łaszczów jest gminą o dominującej funkcji rolniczej. Rolnictwo jest podstawowym działem i źródłem utrzymania dla ca 70% ogółu zatrudnionych (kraj 20%).

■ Warunki naturalne

Zespół warunków naturalnych jest bardzo korzystny dla produkcji rolnej. Według opracowania przez JUNG w Puławach waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej polegającej na wycenie punktowej podstawowych czynników takich jak: gleba, agroklimat, rzeźba terenu i warunki wodne: ogólny wskaźnik jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej dla gminy Łaszczów wynosi 97,7 pkt (dla województwa 73,4 pkt ; dla kraju – 66,6 pkt).

Glebowo – rolnicza regionalizacja zalicza gminę Łaszczów do regionu Telatyńskiego, obejmującego prawie cały mezoregion – Grzędę Sokalską. Jest to fragment Wyżyny Wołyńskiej pokryty utworami lessowymi zalegającymi na kredzie.

BONITACJA UŻYTKÓW ROLNYCH GMINY ŁASZCZÓW

klasa bonitacyjna gruntów rolnych								
	I	II	IIIa	IIIb	IVa	IVb	V	VI
%	14,2	50,4	23,6	4,6	3,8	1,5	1,6	0,3
klasa bonitacyjna użytków zielonych								
	I	II	III	IV	V	VI		
%	-	1,9	35,3	46,7	13,6	2,5		

Wśród gruntów rolnych dominują gleby z klasy II i IIIa, natomiast wśród użytków zielonych to gleby z klasy IV i III.

Wśród gruntów ornych największy procent w gminie stanowi kompleks pszenny bardzo dobry (64% gleb gminy) i pszenny dobry (27%).

Kompleks pszenny bardzo dobry obejmuje gleby wykształcone głównie z utworów lessowych i lessowatych, zasobne w składniki pokarmowe, o odczynie obojętnym, głębokim poziomie próchnicznym, dobrej przepuszczalności, przewiewne. Zaliczane są do czarnoziemów i gleb brunatnych. Na glebach tego kompleksu nie ma ograniczeń w doborze roślin uprawnych ani warzywnych w warunkach polowych.

Gleby zaliczane do kompleksu pszenno dobrego różnią się od poprzedniego mniejszą miąższością poziomu próchnicznego, silniejszym odwapnieniem, słabszą strukturalnością i możliwością częściowego, bardzo słabego oglejenia w obrębie dolnych części profilu glebowego. Są to głównie gleby brunatne właściwe i wyługowane.

Korzystne właściwości fizyczne, chemiczne i biologiczne gleb stanowią atut do

rozwoju wysokiej jakości produkcji rolnej.

W dolinach rzek występują użytki zielone, które tworzą głównie gleby torfowe. W obszarze gminy zmeliorowane jest 1119 ha użytków rolnych z czego 170 ha gruntów ornych (zdrenowanych 137 ha); 94,9 ha użytków zielonych (nawodnionych 266 ha, zdrenowanych – 140 ha).

■ **Struktura użytkowania gruntów.**

Struktura użytkowania gruntów wskazuje na wybitnie rolniczy charakter obszaru. Użytki rolne zajmują 84,2% powierzchni ogólnej gminy, grunty orne 66,0%, użytki zielone – 17,6% sklasyfikowane głównie w III i IV klasie bonitacyjnej. W ogólnej powierzchni gminy znikomy jest udział sadów wynoszący 0,6%. Sadownictwo rozwija się w okolicy Steniatyna (jabłonie).

STRUKTURA UŻYTKOWANIA GRUNTÓW

Obszar	Powierzchnia ogółem w ha	użytki rolne				Lasy	Pozostałe grunty i nieużytki
		razem	grunty orne	sady	łąki i pastwiska		
		w % powierzchni ogólnej					
Gm. Łaszczów	12 823	84,2	66,0	0,6	17,6	3,7	12,0
Powiat tomaszowski	148 710	68,9	56,7	0,6	11,6	18,4	11,9

Źródło : U.S. w Lublinie "Analizy statystyczne" Lublin 2000

■ **Struktura własności**

Rolnictwo gminy charakteryzuje zdecydowana przewaga własności prywatnej. We władaniu rolników indywidualnych jest ca 90% użytków rolnych. W gminie znajduje się 1250 gospodarstw indywidualnych, w tym ok. 225 gospodarstw użytkuje działki rolne o pow. do 1 ha. Gospodarstwa bardzo małe i małe do 5 ha stanowią 52% ogółu, gospodarstwa średnie 10 – 20 ha stanowią 14%, powyżej 20 ha – 2%.

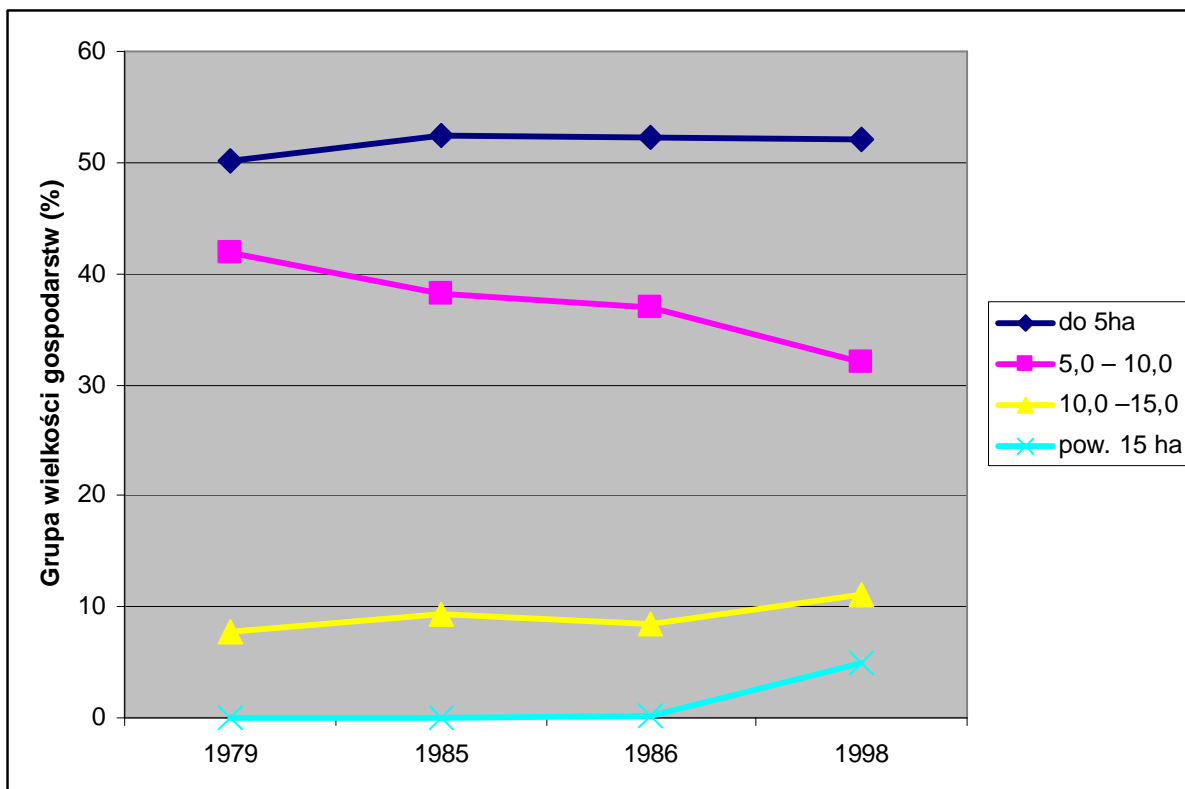
STRUKTURA GOSPODARSTW

Grupa wielkości gospodarstw	Procentowy udział			
	1979	1985	1986	1998
do 5 ha	50,2	52,5	52,3	52,0
5,0 – 10,0	41,9	38,1	37,0	32,0
10,0 –15,0	7,7	9,4	8,5	11,0
pow. 15 ha	-	-	0,2	5,0

Długookresowa analiza struktury obszarowej gospodarstw wg danych statystycznych na przestrzeni w/w lat wykazuje, że liczba gospodarstw do 5,0 ha niewiele się zwiększyła i jest wynikiem podziału gospodarstw rodzinnych. Natomiast korzystnym zjawiskiem jest wzrost liczby gospodarstw powyżej 15,0 ha.

Średnia powierzchnia gospodarstwa w gminie wynosi 7,6 ha użytków rolnych i w stosunku do roku 1986 wzrosła o 2,5 ha.

STRUKTURA GOSPODARSTW



Na terenie gminy funkcjonują:

- **Rolnicza Spółdzielnia Produkcyjna w Hopkiem**, w dyspozycji, której znajduje się 930 ha gruntów położonych w gminach: Ulhówek, Jarczów, Tomaszów Lub., Łaszczów. Na terenie gminy Łaszczów posiada 231 ha. Zajmuje się głównie produkcją zbóż (pszenica, jęczmień), rzepaku i kukurydzy – ok. 3 tys. ton rocznie oraz warzyw (cebula, seler, marchew, rabarbar). Ponadto świadczy usługi transportowe oraz prowadzi serwis maszyn rolniczych.
- **Ośrodek Hodowli Zarodowej Tarnawatka Sp. z o.o.** z siedzibą w Tarnawatce. Na terenie gminy Łaszczów zlokalizowane są

gospodarstwa hodowli zarodowej w miejscowościach Nadolce i Pukarzów oraz zarodowa ferma trzody chlewnej w Pukarzowie. W dyspozycji ośrodka znajduje się ok. 673 ha gruntów. W gospodarstwach utrzymywane jest głównie bydło, w tym znaczna część to krowy mleczne. Produkcja gospodarstw to zboża, jałówki i żywiec wołowy. Zarodowa Ferma Trzody Chlewnej w Pukarzowie zajmuje się hodowlą świń trzech ras, których ogólny stan pogłowia wynosi ok. 5 tys. świń. Ferma utrzymuje stado 300 sztuk macior i zajmuje się produkcją materiału hodowlanego i żywca wieprzowego.

- **Gospodarstwo Rybackie “KRES – RYB” sp. z o.o. w Łaszczowie** posiadające stawy w miejscowościach Nadolce i Zimno pow. 279 ha w tym pod stawami zarybionymi 235 ha. Podstawowym gatunkiem hodowlanym jest karp, pozostałe to szczupak, okoń i sum. Roczna produkcja wynosi ca 180 ton karpia konsumpcyjnego.

■ **Produkcja rolnicza**

Wiodącym kierunkiem działalności rolniczej jest produkcja roślinna na którą nastawione jest ok. 65% gospodarstw. Działalność mieszaną prowadzi 31% gospodarstw.

- **Produkcja roślinna**

W strukturze zasiewów dominują zboża – 2,2 tys. ha, z czego 80% stanowi pszenica. Drugie miejsce zajmują warzywa i owoce – 2 tys. ha (głównie kalafior, truskawka, porzeczka, seler, por, marchew, cebula), fasola – 1,8 tys. ha i buraki cukrowe – 1,6 tys. ha.

W uprawach występują głównie intensywne uprawy zbóż, warzywa gruntowe i rośliny przemysłowe, co należy uznać za zjawisko prawidłowe gdyż w warunkach gminy dają wysokie plony.

Ekstensywne odmiany zbóż i ziemniaków uprawiane są głównie na glebach słabych, których odsetek w gminie jest niewielki.

- **Produkcja zwierzęca**

W produkcji zwierzęcej specjalizuje się tylko 4% ogółu gospodarstw. Gospodarstwa posiadające zwierzęta hodowlane stanowią 87% ogółu gospodarstw. Wśród rolników zajmujących się produkcją zwierzęcą przeważają rolnicy hodujący bydło, w szczególności krowy. Stanowią oni 77% ogółu posiadających zwierzęta hodowlane. Gospodarstw posiadających trzodę chlewną jest 64%. Liczba

indywidualnych gospodarstw rolnych posiadających konie wynosi ca 240 stanowiąc 22% ogółu. Generalnie obsada zwierząt gospodarskich na 100 ha UR uległa zmniejszeniu, a zwłaszcza owiec i koni. Tendencja zniżkowa koni będzie się utrzymywała. Udział gospodarstw posiadających konie będzie malał wraz ze zwiększeniem się powierzchni użytków rolnych gospodarstw.

- **Przetwórstwo rolno – spożywcze**

Struktura upraw rolnych, warzyw i owoców oraz hodowla bydła klasyfikuje gminę jako zaplecze do przetwórstwa rolno – spożywczego. Na terenie gminy usytuowane są zakłady związane z tą działalnością gospodarczą:

- **Uren Coldstores Sp. z o.o. Chłodnia Łaszczów** – o pojemności 1800 ton, usytuowana przy drodze powiatowej Zamość – Łaszczów, dysponuje nowoczesnym parkiem maszynowym. Produkuje się tu mrożonki owoców i warzyw, które eksportowane są głównie do krajów Europy Zachodniej, Ameryki i Azji.
- **Zakład Mleczarski Sp. z o.o.** – posiada nowoczesny park maszynowy umożliwiający przerób 40 mln litrów mleka rocznie. Główne produkty to masło, mleko w proszku, sery twarogowe, sery twarde. Skup mleka prowadzony jest zarówno od rolników z obszaru gminy jak i powiatu tomaszowskiego. Wysokiej jakości surowiec powoduje, że produkty mają dobrą jakość odżywczą i zdrowotną. Wyroby eksportowane są krajów Europy Zachodniej (Holandia, Belgia, Niemcy, Francja).
- **Młyn Smoryń s.c. i Magazyn Zbożowy w Zimnie**, mogący przechowywać 10 tys. ton zboża. Przechowywane w nim jest zboże skupowane od producentów z gminy Łaszczów i gmin sąsiednich.

- **Obsługa rolnictwa**

- **Spółdzielnia Kółek Rolniczych w Łaszczowie** świadczy usługi dla rolnictwa i prowadzi serwis maszyn i urządzeń rolniczych. Prowadzi sprzedaż artykułów do produkcji rolnej: nawozów sztucznych, maszyn rolniczych, materiałów budowlanych, opału. Ponadto Spółdzielnia konserwuje wodociągi zlokalizowane na terenie gminy. Posiada nowoczesną stację diagnostyki wybudowaną w 1999 r.;
- **punkty skupu mleka:** Podlodów, Dobużek, Steniatyn, Kmiczyn, Wólka Pukarzowska;
- **skup buraków cukrowych:** Pod hajce;

- **skup zboża:** Zimno – magazyn zbożowy, Pod hajce – prywatny;
- **punkt skupu owoców i warzyw** – sezonowe
- **lecznica weterynaryjna** w Łaszczowie
- **punkt insenizacyjny** w Wólce Pukarzowskiej

■ **Aspekty społeczno – ekonomiczne**

• **Struktura posiadania**

Wśród gospodarstw rolnych ocenianych wg grup społeczno – ekonomicznych w gminie występują następujące gospodarki:

- rolnicze	–	60,4%	ogółu gospodarstw
- rolniczo – pracownicze	–	2,6%	”—”
- pracownicze i pracowniczo – rolnicze	–	14,3%	”—”
- emerytów i rencistów	–	15,7%	”—”
- z pozarolniczą działalnością gospod.	–	1,3%	”—”
- pozostałe	–	5,7%	”—”

Wśród gospodarstw indywidualnych 24% ich ogółu prowadzi działalność wyłącznie bądź głównie na potrzeby własne. Są to przeważnie gospodarstwa o strukturze obszarowej do 3 ha, prowadzone metodami tradycyjnymi. Około 68% stanowią gospodarstwa średnie i duże wyposażone rolnicze, prowadzące działalność rolniczą głównie na rynek.

• **Zatrudnienie**

Gmina posiada wysokie zatrudnienie w rolnictwie, które wynosi 36 osób/100 ha U R. Takie zatrudnienie wskazuje na występowanie zjawiska bezrobocia utajonego (agrarnego). Stanowi to istotną barierę pozytywnych przemian w rolnictwie utrudniając w dużym stopniu konieczną restrukturyzację gospodarki, w tym dostosowanie do wymogów przyszłego członkostwa w Unii Europejskiej.

• **Wykształcenie**

Brak właściwego przygotowania zawodowego utrudnia konieczne procesy przemian, przejawia się w niskiej efektywności gospodarowania i braku inicjatyw ludności wiejskiej.

4.4.5. Leśnictwo

Przyrodniczo – leśna regionalizacja Polski zalicza teren gminy do Krainy Mazowiecko – Podlaskiej. Lasy i grunty leśne w gminie zajmują powierzchnię 480 ha, co stanowi 3,7% powierzchni gminy (województwo – 21,8, powiat tomaszowski – 21,2%); 90% lasów stanowi własność państwa.

Do lasów zaliczono grunty aktualnie pokryte drzewostanem oraz czasowo pozbawione drzewostanu (zręby, halizny, płazowizny).

Na niską lesistość gminy ma w dużym stopniu wpływ występowanie gleb bardzo dobrej jakości.

Lasy zajmują żyzne siedliska: lasu mieszanego średniego (LM św), lasu świeżego (L św), boru mieszanego świeżego (BM św).

W składzie gatunkowym drzew dominuje sosna z domieszką dębu; średnich i starych klas wieku (40 – 60 lat i 80 – 120 lat).

Stan zdrowotny i sanitarny lasów jest zadowalający.

Administracyjnie lasy państwowe podlegają Nadleśnictwu w Tomaszowie Lub. Generalnie lasy te ze względu na skład gatunkowy, różnogatunkowy podrost i podszyt oraz udział siedliskowych typów lasu cechuje średnia naturalna odporność na choroby grzybowe i gradacje szkodników owadzich.

Całość lasów Nadleśnictwa zaliczona została do I strefy (słabych uszkodzeń przemysłowych).

Na gruntach zarządzanych przez Nadleśnictwo, a położonych w granicach administracyjnych gminy istnieją obszary ochronne o pow. 115, 41 ha w tym:

- lasy glebochronne – 9,01 ha
- lasy wodochronne – 68,9 ha
- lasy stanowiące cenne fragmenty rodzimej przyrody – 37,50 ha

Użytki przewidziane do objęcia ochroną prawną to teren zadarniony i podmokły w Wólce Pukarzowskiej (leśnictwo Grodyśławice) – oddział 122 i.

W lasach tych występują rzadkie rośliny jak: barwinek pospolity, konwalia majowa, mącznica lekarska.

Lasy prywatne zajmują ok. 10% ogólnej powierzchni leśnej. Zgodnie z uproszczonym planem urządzenia lasu dla lasów nie stanowiących własności Skarbu Państwa przewiduje się dolesienia na gruntach wsi: Dobużek, Kol. Hopkie, Kol. Łaszczów, Wólka Pukarzowska.

Na terenie lasów prywatnych istnieje las ochronny (wodochronny) o pow. 0,44 ha w m. Wólka Pukarzowska w podziałach 2g, 2n.

W odniesieniu do lasów prywatnych użytkowanie leśne nie ma charakteru działalności gospodarczej, a skupia się na zaspokajaniu własnych potrzeb właścicieli. Zjawisku temu winien zapobiec nadzór nad przestrzeganiem gospodarki leśnej określonej w uproszczonych planach.

Na obszarach przewidzianych pod zalesianie zgodnie z PN-E-05100-1 pod istniejącymi liniami elektroenergetycznymi SN oraz nN pozostawić bez zalesiania pas o szerokości minimum 10,0 m, pod linią 110 kV istniejącą oraz planowaną pozostawić bez zalesienia pas o szerokości minimum 20,0 m. Dopuszcza się w pozostawionym pasie prowadzenie gospodarki leśnej pod warunkiem utrzymywania pod linią, drzew nie przekraczających 2 m wysokości oraz pozostawienie wokół każdego słupa powierzchni nie zalesionej w odległości co najmniej 4 m od słupa.

4.4.6. Uwarunkowania rozwoju - diagnoza

■ Czynniki sprzyjające rozwojowi rolnictwa

- wysoka jakość rolniczej przestrzeni produkcyjnej i niski poziom zanieczyszczenia środowiska predysponują gminę do produkcji dobrej ekologicznie jakości surowca;
- istniejąca baza przetwórstwa rolnego w branżach chłodniczej, mleczarskiej, przetwórstwa zbóż o wysokich standardach jakościowych wykorzystująca własne zasoby surowcowe;
- dobre wyposażenie w maszyny rolnicze zwłaszcza dużych gospodarstw nastawionych na produkcję rolną na sprzedaż;
- prywatna własność ziemi umożliwiającą szybką transformację dostosowawczą do wymogów gospodarki rynkowej;
- postępujący, powolny proces kształtowania wsi wielofunkcyjnej pozwoli na podejmowanie przez rolników z nierentownych gospodarstw rolnych działalności pozarolniczej (usługi, handel);
- duże rezerwy siły roboczej, które mają zostać przesunięte do innych działów gospodarki (przemysł, obsługa ludności, turystyka);
- możliwość wykorzystania walorów przyrodniczych i kulturowych do czerpania dodatkowych dochodów z rozwoju agroturystyki opartej na bazie gospodarstw wiejskich;
- duży % lasów państwowych, stan zdrowotny i sanitarny dość dobry.

■ Czynniki ograniczające rozwój

- mało korzystna struktura agrarna – rozdrobnienie gospodarstw indywidualnych powoduje niski poziom specjalizacji i wysokie koszty produkcji, małą podatność na efektywne zmiany;

- przeludnienie agrarne z towarzyszącym mu ukrytym bezrobociem utrudniające przejście do gospodarki wolnorynkowej;
- niskie kwalifikacje zawodowe rolników i związane z tym niska mobilność oraz brak inicjatyw ludności wiejskiej;
- niewystarczająca promocja produktów na rynku rolnym spowodowana brakiem kadr zapewniających prawidłowe i nowoczesne funkcjonowanie gospodarki w dziedzinach dotyczących metod zarządzania, marketingu, obsługi rynku, doradztwa ekonomicznego;
- mała lesistość gminy spowodowana występowaniem bardzo dobrych gleb.

4.5. Turystyka i wypoczynek

4.5.1. Walory i wyposażenie

Gmina Łaszczów to gmina typowo rolnicza, położona na Grzędzie Sokalskiej, poprzecinanej dolinami rzeki Huczwy i jej dopływów. W dolinie Huczwy znajdują się duże kompleksy stawów rybnych o charakterze produkcyjnym.

W okolicach wsi Wólka Pukarzowska są spore kompleksy leśne.

Ośrodek gminny położony pomiędzy kompleksami stawów rybnych Zimno i Nadolce, z dużym zabytkowym parkiem, tradycjami historycznymi i dość prężnym ruchem kulturowym może stanowić dość ciekawy obiekt głównie dla turystyki tranzytowej i krótkiego wypoczynku.

Przez gminę przebiega droga wojewódzka łącząca przejścia graniczne z Ukrainą – Hrebenne i Dołhobyczów – Uśmierz.

Obsługa ruchu turystycznego i wypoczynku obecnie jest bardzo niewielka.

We wsi Wólka Pukarzowska znajduje się gospodarstwo agroturystyczne o charakterze turystyki kwalifikowanej – jazda konno, bryczkami itp.

W Łaszczowie odbywają się liczne imprezy kulturalne i sportowe, mają jednak charakter lokalny i okazjonalny.

Ośrodek gminny Łaszczów wyposażony jest dość dobrze w usługi o charakterze handlowo – rzemieślniczym oraz podstawowe usługi medyczne. Brak jest natomiast usług z zakresu gastronomiczno – noclegowego i rozrywkowego.

4.5.2. Diagnoza

Gmina poza walorami krajobrazowymi w zasadzie nie posiada większych walorów dla rozwoju funkcji turystyki i wypoczynku. Stanowić jednak może ośrodek (dotyczy to głównie miejscowości Łaszczów i Wólka Pukarzowska) wypoczynku

lokalnego, niewielkiego ruchu turystyki kwalifikowanej (turystyka rowerowa, konna, ew. wędkarstwo) oraz obsługi turystyki tranzytowej.

5. System komunikacji

5.1. Podstawa prawna

- Układ dróg krajowych określa Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 15 grudnia 1998 r. w sprawie ustalenia wykazu dróg krajowych i wojewódzkich – zał. Nr 1 (Dz. U. Nr 160 z 1998 r. poz. 1071).
- Układ dróg wojewódzkich określa Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 15 grudnia 1998 r. w sprawie ustalenia wykazu dróg krajowych i wojewódzkich – zał. Nr 2 (Dz. U. Nr 160 z 1998 r. poz. 1071).
- Ustawa z dnia 13 października 1998 r. – Przepisy wprowadzające ustawy reformujące administrację publiczną (Dz. U. Nr 133, poz. 872, art. 103, p. 3), ustanawiająca część dotychczasowych dróg krajowych i wojewódzkich drogami powiatowymi.
- Ustawa z dnia 13 października 1998 r. – Przepisy wprowadzające ustawy reformujące administrację publiczną (Dz. U. Nr 133, poz. 872, art. 103, p. 2), ustanawiająca drogi gminne i lokalne miejskie drogami gminnymi. Sieć dróg gminnych zatwierdziła Wojewódzka Rada Narodowa w Zamościu uchwałą Nr XXVI/167/88 z dnia 28 marca 1988 r. w sprawie zaliczenia dróg do kategorii dróg gminnych, poz. 129 (Dz. Urz. Woj. Zamojskiego Nr 14 z dnia 20 grudnia 1988r).
- Ustawa z dnia 24 lipca 1998 r. o zmianie niektórych ustaw określających kompetencje organów administracji publicznej – w związku z reformą ustrojową państwa (Dz. U. Nr 106 z dnia 17 sierpnia 1998 r. art. 52).

5.2. Układ drogowy

Sieć drogową na obszarze gminy stanowią:

- **droga wojewódzka Nr 852** – Józefówka – Łaszczów – Nowosiółki – Witków, stanowiące główną oś komunikacyjną gminy na kierunku wschód – zachód, łącząca ośrodek gminny z miastem powiatowym i pośrednio z wojewódzkim.
- **drogi powiatowe** w liczbie stanowią powiązania komunikacyjne z sąsiednimi gminami i tak:

48 309 Nabróż – Kmiczyn

- 48 368** Miętkie (gm. Mircze) – Nabróż
- 48 375** Tyszowce – Dobużek – Łaszczów
- 48 376** Tyszowce – Muratyn – Łaszczów
- 48 378** Kol. Muratyn – Wólka Pukarzowska
- 48 379** od 48 375 - Nabróż – Dutrów (gm. Telatyn)
- 48 384** Wólka Pukarzowska – Hopkie – Wierszczyca
- 48 385** Łaszczów – Ratyczów – Dyniska (gm. Ulhówek)
- 48 387** Łaszczów – Hopkie
- 48 388** Pod hajce – Steniatyn
- 48 389** od drogi 852 – Steniatyn
- 48 571** Rachanie – Siennice – Pukarzew – Łaszczów
- 48 575** Górnio – Podlodów – Telatyn

- **drogi gminne**

34 odcinki dróg gminnych układu podstawowego (Gp) i uzupełniającego (Gu) o łącznej długości 67,0 km oraz ulic o łącznej długości 5,170 km.

Droga wojewódzka oraz sieć dróg powiatowych dobrze komunikują obszar gminy z sąsiednimi gminami oraz miastem powiatowym.

Utrudnienie stanowią niezrealizowane odcinki (o nawierzchni gruntowej) dróg 48 309, 48 368 oraz 48 378 o łącznej długości 7,948 m.

Transport i komunikację tranzytową generują w zdecydowanej większości – droga wojewódzka i drogi powiatowe.

Sieć dróg gminnych układu podstawowego posiada niewielki wpływ na połączenia zewnętrzne gminy lecz stanowi skróty w połączeniach wewnętrznych oraz obsługuje zabudowę zagrodową i mieszkaniową w gminie.

Żadna z dróg na obszarze gminy nie posiada pasa drogowego wymaganego Rozporządzeniem MTiGM z 2 marca 1999 r. (Dz. U. Nr 43, poz. 430). W związku z powyższym brak jest warunków na modernizację profilu drogi czy ulicy, prawidłowego odwodnienia, urządzenia poboczy, a także realizację tras rowerowych czy ciągów pieszo – rowerowych na obszarach zwartej zabudowy.

Na ruch samochodów o większej nośności pozwala jedynie konstrukcja jezdni drogi wojewódzkiej.

Stan techniczny nawierzchni wielu odcinków dróg powiatowych nie odpowiada wytrzymałości wymaganej dla samochodów o większej ładowności, a brak utwardzonych poboczy utrudnia ruch na drogach.

Trzy odcinki dróg powiatowych: 48 309 Nabród – Kmiczyn, 48 368 Miętkie - Nabród oraz 48 378 Kol. Muratyn – Wólka Pukarzowska o łącznej długości aż 7,948 km stanowiące 12% układu dróg powiatowych na obszarze gminy, nie zostały zrealizowane. Utrudnia to komunikację z północnymi gminami Tyszowce i Mircze.

Drogi gminne układu podstawowego (Gp) o łącznej długości 46,4 km w 29% posiadają nawierzchnię utwardzoną, 56% ulepszoną (stabilizacja cementowa), a 15% gruntową; układu uzupełniającego (Gu) o łącznej długości 20,6 km w 17% posiadają nawierzchnię utwardzoną, 28% ulepszoną (stabilizacja cementem), 26% ulepszoną (beton, kamień, żużel), a 29% gruntową.

Charakterystykę dróg w obrębie gminy oraz poziom urządzenia przedstawiają poniższe tabele:

UKŁAD PODSTAWOWY

Nr ewidenc. drogi	Lokalizacja	Kl. tech.	Długość na obszarze gminy	Długość odcinka		
				utwardzonego	ulepszanego	gruntowego
852	droga wojewódzka Józefów – Łaszczów – Witków	Z	10,500	10,500	-	-
drogi powiatowe						
48 309	Nabród – Kmiczyn	L	5,715	1,497	-	4,218
48 368	Miętkie – Nabród	L	1,545	-	-	1,545
48 375	Tyszowce – Dobużek – Łaszczów	G	5,062	-	-	-
48 376	Tyszowce – Muratyn – Łaszczów	Z	7,540	7,540	-	-
48 378	Kol. Muratyn – Wólka Pukarzowska	L	4,230	2,045	-	2,185
48 379	48 375 – Nabród – Dutrów	Z	3,100	3,100	-	-
48 384	Wólka Pukarzowska – Wierszczyce	Z	5,514	5,514	-	-
48 385	Łaszczów – Dyniska	G	5,595	5,595	-	-
48 387	Łaszczów – Hopkie	L	7,268	7,268	-	-
48 388	Pod hajce – Steniatyn	L	3,796	3,796	-	-
48 389	Nr 852 – Steniatyn	Z	4,965	4,965	-	-
48 571	Rachanie – Siennice – Łaszczów	L	5,875	5,875	-	-
48 575	Górno – Podhorce – Telatyn	G	7,075	7,075	-	-
			67,280	59,332		

UKŁAD UZUPEŁNIAJĄCY

Nr ewidenc.	Lokalizacja	Kl.	Długość	Długość odcinka
-------------	-------------	-----	---------	-----------------

				utwardzonego	ulepszonoego	gruntowego
Gp 001	Zimno – Korea	L	3,20	1,0	1,1	1,1
Gp 002	Steniatyn – Podhorce	L	3,40	1,6	1,8	-
Gp 003	Podlodów	L	2,00	1,1	0,9	-
Gp 004	Steniatyn	L	1,20	-	1,2	-
Gp 005	Kol. Kmiczyn – Dobużek	L	4,10	-	3,4	0,7
Gp 006	Kmiczyn	L	1,20	-	0,5	0,7
Gp 007	Nabróż (Pochopin)	L	2,50	-	2,5	-
Gp 008	Nabróż	L	2,00	0,5	1,5	-
Gp 009	Steniatyn	L	1,00	-	0,1	0,9
Gp 010	Dobużek	L	3,10	-	3,1	-
Gp 011	Nabróż	L	3,20	-	3,2	-
Gp 012	Dobużek – Kol. Kmiczyn	L	2,20	0,7	1,2	0,3
Gp 013	Kol. Nadolce	L	3,70	1,3	2,4	-
Gp 014	Kol. Pukarzów	L	1,50	1,5	-	-
Gp 015	Wólka Pukarzowska	L	0,90	0,9	-	-
Gp 016	Kol. Łaszczów – Wólka Pukarzowska	L	2,30	1,8	0,5	-
Gp 017	Hopkie Kol.	L	1,50	1,5	-	-
Gp 018	Podlodów	L	3,00	-	2,2	0,8
Gp 019	Kmiczyn – Nabróż	L	1,90	-	-	1,9
Gp 020	Zimno – Pieniany	L	2,50	1,0	1,5	-
Gu 020	Dobużek	D	1,90	-	1,9	-
Gu 021	Małoniż – Kol. Nadolce	D	1,30	-	0,8	0,5
Gu 022	Kol. Nadolce – Muratyn	D	1,20	-	0,7	0,5
Gu 023	Kol. Muratyn – Pukarzów	D	2,50	-	0,5	2,0
Gu 024	Pukarzów	D	1,50	-	0,2	1,3
Gu 025	Kol. Łaszczów	D	2,10	-	2,1	-
Gu 026	Łaszczów - Kol. Łaszczów	D	2,00	1,3	0,7	-
Gu 027	Pieniany	D	1,60	0,6	0,1	0,9
Gu 028	Pieniany	D	0,80	0,8	-	-
Gu 029	Podlodów	D	2,20	-	2,2	-
Gu 030	Ratyczów	D	1,70	0,2	0,7	0,8
Gu 031	Ratyczów	D	0,50	-	0,5	-
Gu 032	Zimno	D	0,70	-	0,7	-
Gu 033	Pukarzów	D	0,60	0,6	-	-
ulice bez numerów			5,17	4,71	0,46	-
			72,17	21,31	38,46	12,4

5.3. Układ kolei wąskotorowych.

Linie oraz stacje kolei wąskotorowej Wschodnia DOKP w Lublinie przeznaczyła do likwidacji. Tereny po liniach i infrastrukturze kolejowej mogą być przekazane samorządowi dla potrzeb lokalnych.

6. System infrastruktury technicznej

6.1. Zaopatrzenie w wodę

Obszar gminy został niemal w całości zwodociągowany poprzez 5 wodociągów grupowych. Pozostała rozbudowa wodociągu grupowego Zimno do wsi Pieniany i Podlodów. Poza systemem zasilania w wodę z wodociągów pozostaje ~20%

mieszkańców wsi, którzy nie wyrazili woli przyłączenia, bądź ich gospodarstwa w zabudowie rozproszonej położone są poza zasięgiem sieci wodociągowej.

Z indywidualnych ujęć korzystają wielkoobszarowe gospodarstwa rolne z wewnętrzną siecią wodociagową:

- **Wodociąg grupowy Łaszczów** ze stacją wodociagową w Pod hajcach zrealizowany w latach 1972 – 1976 opiera się na ujęciu dwóch studni głębinowych ujmujących wodę z utworów kredowych. Studnię – S1, podstawową – głębokości 50,0m. zrealizowało Przedsiębiorstwo Zaopatrzenia Rolnictwa w Wodę. Zasoby w kategorii B zatwierdzono decyzją PWRN w Lublinie dnia 6 kwietnia 1964 r. na poziomie $60,0\text{m}^3/\text{h}$ przy $S=6,50\text{m}$. Po realizacji wodociagu w roku 1977 wykonano odwiert studni awaryjnej o głębokości 50,0m w odległości 8m od S1 i w oparciu o wydajność studni S2 zasoby zatwierdzono na poziomie $72,0\text{m}^3/\text{h}$ i $S=7,80\text{m}$. Woda musi być uzdatniana poprzez 3 zespoły odżelaziaczy $\varnothing 1000$; 2 chloratory. Do sieci wodę podają 3 hydrofory o poj. 2500l każdy. Główna sieć wodociagowa o długości 19,50 km zasila 532 budynki – 593 gospodarstwa domowe w sołectwach Pod hajce, Czerkasy, Łaszczów, Łaszczów Kol. Domaniz, Wólka Pukarzowska.
- **Wodociąg grupowy Kmiczyn** – pracuje w oparciu o jedną studnię głębinową zrealizowaną przez przedsiębiorstwo Hydrogeologiczne w Warszawie. Woda ujęta została z poziomu utworów kredowych nawiercona na głębokość 16,0m ustabilizowała się na poziom 8,65m, Wg opracowanej w 1967 r. dokumentacji hydrogeologiczne zasoby w kat. B, decyzją PWRN w Lublinie z dnia 28 lutego 1968r zatwierdzona na poziomie $Q=17,2\text{m}^3/\text{h}$ przy $S=2,0\text{m}$. W roku 1981 opracowano aneks zwiększając zasoby do $Q=45,0\text{m}^3/\text{h}$ przy $S=4,0\text{m}$. Zasoby zatwierdzono decyzją Wojewody Zamojskiego z dnia 28 października 1981 r. Woda wymaga uzdatniania poprzez dwa zbiorniki filtracyjne (odżelaziacze) oraz chlorato r. Stacja posiada 2 zbiorniki wyrównawcze $2 \times 50,0\text{m}^3$. Do sieci wodę podają 2 hydrofory o pojemności po $4,0\text{m}^3$ każdy. W roku 1995 w Dobużku dla poprawy ciśnienia w sieci zrealizowano przepompownię obsługującą 31 posesji. Ujęcie posiada strefę ochrony bezpośredniej w obrębie działki – 10,0m od studni, strefy pośredniej nie ustanowiono (czas migracji obliczono na 72 lata). Główna sieć wodociagowa o długości 20,6 km zasila 257

gospodarstw domowych w sołectwach Kmiczyn, Kmiczyn Kol. Dobużek, Dobużek Kol. Nabród, Nabród Kol.

- **Wodociąg grupowy Steniatyn** pracuje w oparciu o studnię głębinową o głębokości 70,0m zrealizowaną w 1984 r. przez Biuro Projektów Wodnych Melioracji w Lublinie. Zasoby wody pochodzące z utworów kredowych ustalono na $Q=50,0 \text{ m}^3/\text{h}$ przy $S=4,1$ m. Pozwolenie wodno – prawne z dnia 27 grudnia 2000 r. Starostwa Powiatowego w Tomaszowie wydano na $28,0 \text{ m}^3/\text{h}$. Woda wymaga uzdatniania poprzez 2 odżelaziacze $\varnothing 1000$ i 2 chloratory. Wodę do sieci podają 2 hydrofory o pojemności 2500l każdy. Główna sieć wodociągowa o długości 10,0 km zasila 110 gospodarstw domowych w sołectwach Steniatyn i Steniatyn Kol.
- **Wodociąg grupowy Pukarzów** pracuje w oparciu o studnie głębinowe Nr 4 i 5 Gospodarstwa Hodowli Zarodowej. Pozwolenie wodno – prawne wydane przez Starostwo Powiatowe w Tomaszowie z dnia 18 czerwca 2001 r. na pobór wody podziemnej z utworów kredowych ze studni Nr 4 o głębokości 51,0m o zatwierdzonych zasobach $Q=60,0\text{m}^3/\text{h}$ przy $S=4,1\text{m}$ jako podstawowej i Nr 5 o głębokości 50,0m jako awaryjnej. Stacja posiada chlorator wody. Wodę do sieci podają 3 hydrofory o pojemności 2000 l każdy. Główna sieć wodociągowa o długości 22,0 km zasila 257 gospodarstw domowych w 235 budynkach w sołectwach OHZ Pukarzów, Pukarzów, Pukarzów Kol., Małoniż, Muratyn, Muratyn Kol. i Nadolce.
- **Wodociąg grupowy Zimno** realizowany od 1997r pracuje w oparciu o studnię wierconą S-1 o głębokości 60,0m ujmującą wodę z poziomu kredy o zatwierdzonych zasobach $Q=48,0\text{m}^3/\text{h}$ przy $S=2,0\text{m}$. Dla ujęcia ustalono strefę ochrony bezpośredniej $R=10,0\text{m}$ bez strefy pośredniej. Woda wymaga uzdatniania poprzez 2 odżelaziacze o wydajności $30,0\text{m}^3/\text{h}$ i chlorato r. Stacja posiada zbiornik wyrównawczy $2 \times 100\text{m}^3$ żelbetowy. Poprzez pompownię II^o woda podawana jest do sieci. Główna sieć wodociągowa o długości 26,60 km zasila 187 gospodarstw domowych w sołectwach Zimno Kol. Zimno, Ratyczów, Hopkie, a w najbliższym okresie wodociąg będzie realizowany w sołectwach Pieniany i Podlodów.

6.2. Odprowadzanie i oczyszczanie ścieków.

Na obszarze gminy brak jest zbiorczych systemów odprowadzania i oczyszczania ścieków. W wielkoobszarowych gospodarstwach rolnych, OHZ

Pukarzów i OHZ Nadolce istnieją zakładowe sieci i urządzenia oczyszczania ścieków. W miejscowości gminnej, oczyszczalnię ścieków o znacznej wydajności i właściwej redukcji zanieczyszczeń posiada Zakład Mleczarski. Pozwolenie wodoprawne ważne do 2004 r. wydane w 1994 r. Q dobowe dopuszczalne ustala na 1100m³/d. Przepustowość oczyszczalni typu PROMLECZ wykorzystywane jest obecnie w 63%. Projekt modernizacji zakładał przepustowość po I etapie 1500m³/d, po II etapie 1800m³/d.

Obecnie oprócz Zakładu Mleczarskiego także ścieki ze szkoły podstawowej, liceum, gimnazjum i przedszkola odprowadzane są kanalizacją lokalną do oczyszczalni.

Ścieki z obiektów użyteczności publicznej jak Urząd Gminy, szkół w Steniatynie, Nabrożu, Pukarzowie, Zimnie i Podlodowie, Gminnego Ośrodka Kultury i Straży Granicznej gromadzone są w zbiornikach bezodpływowych i wywożone do oczyszczalni poza obszar gminy.

Brak punktu zlewnego zlokalizowanego poza obszarem Zakładu Mleczarskiego nie pozwala na wykorzystanie możliwości oczyszczalni ścieków.

Do sieci kanalizacyjnej Zakładu Mleczarskiego podłączono kanalizację lokalną sąsiadującego Zakładu Oklein naturalnych.

Brak kontroli nad gromadzeniem i wywożeniem ścieków z gospodarstw domowych na dużym obszarze zwodociągowanym, powoduje znaczne zagrożenia dla środowiska, a szczególnie na obszarze o wysokim poziomie wód gruntowych. Zagrożenie dotyczy także kilku lokalnych cieków i rzeki Huczwy.

Zarząd Gminy dotychczas nie opracował programu gospodarki ściekami na obszarze gminy. Są plany modernizacji byłych zakładowych oczyszczalni w Pukarzowie i Nadolcach wspólnie z A. R.Sh.P. – dotychczas brak dokumentacji technicznych modernizacji oraz programu dla jakiego obszaru istnieje możliwość budowy sieci kanalizacyjnej.

6.3. Gospodarka odpadami stałymi.

Gmina posiada własne wysypisko śmieci w miejscowości Zimno, częściowo zrealizowane. W obliczeniach zawartych w projekcie – całość zabezpieczy warunki składowania odpadów na ok. 19 lat. Przedsiębiorstwo Usług Komunalnych Sp. z o.o. w Tyszowcach co 2 tygodnie odbiera odpady z pojemników 110 l. w sołectwach Łaszczów, Domaniz, Pod hajce i Czerkasy oraz kontenery KP-7 z Zakładu Mleczarskiego, szkoły, Urzędu Gminy oraz gospodarstw rolnych sektora

mieszkalnego Ratyczów, Pukarzew, Nadolce. Na pozostałym obszarze gminy gospodarka odpadami nie została właściwie zorganizowana. Teoretyczne dotychczasowe punkty gromadzenia odpadów przeznaczono do rekultywacji. Nie podjęto prac nad wdrożeniem selektywnej zbiórki odpadów jak makulatura, szkło opakowaniowe, opakowania plastikowe, puszki po piwie itp.

6.4. Elektroenergetyka.

Przez obszar gminy z południowego- wschodu na północny-zachód przebiega tranzytem linia 220 kV Dobrotwór (Ukraina) – Zamość, oraz północnym skrajem gminy linia 110 kV relacji Tyszowce – Poturzyn.

Obszar gminy zasilany jest liniami średnich napięć 15kV oraz stacji transformatorowych 15/0,4 kV z rozdzielniami mocy w Tyszowcach i Ulhówku. Istniejąca sieć energetyczna zapewnia zasilanie całego obszaru gminy.

Istniejące sieci i urządzenia będą sukcesywnie remontowane i rozbudowywane wg potrzeb gospodarczych i mieszkaniowych gminy.

[W miarę możliwości należy dążyć do wytwarzania energii z tak zwanych odnawialnych źródeł energii m. in. poprzez lokalizację na terenie gminy farm wiatrowych.](#)

6.5. Ciepłownictwo

Gmina nie posiada centralnego źródła ciepła oraz sieci ciepłowniczej.

Lokalnie taką sieć posiadają sektory mieszkaniowe byłych PG R.

Obiekty użyteczności publicznej będące w gestii gminy wyposażone są w lokalne źródła ciepła na opał stały. Jedynie zespół szkolny ogrzewa zautomatyzowana kotłownia olejowa.

W trakcie realizacji jest kotłownia olejowa dla Ośrodka Zdrowia. Kotłownię olejową posiada też obiekt straży granicznej.

Ponieważ obszar gminy nie został zgazyfikowany. Wszystkie gospodarstwa domowe w zabudowie zagrodowej i jednorodzinnej ogrzewane są paliwami stałymi.

Ciepła woda użytkowa ogrzewane jest w urządzeniach elektrycznych oraz węglowych.

6.6. Gazyfikacja

Dotychczas obszar gminy nie został zgazyfikowany. Dla zaopatrzenia gospodarstw domowych rozprowadzany jest gaz propan-butan w butlach.

Zgodnie ze studium zagospodarowania przestrzennego województwa, przewiduje się realizację odgałęzienia gazociągu wysokiego ciśnienia w rejonie Tarnawatki dla zaopatrzenia w gaz przewodowy średnioprężny zespołu gmin wschodnich. Przez obszar gminy przewiduje się realizację gazociągu w kierunku gminy Telatyn oraz z rejonu Dobużka na północ do gminy Tyszowce. W rejonie gospodarstwa rolnego Nadolce projektuje się lokalizację stacji redukcyjnej gazu I^o. Po realizacji gazociągu z Ukrainy Zosin – Werbkowice – możliwa będzie także realizacja odgałęzienia z rejonu Werbkowic.

6.7. Telekomunikacja

Cały obszar gminy został telefonizowany zgodnie z zapotrzebowaniem mieszkańców. Łącznie na obszarze gminy zainstalowano 1120 aparatów abonenckich. Średnio przypada 6,38 osoby na jeden aparat przy rozwidleniu np.(4,4 os. w Dobużku do 12,3 os. w Pukarzowie). Centrala telefoniczna obsługująca cały obszar zainstalowana jest w Łaszczowie.

Centralna i wschodnia część gminy posiada telefoniczną sieć doziemną tj. Wólka Pukarzowska, Łaszczów Kol. Łaszczów, Domaniz, Czerkasy, Pod hajce, Dobużek, Kmiczyn, Steniatyn, Zimno i Ratyczów. Pozostałe sołectwa jak: Nadolce, Hopkie, Pukarzów, Ratyczów, Podlodów, Dobużek Kol., Nabróż, Pieniany, Małoniż i Muratyn posiadają telefonizację systemem „Radiowego Dostępu Abonenckiego NORTEL”.

Centrale telefoniczne łączy kabel światłowodowy położony w sąsiedztwie drogi wojewódzkiej nr 852.

6.8. Uwarunkowania rozwoju infrastruktury technicznej – diagnoza.

■ Zaopatrzenie w wodę

- realizacja brakujących odcinków sieci wodociągowej (Pieniany, Podlodów) oraz spinka Zimno - Kol. Łaszczów;
- rozbudowa przyłączy do wszystkich gospodarstw;
- powszechne opomiarowanie zużycia wody w celu oszczędnego korzystania z zasobów;
- likwidacja dzikich przyłączy oraz kontrola wykorzystania hydrantów p. poż. do poboru wody;
- utrzymywanie ujęć wody w dobrym stanie technicznym;

- wykonanie połączeń (spinek) systemów w celu zapewnienia ciągłości dostaw wody w przypadku awarii urządzeń bądź sieci.

■ **Odprowadzanie i oczyszczanie ścieków**

- brak kontroli nad wywozem ścieków z przydomowych zbiorników;
- pilna potrzeba realizacji sieci kanalizacyjnej i oczyszczalni ścieków;
- zwodociągowanie obszaru gminy prawie w całości stwarza zagrożenia dla środowiska przyrodniczego poprzez zanieczyszczanie cieków wodnych oraz wód pierwszego poziomu na całym obszarze gminy. Gazyfikacja obszaru gminy spowoduje dalsze zużycie wody oraz zwiększenie ilości ścieków o 10 – 13%;
- przydomowe oczyszczalnie ścieków ekonomicznie jest lokalizować dla 4 – 12 gospodarstw domowych zlokalizowanych w sąsiedztwie.

■ **Gospodarka odpadami stałymi**

- należy przystąpić do realizacji program wdrażania „systemu częściowej segregacji odpadów w miejscu ich powstawania” oraz odzyskiwania surowców wtórnych;
- celowym byłoby współdziałanie w ramach powiatu w realizacji regionalnego składowiska odpadów, gdyż prowadzenie gminnego jest przedsięwzięciem bardzo drogim;
- przejściowo należy odprowadzić do systematycznego odbioru śmieci z całego obszaru gminy.

■ **Elektroenergetyka**

- potrzeby energetyczne gminy są zabezpieczone, istnieje możliwość rozbudowy sieci wg potrzeb;
- należy dążyć do wytwarzania energii z tak zwanych odnawialnych źródeł energii m. in. poprzez lokalizację na terenie gminy farm wiatrowych.

■ **Ciepłownictwo i gazyfikacja**

- obszar gminy nie zastał zgazyfikowany. Realizacja sieci gazowej umożliwi pro-ekologiczne rozwiązania problemów grzewczych jako alternatywne źródło energii cieplnej.

■ **Telekomunikacja**

- obszar gminy zastał stelefonizowany zgodnie z zapotrzebowaniem ludności;

- możliwy jest rozwój telefonizacji radiowej oraz komórkowej.

7. Finanse publiczne oraz gospodarka przestrzenną.

7.1. Struktura budżetu gminy

Charakter gospodarki, poziom zagospodarowania gminy, liczba i rodzaj podmiotów gospodarczych, aktywność samorządu - wywierają wpływ na kształtowanie się polityki finansowej gminy.

Szczególną rolę odgrywa poziom i struktura dochodów budżetu. Wysokość poszczególnych kategorii dochodów budżetu (dochody własne, subwencje, dotacje) ma wpływ na samodzielność w dysponowaniu finansami gminnymi. Im wyższy udział subwencji i dotacji celowych w strukturze dochodów, tym mniejsza samodzielność samorządów w dysponowaniu środkami.

STRUKTURA DOCHODÓW BUDŻETU GMINY WG RODZAJÓW (stan 2001 r.)

Wyszczególnienie	w tys. złotych
Ogółem	8 440,00
w tym	
• dochody własne	2 729,50
- podatki i opłaty lokalne	428,40
- podatek rolny	817,30
- podatek od nieruchomości	1 046,90
- podatek od środków transportu	67,60
- opłata skarbową	26,00
- inne	343,30
• udziały w podatkach stanowiących dochód budżetu państwa	473,20
• subwencje ogólne	4 554,10
• dotacje z budżetu wojewody	683,20
• dofinansowanie zadań ze źródeł pozabudżetowych	-

Źródło: Dane U.G.

W strukturze dochodów przeważały subwencje celowe oraz dotacje z budżetu wojewody, które łącznie stanowiły ok. 62% ogółu dochodów.

Dochody własne budżetu gminy stanowiły ok. 32,3% ogółu środków i były wyższe od przeciętnych dla gmin wiejskich regionu – co świadczy o aktywności gospodarczej obszaru.

Struktura i wielkość wydatków zależą od struktury dochodów, która jest charakterystyczna dla większości gmin. Największe obciążenia dla budżetu gminy stanowiły wydatki na: oświatę i wychowanie (55%), administrację samorządową (13%) oraz ochronę zdrowia i opiekę społeczną (10,2%).

STRUKTURA WYDATKÓW BUDŻETU GMINY WG DZIAŁÓW (stan 2001 r.)

Wyszczególnienie	tys. złotych	%
Ogółem:	8 000,00	100,0
• rolnictwo	• 452,80	• 5,6

Wyszczególnienie	tys. złotych	%
• transport i łączność	• 718,70	• 8,9
• gospodarka komunalna	• 261,60	• 3,2
• gospodarka mieszkaniowa	• 21,30	• 0,2
• oświata i wychowanie	• 4 436,40	• 35,5
• kultura i sztuka	• 142,79	• 1,8
• ochrona zdrowia i opieka społeczna	• 816,50	• 10,2
• kultura fizyczna i sport	• -	• -
• administracja samorządowa	• 1 041,20	• 13,0
• bezpieczeństwo publiczne	• 85,30	• 1,0
• pozostała działalność	• 3,40	• -
• naczelne urzędy władzy, kontroli i sądownictwa	• 17,10	• 0,2

źródło: dane U.G.

Wysokość dochodów decyduje o aktywności inwestycyjnej samorządu. W latach 2000 – 2001 zrealizowano w gminie Łaszczów następujące zadania inwestycyjne (z własnych środków budżetowych, przyznanych kredytów, dotacji docelowych):

a) komunikacja wraz z infrastrukturą towarzyszącą:

- droga gminna Pukarzów (dywanik asfaltowy) – realizacja 2000 – 2001 r.
- droga gminna Kol. Łaszczów (dywanik asfaltowy) – realizacja 2000 r.
- droga gminna Kol. Łaszczów – Wólka (dywanik asfaltowy) – realizacja 2001 r.
- droga gminna Pieniany (dywanik asfaltowy) – realizacja 2000 – 2001 r.
- droga gminna Zimno – Pieniany (dywanik asfaltowy) – realizacja 2001 r.
- droga gminna Pod hajce – Steniatyn (dywanik asfaltowy) – realizacja 2000 – 2001 r.
- droga gminna Kmiczyn (stabilizacja cementowa) – realizacja 2000 r.
- droga gminna Ratyczów (stabilizacja betonowa) – realizacja 2000 r.
- droga gminna Dobużek (dywanik asfaltowy) – realizacja 2001 r.
- droga gminna Podlodów (dywanik asfaltowy) – realizacja 2001 r.
- droga gminna Nabróż (dywanik asfaltowy) – realizacja 2001 r.
- droga powiatowa Muratyn – Nadolce (dywanik asfaltowy) – realizacja 2000 r.
- budowa chodnika przy drodze powiatowej (zakup obrzeży) – realizacja 2000 r.
- droga powiatowa Kmiczyn – Nabróż (dywanik asfaltowy) – realizacja 2001 r.

- droga osiedlowa w Łaszczowie (stabilizacja cementowa) –realizacja 2000 r.
- budowa chodnika i parkingu w Łaszczowie – realizacja 2000 r.
- ul. Kolejowa w Łaszczowie (dywanik asfaltowy) – realizacja 2000 r.
- ul. 3-go Maja w Łaszczowie (dywanik asfaltowy) – realizacja 2000 r.
- ul. Miodowa w Łaszczowie (dywanik asfaltowy) – realizacja 2001 r.
- ul. Rycerska w Łaszczowie (dywanik asfaltowy) – realizacja 2001 r.
- ul. Chilińskiego w Łaszczowie (dywanik asfaltowy) – realizacja 2001 r.
- budowa chodników w Łaszczowie (ul. 3-go Maja, Targowa, Parkowa) realizacja 2001 r.
- budowa chodnika przy zatoce autobusowej w Steniatynie – realizacja 2001 r.

b) infrastruktura komunalna:

- budowa Gminnego Składowiska Odpadów w m. Zimno – realizacja 2000 r.
- budowa wodociągu zbiorowego Zimno, Hopkie, Ratyczów realizacja 2001 r.

c) infrastruktura społeczna:

- budowa Liceum Ogólnokształcącego (rozbudowa Ośrodka Zdrowia) w Łaszczowie – realizacja 2001/2002 r.

7.2. Infrastruktura obsługi biznesu i ludności

Gminę Łaszczów w zakresie finansów obsługuje Bank Spółdzielczy w Łaszczowie.

Działalność ubezpieczeniową prowadzą: agenci ubezpieczeniowi Powszechnego Zakładu Ubezpieczeniowego PZU SA. oraz Zakładu Ubezpieczeń i Reasekuracji „Polonia” SA.

Brak konkurencyjnych banków komercyjnych.

7.3. Gospodarka przestrzenną

Gospodarka przestrzenną odbywa się poprzez wydawanie decyzji administracyjnych w oparciu o obowiązujące plany zagospodarowania przestrzennego (rozd. 3).

Na terenie gminy znajdują się obiekty i tereny, będące własnością komunalna lub AWSP, które zostały sprzedane lub zostały wystawione na sprzedaż.

Najważniejsze z nich to:

- część gruntów i tereny dawnej bazy produkcyjnej SHR Ratyczów;
- tereny OHZ i Zarodowe Fermy w Pukarzowie i Nadolcach, które stanowią własność spółki z o.o. – Ośrodek Hodowli Zarodowej Tarnawatka;
- tereny gospodarstwa rybnego – własność spółki z o.o. „KRES – Ryb”;
- tereny b. POM – „Bracia Mroziak”, SK R. Rol. „Gaz” itp.;
- b. szkoła w Dobużku – pałac wraz z parkiem – własność prywatna itp.

Ostatnio na sprzedaż wystawiono: grunty położone w Dobużku (przy granicy ze wsią Czerkasy oraz we wsi Czerkasy) – pod działalność gospodarczą o pow. Łącznej 11,2 ha klas V i VI. Część gruntów będących własnością AWSP wykupili rolnicy, do których te grunty przylegały.

7.4. Diagnoza

Potwierdzeniem dużej aktywności gospodarczej gminy, wyróżniającej się na tle regionu jest wysoki wskaźnik udziału dochodów własnych (32,3%) w strukturze dochodów budżetu gminy oraz bardzo duże wydatki inwestycyjne związane z rozwojem gminy.

W strukturze wydatków inwestycyjnych dominowały zadania związane z infrastrukturą komunikacyjną (drogi gminne, powiatowe), infrastrukturą komunalną (składowisko odpadów, wodociąg zbiorczy), infrastrukturą społeczną (Liceum Ogólnokształcące). Inwestycje te w znacznym stopniu służą poprawie jakości życia mieszkańców gminy oraz wpłyną na poprawę atrakcyjności inwestycyjnej obszaru.

Gospodarka przestrzeni odbywa się zgodnie z obowiązującymi planami oraz wymogami wolnego rynku.

8. Bibliografia.

- Bagińska J., Niedźwiedź J., Taras H., *Dokumentacja z ratowniczych badań archeologicznych w Podlodowie stan. 2, gm. Łaszczów w 2000 roku*, (maszynopis).
- Banasiewicz E., Dokumentacja z badań terenowych AZP obszaru nr 93-92, Zamość 1985, (maszynopis).
- Buszewicz J., Dokumentacja z badań terenowych AZP obszaru nr 92-93, Zamość 1985, (maszynopis).
- Buszewicz J., Dokumentacja z badań terenowych AZP obszaru nr 91-93, Zamość 1986, (maszynopis).
- Buszewicz J., Dokumentacja z badań terenowych AZP obszaru nr 94-92, Zamość 1987, (maszynopis).
- Bylina L., Fornal M., *Ochrona zabytkowego krajobrazu kulturowego województwa zamojskiego*, Kraków 1998.
- Dzieje Lubelszczyzny*, t. I, p r. zbió r. pod red. T. Mencla, Warszawa 1974.
- Godłowski K., Kozłowski J. K., *Historia starożytna ziem polskich*, Warszawa 1985.
- Górak J., *Materiały do historii parków zabytkowych w województwie zamojskim*, Zamość 1980.
- Górak J., *Gród Czerwień w świetle kronik i legend*, (maszynopis).
- Janeczek A., *Osadnictwo pogranicza polsko-ruskiego. Województwo bełskie od schyłku XIV do początku XVII wieku*, Warszawa 1993.
- Jastrzębski S., Czopek S., Dokumentacja z badań terenowych AZP obszaru nr 91-92, Lublin 1984, (maszynopis).
- Kawałko D., *Cmentarze województwa zamojskiego*, Zamość 1994.
- Kołbuk W., *Kościół wschodnie w Rzeczypospolitej około 1772 roku*, Lublin 1998.
- Koman W., Dokumentacja z badań terenowych AZP obszaru nr 93-93, Zamość 1985, (maszynopis).
- Latopis Hipacki [w:] Połnoje sobranije russkich letopisiej*, t. II., St. Petersburg 1908.
- Latopis Nestora [w:] Pomniki dziejowe Polski*, t. I, Warszawa 1960.
- Maciejczuk J., Dokumentacja z badań terenowych AZP obszaru nr 92-92, Zamość 1984, (maszynopis).
- Madajczyk Cz., *Generalna Gubernia w planach hitlerowskich. Studia*, Warszawa 1961.
- Niedźwiedź J., *Słownik historyczny miejscowości dawnego województwa zamojskiego*, Zamość 2002 (maszynopis).
- Prahistoria ziem polskich*, t. II – V, p r. zbió r. pod red. W. Hensla, Wrocław 1979 – 1981.
- Rolska-Boruch I., *Siedziby szlacheckie i magnackie na ziemiach zwanych Lubelszczyzną 1500 – 1700. Założenia przestrzenne, architektura, funkcje*, Lublin 1999.
- Sadaj-Sado J., *Pałac w Łaszczowie*, „Zamojski Kwartalnik Kulturalny” 1996, nr 2.
- Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. I – XV, pod red. F. Sulimierskiego, B. Chlebowskiego, W. Walewskiego, Warszawa 1880 – 1904.
- Sułkowska-Kuraś I., Kuraś S., *Zbiór dokumentów małopolskich*, cz. I – VIII, Wrocław 1962 – 1975.
- Szyska B., *Z dziejów Łaszczowa*, „Zamojski Kwartalnik Kulturalny” 1996, nr 2.
- Środowisko przyrodnicze województwa zamojskiego*, p r. zbió r. pod red. R. Reszela, Zamość 1992.
- Tatomir L., Liske F. X., Prochaska A., *akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej, z Archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie*, t. VI, Lwów 1868 – 1906.

- Witusik A. A., *Z raptularza historyka*, Lublin 1982.
- Za hajkiewicz M. T., *Diecezja Lubelska. Informator historyczny i administracyjny*, Lublin 1985.
- Zbiór dokumentów małopolskich*, op r. I. Sułkowska-Kuraś i S. Kuraś, cz. I – VIII, Wrocław 1962 – 1975.
- Żurawicka G., *Kościół w Łaszczowie*, „Zamojski Kwartalnik Kulturalny” 1996, nr 2.
- Siliwończuk Zdz., *Studium geologiczno-surowcowe gminy Łaszczów*, Agencja usługowa „GEORENT”, W-wa 1991.
- Raport o stanie środowiska województwa lubelskiego*, Biblioteka Monitoringu Środowiska, Lublin 2001.
- Mapa obszarów głównych zbiorników wód podziemnych w Polsce wymagających szczególnej ochrony*, Red. A. Kleczkowski, Instytut Hydrogeologii i Geologii Inżynierskiej Akademii Górniczo- Hutniczej, Kraków 1990.
- Zlokalizowanie i charakterystyka złóż torfowych w Polsce spełniających kryteria potencjalnej bazy zasobowej z ustaleniem i uwzględnieniem wymogów związanych z ochroną i kształtowaniem środowiska, Województwo zamojskie*, Instytut Melioracji i Użytków Zielonych, Falenty 1996.
- Natura 2000 Europejska Sieć Ekologiczna*. Ministerstwo Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa, Warszawa 1999
- Dokumentacja określająca warunki hydrogeologiczne dla ustanowienia stref ochronnych GZWP nr 407 /Chełm – Zamość/*, Przedsiębiorstwo Geologiczne POLGEOL w Warszawie, Zakład w Lublinie. Lublin 1996.
- Praca Zbiorowa pod red. S. Kozłowskiego, *Surowce mineralne środkowowschodniej Polski*, Wydawnictwo Geologiczne, Warszawa 1984.
- Nowicki M., *Strategia ekorozwoju Polski*, Ministerstwo Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa, Warszawa 1993.
- Praca zbiorowa pod red. nauk. dr Anny Liro, *IUCN – Program Europy. Koncepcja Krajowej sieci ekologicznej Econet-Polska*, Warszawa 1995.
- Ryszkowski I., Bałzy S., *Strategia ochrony żywych zasobów przyrody w Polsce*, Zakład Badań Środowiska Rolniczego i Leśnego PAN, Poznań 1991.
- Strategia ochrony żywych zasobów przyrody w Polsce*, Ministerstwo Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa, Warszawa 1992.
- Krajowa strategia ochrony litosfery*, Ministerstwo ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa, Warszawa 1992.
- Krajowa strategia ochrony litosfery*, Ministerstwo Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa, Warszawa 1992.
- Program działań na rzecz ochrony środowiska dla Europy Środkowej i Wschodniej*. Skrócona wersja dokumentu przyjętego na konferencji ministerialnej w Lucernie, Szwajcaria, 23 – 30 kwietnia 1993.
- Praca zbiorowa pod kie r. Zbigniewa Głowacińskiego, *Studia Ośrodka Dokumentacji Fizjografiicznej tom XX. Badania i waloryzacja faunistyczna Zamojszczyzny*, PAN O/Kraków-Wrocław-Warszawa-Kraków Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo PAN 1992
- Chmielewski T.J., *Projekt doskonalenia systemu obszarów chronionych Lubelszczyzny po zmianie podziału administracyjnego*, Lublin, Październik 1999, niepublikowane zasoby dokumentacyjne Wojewódzkiego Konserwatora Przyrody w Lublinie,
- Michalczyk Z., Wilgat T., *Stosunki wodne Lubelszczyzny*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 1998.
- Bug Europejski Korytarz Ekologiczny*, Ekologiczny Klub UNESCO Pracownia na rzecz bioróżnorodności, Piaski 1999.
- Plan zagospodarowania przestrzennego województwa lubelskiego. IV projekt planu. Synteza*, Biuro Planowania Przestrzennego w Lublinie, Lublin styczeń 2002.

- Borowiec J., Urban D., *Łąki cz. II. Kondycja geochemiczna siedlisk łąkowych Lubelszczyzny. Środowisko Przyrodnicze Lubelszczyzny*, Lubelskie Towarzystwo Naukowe, Lublin 1997.
- Praca zbiorowa pod red. Zdz. Michalczyk, *Źródła Wyżyny Lubelskiej i Roztocza*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2001.
- Fijałkowski, *Lasy Lubelszczyzny, Środowisko Przyrodnicze Lubelszczyzny*, Lubelskie Towarzystwo Naukowe, Lublin 1993.
- Praca zbiorowa pod red. Zdz. Michalczyk, *Renaturyzacja obiektów przyrodniczych – aspekty ekologiczne i gospodarcze*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2000
- Mikulski Zdz., *Gospodarka wodna*, PWN Warszawa 1998.
- Kondracki J., *Regiony Fizyczno – demograficzne Polski*, 1977
- Chilczuk M.
- Warunki przyrodnicze produkcji rolnej – woj. zamojskie*, IUNG Puławy 1990.
- Analizy Statystyczne*, US w Lublinie 2000.
- Uproszczony plan urządzenia lasu nie stanowiącego własności Skarbu Państwa zatwierdzonego Zarządzeniem Nr 18 Wojewody Zamojskiego z dnia 14 marca 1995.*
- Strategia Rozwoju gminy Łaszczów.*
- Referat na Komisję Programu Ochrony Przyrody w Nadleśnictwie Tomaszów*, Biuro Urządzenia Lasu i Geodezji Leśnej Oddziałów w Przemyślu, 2000.
- Roczniki Statystyczne*, Urząd Statystyczny, Lublin
- Program województwa lubelskiego 2001 – 2002*, Zarząd Województwa Lubelskiego, Lublin.
- Strategia rozwoju województwa lubelskiego*, Zarząd Województwa Lubelskiego, Lublin 2000.
- Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2003 r. Nr 80, poz. 717 z późniejszymi zmianami).*
- Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego przyjęty Uchwałą Nr XLV/597/02 Sejmiku Województwa Lubelskiego z dnia 29 lipca 2002 r.*
- Wojewódzki Program Rozwoju Alternatywnych Źródeł Energii dla Województwa Lubelskiego, Urząd Marszałkowski Województwa Lubelskiego, Lublin 2006.*
- Przestrzenne aspekty lokalizacji energetyki wiatrowej w województwie lubelskim, Biuro Planowania Przestrzennego w Lublinie, Lublin 2011.*
- Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. 2016, poz. 778, z późn. zm.)*
- Plan zagospodarowania przestrzennego województwa lubelskiego (Uchwała Nr XI/162/2015 Sejmiku Województwa Lubelskiego z dnia 30 października 2015 r.)*